

Kulturmiljöunderlag för detalplaner för Västlänken

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Haga Kyrkoplan med omgivning

2014

Reviderad 2014-09-18

Göteborg 2013

Beställare: Göteborgs stadsbyggnadskontor

Projektledare: Victoria Ask, Antiquum AB

Projektgrupp: Johanna Roos, Antiquum AB
Kolbjörn Wærn, Wærn Landskap AB
Magnus Englund, Gajd Arkitekter AB

Foto: Antiquum AB

Layout: Antiquum AB

Revidering: Anna Reuter Metelius, Tyréns AB
Carina Bramstång Plura, RAÄ UV Väst

TYRÉNS

WÆRN
LANDSKAP

GAJD[®]arkitekter

Göteborgs Stad
Stadsbyggnadskontoret

Förord

Uppdraget

Västlänken är en del av de satsningar som görs inom Västsvenska paketet. Satsningarna omfattar vägar och järnvägar för tåg, bussar, spårvagnar, cyklar och bilar och ska bidra till att Västsverige utvecklas på ett bra och hållbart sätt. Korridoren som Västlänken ryms inom berör ett flertal kulturhistoriska värden. Bland dessa finns riksintresse för kulturmiljövård, fornlämningar, byggnadsminnen och områden utpekade i det kommunala bevarandeprogrammet.

Antiquum AB har, i samarbete med WÆRN Landskap AB och Gajd arkitekter AB, fått i uppdrag av Göteborgs Stadsbyggnadskontor att utforma Kulturmiljöunderlag för detaljplaner för Västlänken, tågtunnel under Göteborg. Uppdraget har bland annat bestått i att ta fram kulturmiljöutredningar för detaljplaner. I maj 2014 fick Tyréns AB i uppdrag av Stadsbyggnadskontoret att genomföra en granskning, revidering och uppdatering av materialet.

Utredningsområdet

Utredningsområdet Haga Kyrkoplan med omgivning har avgränsats så att intilliggande fasader i Haga och Vasastaden samt Handelshögskolan ingår som fonder som vetter mot platsen. Ett utsnitt av Kungsparken, Rosenlundskanalen och Vasaallén ingår dessutom i området. Inom utredningsområdet möts fyra kulturhistoriskt värdefulla och känsliga stadsrum: vallgravsstråket med Nya Allén, Haga Kyrkoplan, Haga och Vasastaden. De samspelar men har samtidigt egna starka karaktärer och bär på berättelser om stadens historia och utveckling.

Arbetsgruppen

Victoria Ask, bebyggelseantikvarie och VD Antiquum AB, har fungerat som huvudansvarig och uppdragsledare för uppdraget. Bebyggelseantikvarie Johanna Roos, anställd på Antiquum, har fungerat som handläggande konsult. Landskapsarkitekt Kolbjörn Wærn har i första hand ansvarat för parker och grönområden. GAJD arkitekter har bidragit med arkitektonisk sakkunskap.

Revidering

Tyréns har genom bebyggelseantikvarie Anna Reuter Metelius granskat, reviderat och uppdaterat rapporten under september 2014.

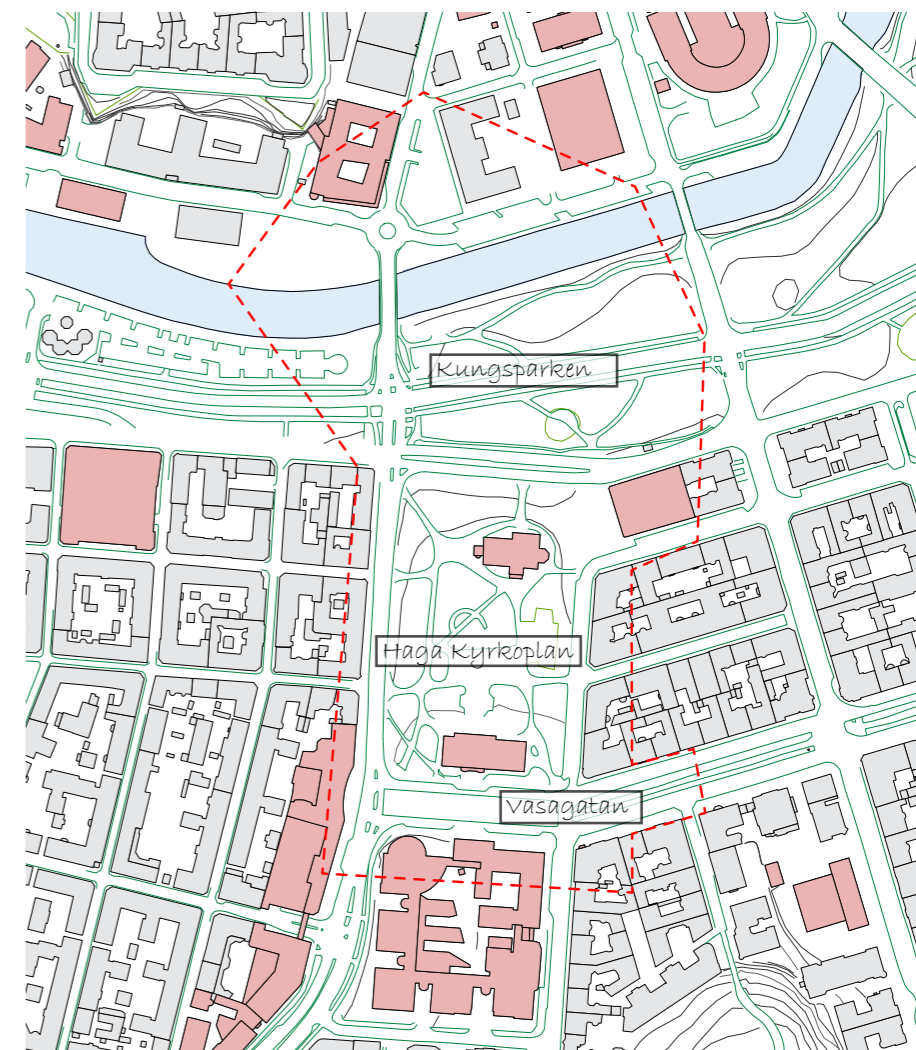
Läsanvisning

Rapporten är utformad med utgångspunkt från en principmodell framtagen av Stadsbyggnadskontoret som innebär att analysen utgår från huvudsakligen fyra kategorier:

- Historik och kulturhistoriskt berättarnehåll,
- karaktärsdrag,
- upplevelse och rumsliga samband samt,
- arkitektur och material.

Rapporten inleds med en sammanfattning av det historiska avtrycket samt de centrala kulturmiljövärdena. Därefter följer en historisk översikt och ge-

nomgång av befintligt skydd. I avsnittet "Fördjupad kulturmiljöbeskrivning" har undersökningsområdet delats in i sex delområden. För varje delområde beskrivs först delområdets historik följt av en analys av dess kulturhistoriska värden och berättarnehåll. Därefter följer rubriken "Karaktärsdrag" där delområdets karaktär beskrivs och exemplifieras genom snedbilder och fotografier. Detta följs av en analys av upplevelsen av platsen - vad som händer i rummet, vilket även konkretiseras och exemplifieras genom illustrationer. I delområdet ingår även en redogörelse för bebyggelsens arkitektur och materialsammansättning. Fyra objekt i miljön beskrivs mer utförligt under rubriken "Särskilda beskrivningar". Avslutningsvis ges rekommendationer inför fortsatt arbete.

Utredningsområdet Haga Kyrkoplan med omgivning

Utredningsområdet har avgränsats så att intilliggande fasader i Haga och Vasastaden samt Handels ingår som fonder som vetter mot platsen. Ett utsnitt av Kungsparken, Rosenlundskanalen och Vasaallén ingår i området.

Innehållsförteckning

Förord

Inledning

Sammanfattning	5
Historisk översikt	8
Befintligt skydd	10

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Delområden	13
Kulturhistoriskt berättarinnehåll	14
Karaktärsdrag, arkitektur och material	15
Karaktär, upplevelse och rumsliga samband	16
Haga Kyrkoplan	19
Kungsparken och Nya Allén	23
Haga	25
Vasastaden	27
Universitetsområdet	30
Rosenlundskanalen	31

Särskilda beskrivningar

Rosenlundsbron	32
Handelshögkolan	33
Samhällsvetenskapliga biblioteket	35
Hagakyrkan	37

Reflektioner inför framtiden

Bevarande av centrala kulturmiljövärden	39
---	----

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur	40
Arkiv	40
Litteratur Handelshögskolan	40
Litteratur Samhällsvetenskapliga biblioteket	40
Litteratur Hagakyrkan	40
Litteratur Rosenlundsbron	40

Inledning

Sammanfattning

Haga Kyrkoplan då och idag

Grönstruktur

När Göteborg expanderade utanför befästningsgördeln gjordes de gamla befästningsvallarna om till ett brett parkbälte som därmed skilde den gamla staden innanför Vallgraven från den nya staden utanför. På liknande sätt avsattes nuvarande Haga Kyrkoplan som en park som skilde den äldre arbetarstadsdelen Haga från den nya Vasastaden. Den första parken omkring Hagakyrkan (uppförd 1859) anlades på 1850-talet. Områdets södra del var då tänkt som ett torg. När Stadsbiblioteket uppfördes på 1890-talet gjordes hela området om till park, med kyrkan och biblioteket som två solitärer.

Stadsplan

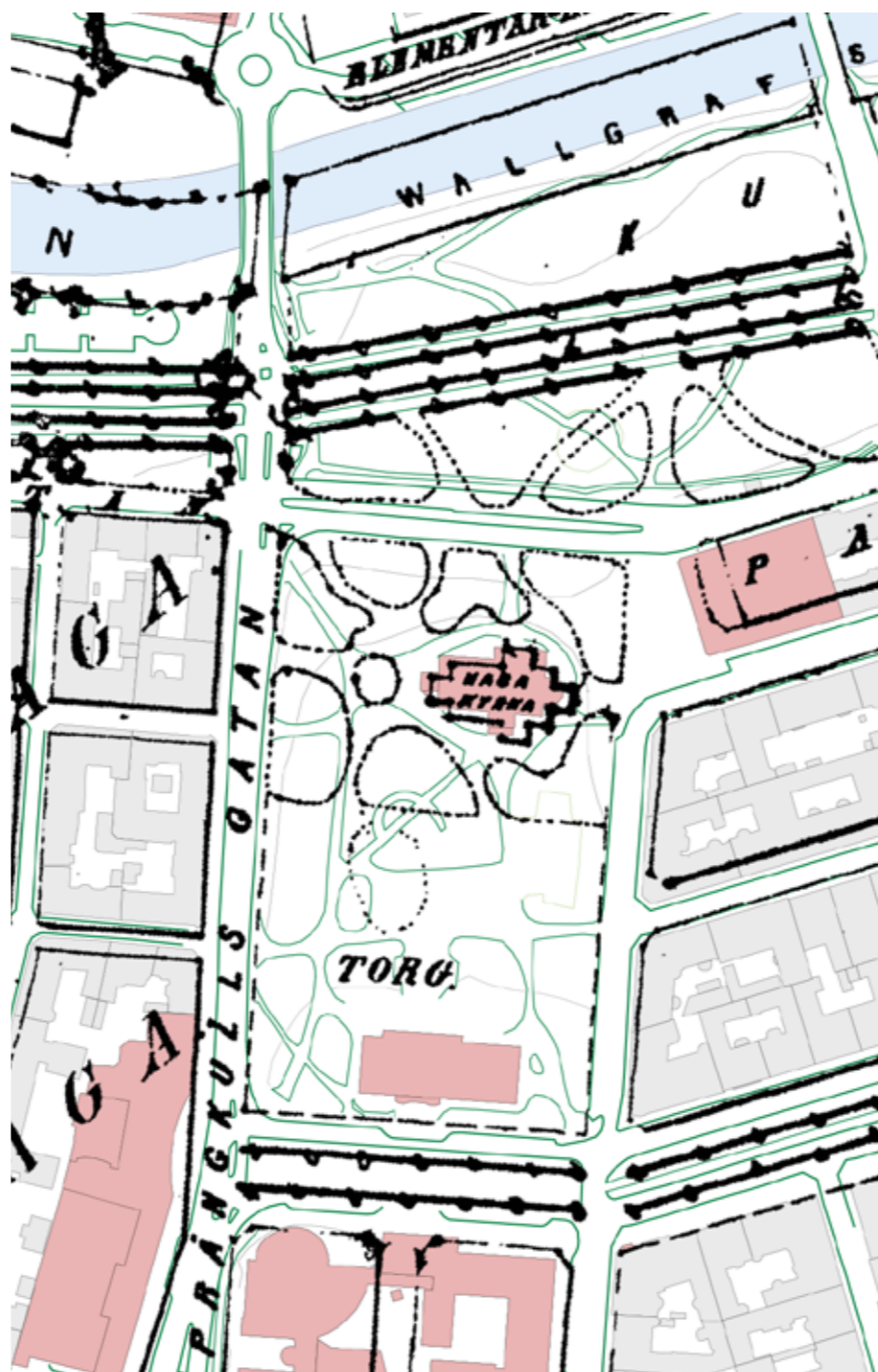
Utredningsområdet är stadsbyggnadshistoriskt intressant med en välbevarad stadsplan från huvudsakligen 1800-talets andra hälft. Stadsplanemönstret domineras av 1866 års stadsplan inspirerad av det parisiska esplanadsystemet, vilket illustrerar 1800-talets stadsbyggnadsideal. Planen är än idag tydligt avläsbar i området med sitt rutnätsmönster som strålar ut från Vallgraven med långa, raka gatuperspektiv som ramar in de rektangulärt formade kvarteren. Den berörda delen av Haga planlades tidigare, men präglas på samma sätt av en rutnätplan med ett gatunät som följer raka linjer. Genom intelligande kartöverlägg syns tydligt att kvartersindelningen och gatunätet i det närmaste är oförändrade sedan 1866.

Bebyggelse

Bebyggelsen inom utredningsområdet illustrerar olika exploateringsfaser. Området domineras av bebyggelse från 1800-talets andra hälft (se orangea markeringar på karta) och den bär på berättelser om olika sociala grupper och deras levnadsvillkor. Här finns bostadsbebyggelse som utformades för olika samhällsskikt och Haga Kyrkoplan fungerar som ett tydligt avbrott mellan den borgerliga stadsdelen Vasastaden och arbetarstadsdelen Haga. I Haga Kyrkoplan står Hagakyrkan som uppfördes för den kraftigt växande befolkningen i Haga vid mitten av 1800-talet. Området speglar också universitetsstaden Göteborgs utveckling genom f d stadsbiblioteket (nuvarande Samhällsvetenskapliga biblioteket) och senare tillkomna universitetsbyggnader från 1900-talets andra hälft.

Bebyggelsen är dessutom arkitekturhistoriskt intressant då den ger uttryck för olika stilepoker. Främst exponeras det sena 1800-talets byggande i form av friliggande monumentalbyggnader, rikt dekorerad stenstadsbebyggelse och tidstypiskt utformade landshövdingehus. Här finns också exempel på senare tillskott genom den modernistiska Handelshögskolan och senare postmoderna infills.

Välbevarad stadsplan

Kartöverlägget, med befintligt utseende i botten och 1866 års stadsplan ovan, visar att stadsplanen i det aktuella utredningsområdet är i det närmsta oförändrat sedan 1860-talet vilket gör att det är lätt att förstå de stadsplaneideal som en gång formade stadsdelen.

Bebyggelse och årsringar

- Byggnader 1850-1899
- Byggnader 1930-1969
- Byggnader 1970-IDAG
- Kyrkoplan anlagd 1850-tal
- Vasagatans allé, 1860-tal
- Nya Allén, 1823
- Kungsparken 1840-tal
- Rosenlundskanalen, utträdat 1860-tal
- Kajgata från 1860-tal
- Förlängning av Vasagatans allé, 1890-tal

Inledning

Centrala kulturmiljövärden

Haga Kyrkoplan utgör sammantaget ett kulturhistoriskt mycket värdefullt och känsligt stadsrum. Nedan sammanfattas de mest centrala egenskaperna.

Unik grön kil åskådliggör historien

Den gröna kil som Kungsparken och kyrkoplanen tillsammans bildar är unik i Göteborg och utgör en kulturhistoriskt synnerligen värdefull miljö som bär på flera viktiga berättelser om staden och representerar stora rekreations- och upplevelsevärden.

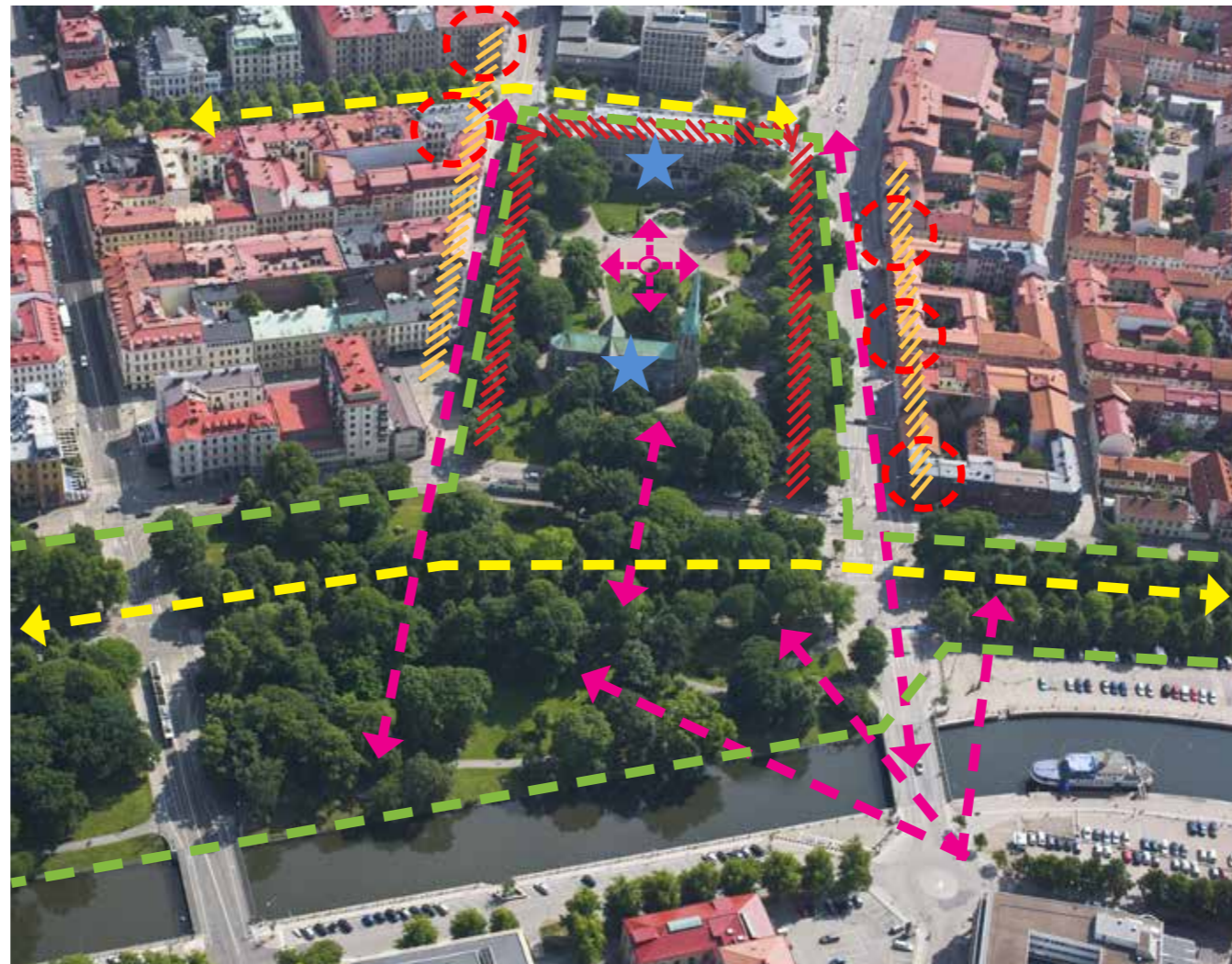
- Den gröna kilen har en viktig funktion som markör mellan stadens olika utbyggnadsfaser (den gamla staden innanför vallgraven och den nya staden utanför) samt mellan två skilda sociala livsrum (arbetarstadsdelen Haga och det borgerliga Vasastaden). Karaktären av en grön kil kan lätt spolieras av ny bebyggelse i parken så att kontrasten mot de omgivande kvarteren försvagas.
- Haga Kyrkoplan är särskilt intressant som den enda plats i staden där vallgravens grönska drogs in i den täta kvarterstaden. Kopplingen och det visuella sambandet mellan Kungsparken och kyrkoplanen är därför ytterst viktigt att uppmärksamma. Centralt i sammanhanget är de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata samt de stora träden.

Intakt stadsplan med inspiration från kontinenten

- Större delen av utredningsområdet präglas än idag av 1866 års stadsplan, inspirerad av det parisiska esplanadsystemet, vilken är i det närmaste oförändrad. Den tydliga rutnätsplanen med slutna kvarter samt den boulevardliknande Vasagatan är därför mycket känslig för förändringar.
- Haga Kyrkoplan, Vasagatan med sin allé och Kungsparken ingår i det rutnät av gröna stråk som utgjorde en fundamental del i 1800-talets stadsplaneideal och ansluter till samtida ideal så som de tillämpades i andra storstäder på kontinenten. Det är väsentligt att Vasagatans trädgrönska fortsatt upplevs stå i förbindelse med kyrkoplanens vegetation.

Park- och trädgårdshistoriskt värdefull miljö

- Nya Allén och Kungsparken är en sammanhållen park och ett av de mest framträdande dragen i Göteborgs stadsmiljö. Parkmiljön är mycket känslig för ytterligare ingrepp eller störningar. Gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt.
- Flera av de stora och imponerande träden i Kungsparken och på kyrkoplanen är ursprungliga från tiden då området iordningställdes och representerar ett stort historiskt värde samt bidrar till att ge parkerna en karaktär av ålderdomlighet. De är därför viktiga att bevara.
- Haga Kyrkoplan har en tydlig karaktär av "park med infoqade solitärbyggnader" med en skarp gräns mot intilliggande bostadskvarter. Eftersom kyrkoplanen är förhållandevis liten riskerar ytterligare bebyggelse att förskjuta karaktären till "bebyggt område med omgivande grönska". Kyrkoplanen är därmed mycket sårbar för ytterligare förminsning och gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt och inte suddas ut genom byggnader eller andra element.
- Solitärbyggnaderna och de intilliggande fasaderna samt de höga träden

- Grön kil och sammanhållen parkmiljö med flera gamla och imponerande träd
- Skarp kontrast till den täta stadsbebyggelsen
- Viktigt alléstråk med obruten siktlinje
- Viktiga siktlinjer och visuella samband med sammankopplande funktion
- Öppna siktält som ger tillgång till stora delar av Göteborgs historia
- Monumentalbyggnader med starkt karaktärgivande egenskaper
- Viktig fondverkan
- Särskilt viktig hörnbyggnad

och platsens relativa höjdläge skapar en tydlig rumskänsla. Kyrkoplanen är därmed mycket känslig för uppförande av ytterligare bebyggelse.

Ett viktigt historiskt rum präglad av 1800-talets ideal

- Platsen domineras av bebyggelse från 1800-talets andra hälft med tidstypisk gestaltning som illustrerar tidens ideal för såväl enkla arbetarbostäder i Haga som pampiga borgarbostäder i Vasastaden och monumentala institutionsbyggnader i kyrkoparken. Detta historiska rum är i princip ostört av senare tiders tillägg, och därmed ytterst känsligt för ytterligare tillägg.
- Bebyggelsens höga arkitektoniska anspråk med konstnärligt rik utformning och hantverksmässiga detaljer är av central betydelse för områdets karaktär. Material och form är särskilt viktiga komponenter att ta hänsyn till i den känsliga miljön. Platsen omges av byggnader huvudsakligen uppförda i gedigna material såsom sten, tegel samt trä med omsorgsfullt utformade detaljer. Färgskalan bör fortsatt präglas av

tidstypiska, dämpade kulörer i huvudsakligen jordfärger som beige och bruna toner.

- De välbevarade husen utmed Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata utgör viktiga fonder som ger Haga Kyrkoplan en historisk inramning. Bebyggelsen är därför känslig för förändringar och moderna tillägg som förtar stråkens fondverkan. Hörnhusen är särskilt känsliga eftersom dessa på ett tydligt sätt länkar samman kvarteren och skapar entréer in i området.
- Rosenlundskanalen med kajer, gamla belysningsstolpar, Rosenlundsbron, och Feskekörkan bidrar till områdets starka prägel av 1800-tal.

Viktiga visuella samband

- Utblickar: Idag har man från Haga Kyrkoplan fri sikt mot Haga med Skansen Kronan i fjärran, Hagakyrkan, Vasastaden och Rosenlundskanalen och Kungshöjd i fjärran. Därmed kan man i ett slag uppleva en stor del av Göteborgs historia. De öppna siktfälten, viktiga för såväl den historiska

upplevelsen av platsen som för de visuella sambanden, är känsliga för förändringar.

- **Inblickar:** Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken och dess karaktär av en grön kil upplevs särskilt starkt från Rosenlundskanalens kajkant. Detta visuella samband är viktigt att vidmakthålla.
- **Siktlinjer:** Haga Kyrkoplan markeras, och ramas in, av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan. Dessa siktlinjer utgör en viktig del av kyrkoplanens inramning och de kopplar även samman Haga Kyrkoplan med Kungsparken, Nya Allén och Vasagatan. Siktlinjerna är mycket känsliga för förändringar.

Den befästa stadens fornlämningar

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1. Här finns lämningar efter bastionen Christina Regina, vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar. Centrala Göteborg är en historiskt unik stad och ett av de förnämsta exemplen på 1600- och 1700-talets stadsanläggnings- och befästningskonst. Befästningslämningen med kanaler, vallgrav och fältvall (glacis) tillhör landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan med sin regelbundet planerade rutnätsplan i gatunät och kvartersstruktur. I och med att Göteborg initialt anläggs som en befästning, så utgör befästningslämningen fundamentet till Göteborg och dess historia - utan befästningen hade Göteborg inte funnits. Fornlämningen i sin helhet, med lämningar över och under mark, har ett mycket stort kulturhistoriskt och pedagogiskt värde, dessutom ett mycket stort vetenskapligt värde, inte minst av vikt för fortifikationshistorisk forskning. Varje del är lika värdefull och ingår i en försvarsanläggning som är unik och omistlig, högt värderad både nationellt och internationellt.

Inledning

Historisk översikt

1820-tal, Haga utvidgas och Nya Allén planläggs

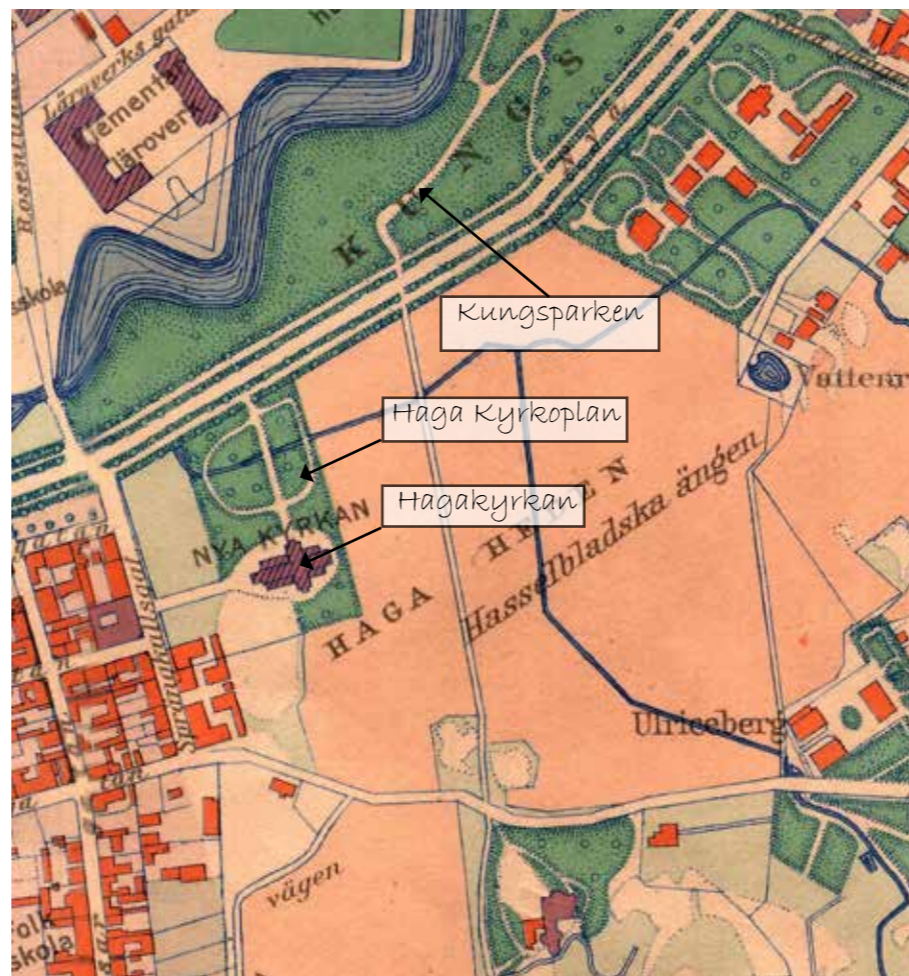
Utredningsområdet bestod fortfarande av till största delen obebyggd mark. På kartan syns ravelinen Princ Hedvig. Haga förstad har utvidgats in i det aktuella undersökningsområdet och Nya Allén har planlagts.

Fästningsstaden 1620-1800

Göteborg grundades på 1620-talet och staden byggdes ut med rutnätsplan och kanaler efter Holländskt mönster. Runt staden uppfördes kraftiga försvarsanläggningar. Det bebyggda stadsområdet omgavs av en fästningsgördel och mot landsidan skyddades staden av en låg fältvall, bred vallgrav samt höga bastioner. Bebyggelsen inom vallgraven bestod i huvudsak av trähus. Området utanför befästningsstråket var fram till 1800-talets mitt i huvudsak landerimark.

Haga – Göteborgs första förstad

År 1648 började Göteborgs första förstad – Haga – att byggas utanför befästningsmurarna och en stadsplan fastställdes år 1660. Här uppfördes små enkla bostadshus för arbetare med anknäring till älven eller hamnen. Bebyggelsen var begränsad till området söder om nuvarande Haga Nygata.

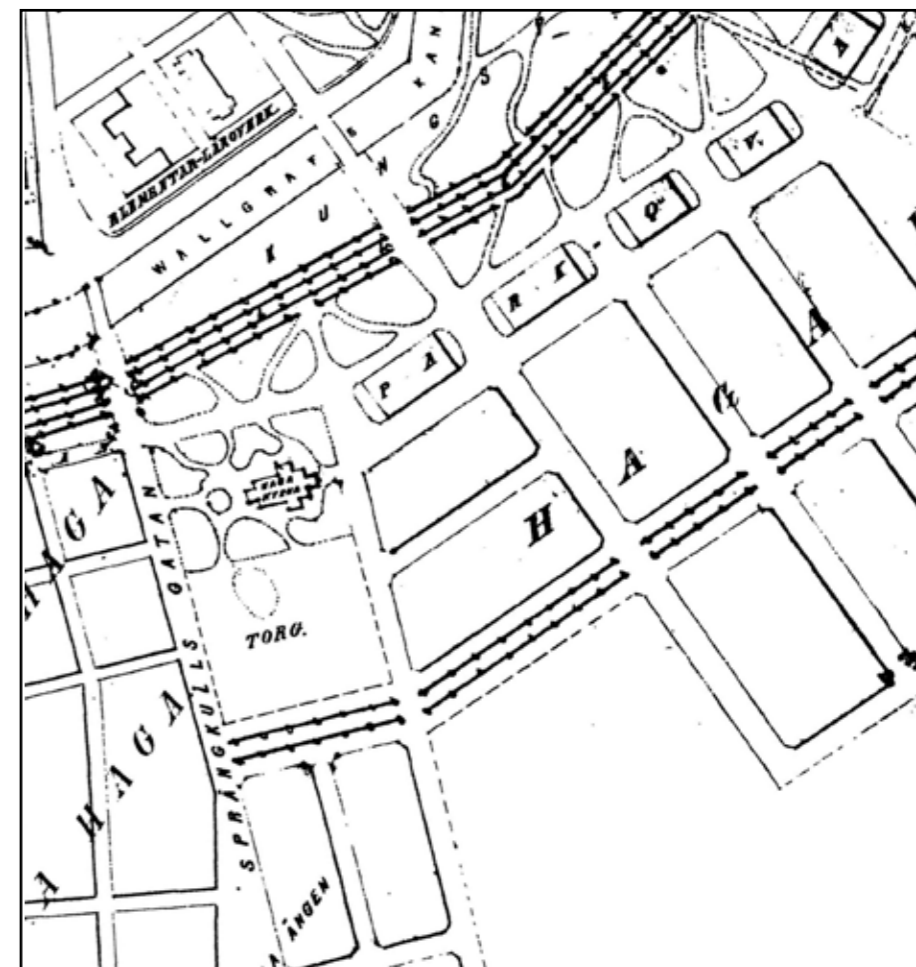

1860-tal, Kungsparken, Allén och Haga kyrkoplan

Befästningarna har rivits och grönstråket vid vallgraven utvidgats. Hagakyrkan uppfördes 1859 och i anslutning anlades Haga Kyrkoplan som länkades samman med vallgravsstråket. Haga växte med nytt kvarter mot öst och Sprängkullsgatan tillkom.

Från befästningsstråk till parkstråk

Befästningarnas landfront ersattes under början av 1800-talet av ett allé- och parkstråk enligt samtida mönster från omvandlingen av f.d. fästningsstäder på kontinenten. Göteborgs karaktär kom i och med rivningen av befästningsgördeln att ändras radikalt. Befästningarna utanför vallgraven utjämnades och förvandlades till ett promenadstråk. Parkbältet skulle föra in sol och luft i den växande staden. Nya Allén anlades år 1823 efter kontinentalt mönster och marken längs vallgraven blev på 1840-talet en del av Kungsparken. Den slutna befästa trästaden förvandlades till en öppen stenstad omgiven av ett stråk med parker och alléer. Nya Allén, som var avsedd för både åkande och gående, fick fyra trädrader. På 1830-talet inleddes plantering på ytan mellan allén och vallgraven och Kungsparken anlades på resterna av befästningsvallarna som en barriär mot innerstadens smutsiga miljö och utformades med trädplantering på vallarna.

1866 års stadsplan

I 1866 års stadsplan avsågs södra delen av Kyrkoplanen bli ett torg. Stenstaden Vasastaden planades. Rosenlundskanalen fick en rakare sträckning. Sprängkullsgatan förlängdes och breddades.

Utvidgningen av Haga

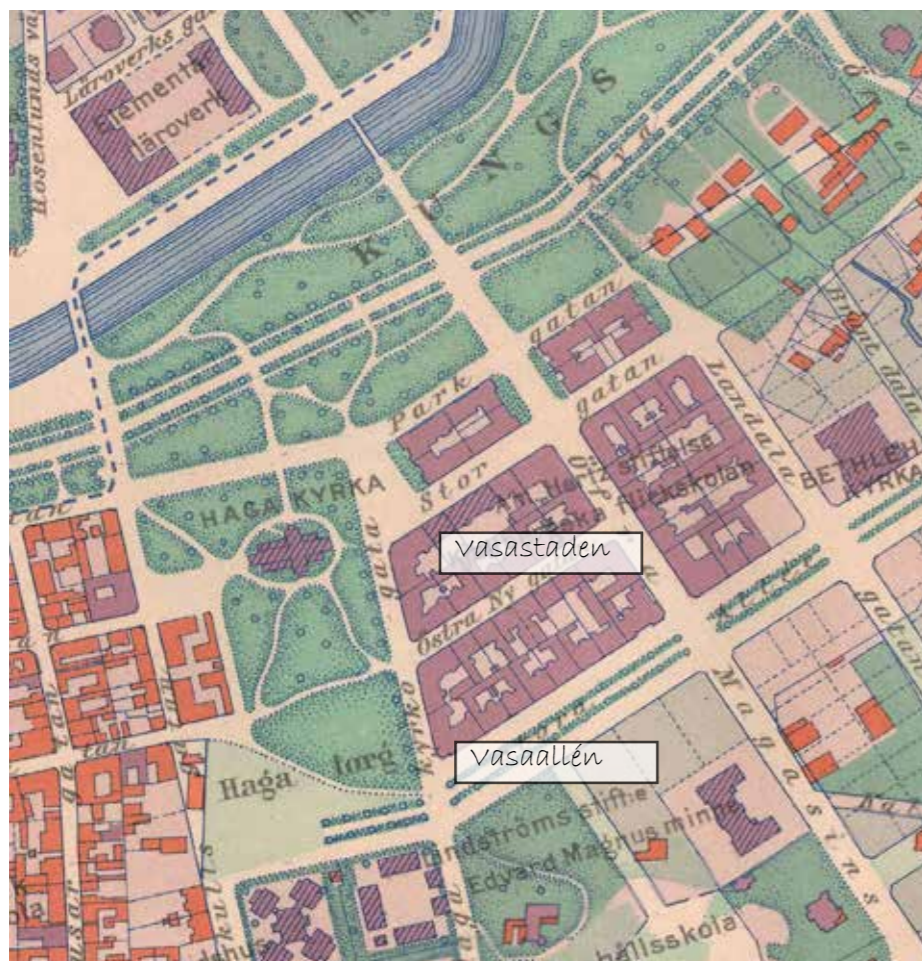
När befästningarna revs utvidgades Haga åt öster och norr. År 1812 började nordöstra delen, "Nya Haga", att bebyggas. Samtidigt uppfördes fler och större hus i de gamla kvarteren. Förutom bostäder innehöll stadsdelen flera allmänna byggnader med sociala funktioner, bland annat fattigvårdsinrättning, bibliotek och badinrättning.

Haga kyrkoplan och parkbältet

Mellan åren 1856-59 byggdes Hagakyrkan speciellt för hagaborna och i anslutning anlades Haga Kyrkoplan som sträckte sig ner till Nya Allén. Mellan den gamla staden och de nya stadsdelarna i söder breddades grönstråket. Längs större delen av Nya Allén tillkom nya parkdelar. Kungsparken färdigställdes år 1861 som den sista länken i det stora promenadbältet utefter vallgraven, Haga Kyrkoplan fick sin nuvarande utformning omkring år 1890. Det kom att bli en viktig plats för såväl Haga som Vasastaden. Kyrkoplanen kom också att fungera som en länk till vallgravsstråkets grönska.

Historisk översikt

Historisk översikt

1880-tal, Stenstaden byggs ut

Vasastaden uppfördes efter ett rutnätsmönster, med breda trädkantade boulevardgator. Grönområdet kring Hagakyrkan har utvidgats och länkats samman med vallgravsstråket och Vasagatans allé.

Rosenlundskanalen

På 1860-talet rätades vallgraven ut och Rosenlundskanalen med sina kajer och trappor och fick en rakare sträckning. Detta blev fiskförsäljarnas hemvist. Rosenlundskanalen, som fick sitt namn 1883, ingick i stadens utbyggnad söderut och anslöt till den då blivande Sprängkullsgatan. Föregångaren, Husarbron, som låg något västerut revs i samband med att vallgraven rätades ut.

Stenstaden och 1866 års plan

Under 1800-talets andra hälft växte Göteborg som ett resultat av industrialismen. En utvidgning av staden planades år 1866, enligt ett rutnätsmönster, med breda trädkantade boulevardgator och två stora huvudstråk – Kungsparksavenyn och Vasagatan. Förebilderna kom från Haussmanns boulevarder i Paris och bebyggelsen utanför Ringen i Wien. Vasastaden byggdes ut cirka åren 1870-1900 och paradgatan Vasagatan med sin allé drogs ända fram till Sprängkullsgatan i väster. Det exklusiva bostadsområdet tillägnades en ny befolkningsgrupp – det industrialiserade

1910-tal, Stadsbiblioteket uppförs och parken utvidgas

I samband med uppförandet av f d stadsbiblioteket (Samhällsvetenskapliga biblioteket) utvidgades Haga Kyrkoplan mot söder. I kyrkoplanens västra del revs tidigare trähuskvarter tillhörande Haga.

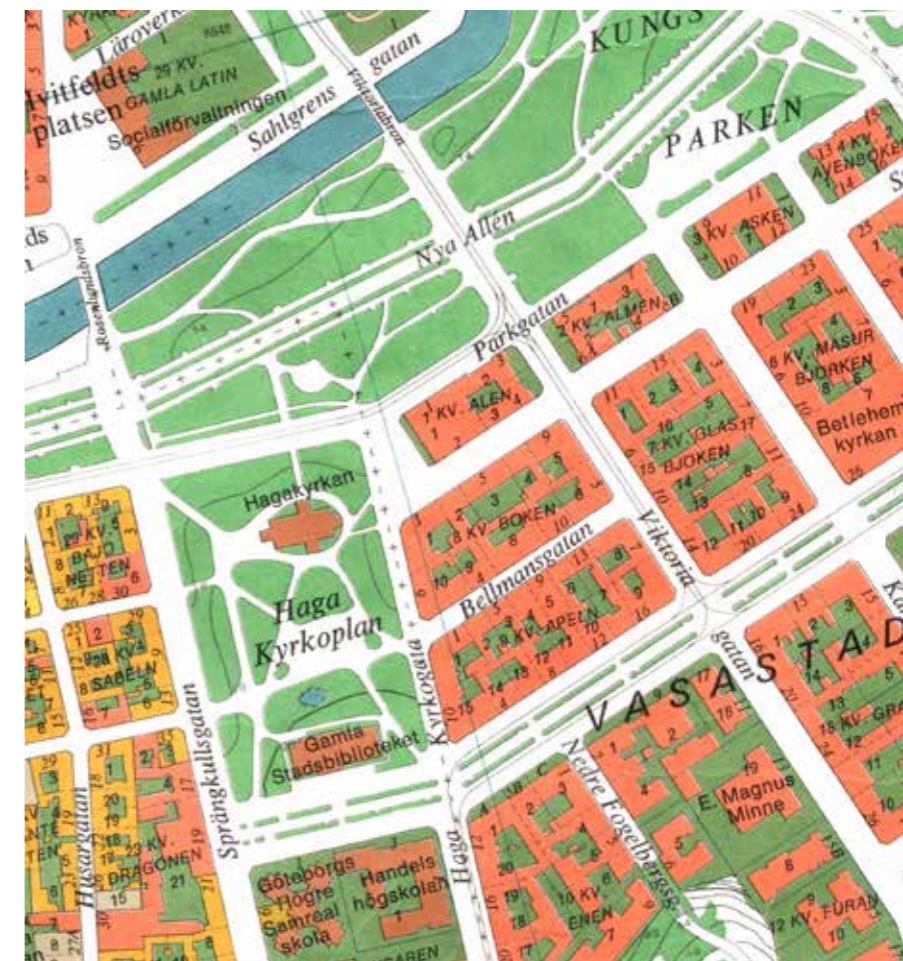
Göteborgs över- och medelklass. Kungsparkens grönska drogs in i den täta kvarterstaden genom Haga Kyrkopark.

Stadsbiblioteket (Samhällsvetenskapliga biblioteket)

År 1901 uppfördes ett nytt stadsbibliotek (nuvarande Samhällsvetenskapliga biblioteket). I samband med detta utvidgades Haga Kyrkopark runt kyrkan för att inlemmas i rutnätstrukturen tillsammans med marken som omgav biblioteket. Kring sekelkiftet revs ett tidigare trähuskvarter öster om Sprängkullsgatan, tillhörande stadsdelen Haga. Därmed kom Haga Kyrkoplan att utgöra en tydlig gräns mellan de två stadsdelarna. Öster om stadsbiblioteket placerades senare en byst av S A Hedlund, en av initiativtagarna till biblioteket.

1940-1990-tal

På 1940-talet tillkom Smyrnakyrkan väster om Hagakyrkan och på 1950-talet planlades kvarteret Husaren (nuvarande Handels). Detta innebar att den låga träbebyggelsen delvis ersattes av högre funktionalistiska byggnader för

1970-tal

Smyrnakyrkan och Handelshögskolan har tillkommit som modernistiska infills i stenstaden.

handelshögskolan. Under 1900-talets andra halva uppstod diskussionerna om sanering av stadsdelen Haga. Stora delar av stadsdelen sanerades och flera äldre byggnader revs. Åren 1994-95 utvidgades handelskomplexet i kvarteret husaren och kvarteret slöts.

Idag

Haga Kyrkoplan med omgivning utgör idag en känslig kulturmiljö där fyra värdefulla stadsrum möts: vallgravsstråket, Haga Kyrkoplan, Haga och Vasastaden.

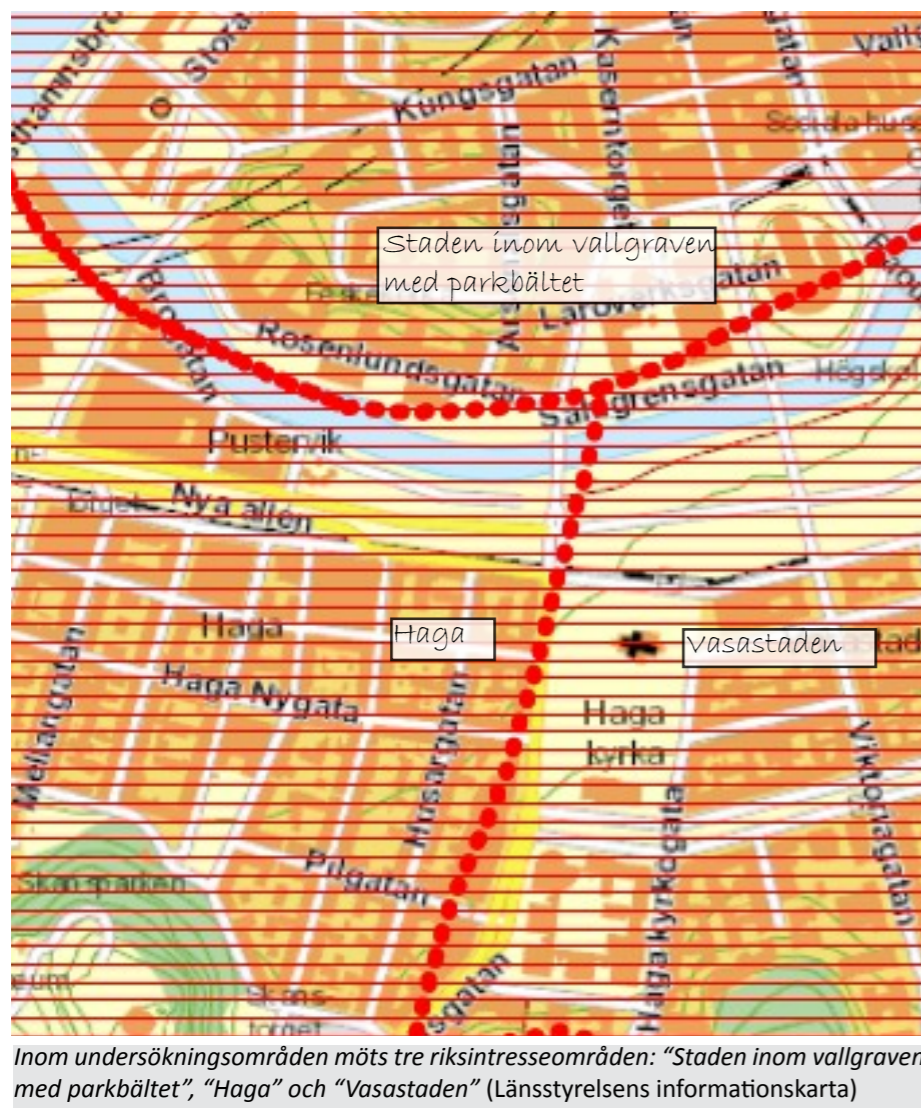
Sammantaget är delområdet välbevarat och illustrerar områdets framväxt från etablerandet av Haga förstad på 1600-talet och utvidgning på 1800-talet, Hagakyrkan och kyrkoplanens tillkomst på 1850-talet och stenstadens framväxt vid 1800-talets slut. Senare tiders tillskott består framförallt i universitetets byggnader. Därigenom bär de på berättelser om såväl stadens grundande som dess utveckling under både 1800- och 1900-talet.

Inledning

Befintligt skydd

Riksintresse

Utredningsområdet Haga Kyrkoplan med omgivning utgör sammantaget en mycket känslig kulturmiljö. Hela utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5.

Motivtexten för Göteborgs innerstad anger följande:

"Storstadsmiljö, formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer. (Skolstad, Universitetsmiljö, Stiftsstad)".

Utredningsområdet berörs av tre riksintresseområden; "Staden inom

vallgraven med parkbältet", "Haga – Masthugget" och "Vasastaden med omnejd".

Staden inom vallgraven med parkbältet

Utdrag ur motivering:

"(...)Grönstråket utanför Vallgraven vittnar om den stora roll parker och andra planteringar hade i 1800-talets stadsplanering (...)."

Uttryck för riksintresset

"(...)1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav (...) Det tidiga 1800-talets stadsnydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarderna Nya Allén."

Haga

Utdrag ur motivering

"Haga är Göteborgs första planlagda förstad och den äldsta arbetarstadsdelen utanför Vallgraven. Planmönstret och den bevarade bebyggelsen speglar stadsdelens historia från 1600-talet. Enstaka byggnader ger exempel på den första tidens låga trähusbyggande. (...) Bebyggelsen är mycket intressant från byggnads- och socialhistorisk synpunkt."

Uttryck för riksintresset

"(...)1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav, och den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enkla rutnätsplan. (...)Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv."

Vasastaden

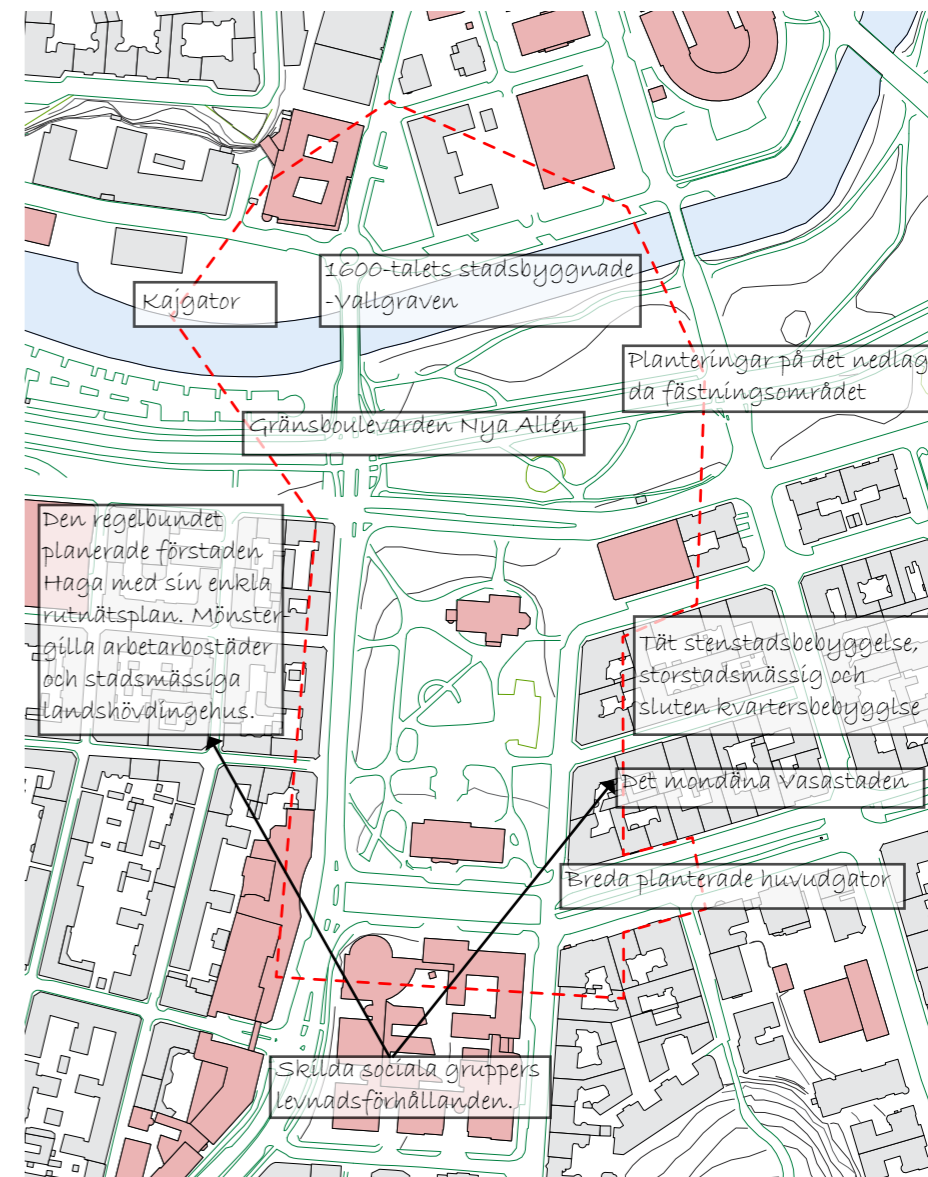
Utdrag ur motivering

"Vasastaden med omnejd är en av Sveriges största, mest enhetliga och välbevarade stenstadsmiljöer. Planmönster, bebyggelse och planteringar präglas av höga arkitektoniska anspråk som illustrerar växlande stadsbyggnadsideal 1870- 1930. Hyreshusen och villabebyggelsen tillsammans med det stora antalet institutionsbyggnader för fr. a. kultur och utbildning ger också en mycket god bild av levnadsförhållandena i de övre samhällsskikten. (...)"

Uttryck för riksintresset

"(...)Detsena1800-taletsstorstadsomdaningoch-utbyggnadmedanläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdselsteknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala grupper levnadsförhållanden. (...)De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator

av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika "parkkvarteren" och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. (...) Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker,(...)"

Inledning

Skyddade byggnader

Byggnaderna i parken samt den omgivande bebyggelsen i Haga och Vasastaden har höga kulturhistoriska värden och flera av byggnaderna är försedda med skydd. Hagakyrkan skyddas som byggnadsminne enligt Kulturminneslagen (KML) kap 4. Byggnaderna längs Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata är försedda med skydd i gällande detaljplaner. KTB och delar av Handelshögskolan är upptagna i Göteborgs bevarandeprogram och där klassade som kulturhistoriskt värdefulla.

Skyddad bebyggelse inom utredningsområdet

■ Byggnadsminne ■ Skydd i detaljplan ■ Ingår i bevarandeprogrammet
Observera att samtliga byggnader ingår i bevarandeprogrammet.

Hagakyrkan
Uppförd: 1857-59
Skydd: Byggnadsminne, KML kap 4.

Gamla stadsbiblioteket, KTB
Uppförd: 1897
Skydd: Ingår i bevarandeprog.

Handels
Uppförd: 1951
Skydd: Ingår i bevarandeprog.

Vasastaden 1:2 (kv Alen)
Uppförd: 1941/1981
Skydd: Rivningsförbud och skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Vasastaden 8:1 (kv Boken)
Uppförd: 1870
Skydd: Rivningsförbud och skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Vasastaden 8:10 (kv Boken)
Uppförd: 1870-tal
Skydd: Rivningsförbud och skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Vasastaden 9:1 (kv Apeln)
Uppförd: 1877
Skydd: Rivningsförbud och skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Vasastaden 9:15 (kv Apeln)
Uppförd: 1877
Skydd: Rivningsförbud och skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Vasastaden 10:1 (kv Enen)
Uppförd: 1892
Skydd: Ingår i bevarandeprog.

Haga 23:24 (Kv Dragonen)
Uppförd: 1880
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Haga 28:4 (Kv Sabeln)
Uppförd: 1886
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Haga 28:4 (Kv Sabeln)
Uppförd: 1886
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Haga 29:6 (Kv Bajonetten)
Uppförd: 1864
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Haga 29:9 (Kv Bajonetten)
Uppförd: 1858-60
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Haga 29:9 (Kv Bajonetten)
Uppförd: 1894
Skydd: Q (Kulturresevat) i detaljplan. Ingår i bevarandeprog.

Inledning

Fornlämningar

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som utgör en helhet med mycket högt kulturhistoriskt värde och ingår som en väsentlig del i riksintresset. Här finns troligen lämningar efter bastionen Christina Regina, vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar. Dessutom ingår delar av stadsdelen Haga i fornlämningen Göteborg 2:16. Den aktuella lämningen utgör fast fornlämning och skyddas av KML.

Lämningstyp stadslager definieras som kulturlager i miljöer av stadskaraktär. Kategorin "boplats" anger plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken. Kategorin "viste" anger lokal med minst två lämningar vilka är ett resultat av bosättning.

Fornlämningen Göteborg 216:1

RAÄ-nummer	Göteborg 216:1 (Göteborgs innerstad)
Kommun	Göteborg
Antikvarisk bedömning	Fast fornlämning
Lämningstyp	Stadslager
Kategori	Bebyggelselämningar Boplatser och visten
Typisk datering	1600-1900-tal, nyare tid

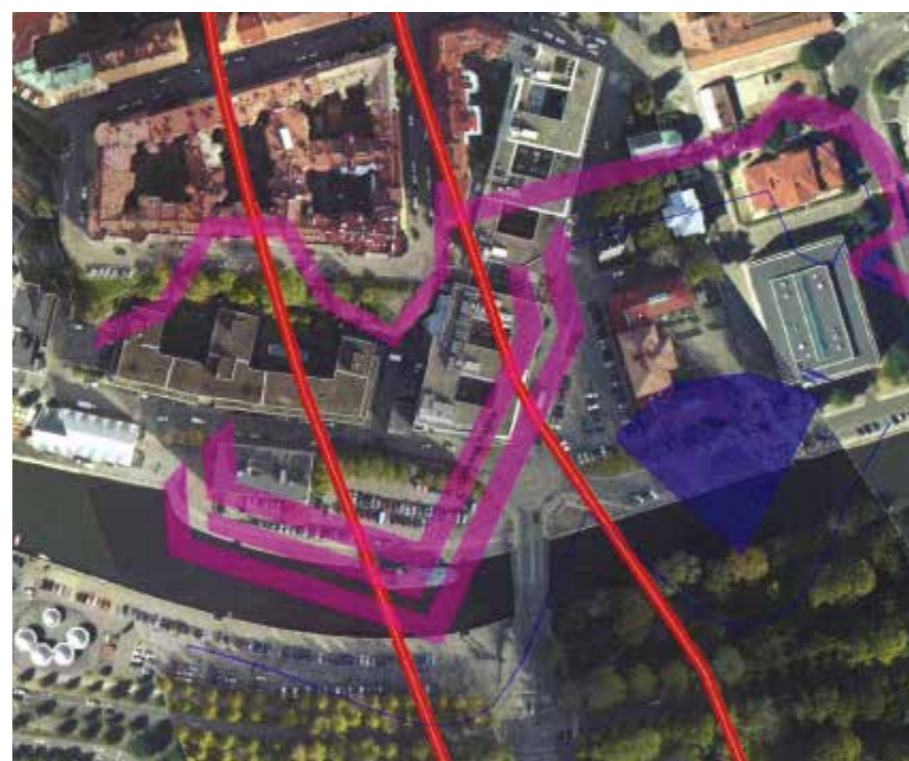
Fornlämningar inom utredningsområdet, röda ytor utgör fornlämningen Göteborg 216:1

Bastion Christina Regina, vallgrav och fältvall (Göteborg 216:1)

De tre bastionerna nedanför Otterhällan, d.v.s. Hållgårdsbastionen, Regeringen och Christina Regina, utgjorde en del av den lägre befästningslinjen. Vid foten till Otterhällan påträffades en mindre rest av bastion Regeringens rustbädd, med tre - fyra varv sten ovanpå, vid undersökningen inför Götatunneln. Högre upp mot Otterhällan fanns ytterligare tre mindre bastioner som ett högre liggande värn som skulle försvara stadens södra sida. En av de mindre bastionerna (RAÄ-nummer Göteborg 208:3 fast fornlämning fästning/skans) ligger i Västlänkens arbetsområde men vilar uppe på berg, varför påverkan bör ses som minimal. Mellan Bastionerna Regeringen och Christina Regina fanns en kaponjärgrav anlagd. Denna var en skyttegrav och förbindelseänk med Skansen Kronan.

När befästningarna delvis revs i början av 1800-talet ändrades vallgravens vinklade form. Cirka år 1860 anlades Rosenlundskanalen med sina kajer och trappor. Marken direkt öster om är till stor del en utfyllnad mellan bastionerna Carolus Dux och Christina Regina samt ravelinen Prinsessan Hedvig. Området var obebbyggt till slutet av 1850-talet. Strax efter sekelskiftet 2000 genomfördes en ombyggnad för Pedagogen vid Göteborgs Universitet. En större nybyggnad uppfördes också på den östra delen av tomten.

Station Haga är placerad genom bastion Christina Regina vid Rosenlundsplassen, över vallgraven, genom fältvallen och in i förstaden Haga. I området syns Otterhälleverken uppe på Kungshöjd, vilket ökar upplevelsen av befästningen på ett mycket pedagogiskt sätt. Fältvallens grönområde, som

Befästningsmurarna är markerade i lila med en ungefärlig utbredning. Bastion Christina Regina fortsätter ut i dagens vallgrav. Den gamla vallgravens begränsning är markerad med en blå linje mot fältvallen..

idag i stort motsvarar park och alléstråket, har under lång tid ansetts värdefull och har inte påverkats av stadsplanering i Göteborg. Fältvallens grönområde har tillåtits bibehålla sin funktion som park och alléstråk och därmed har också fältvallen bevarats under mark. Befästningslämningarna i området, med lämningar över och under mark, har ett mycket stort kulturhistoriskt och pedagogiskt värde, dessutom ett mycket stort vetenskapligt värde, inte minst av vikt för fortifikationshistorisk forskning. Varje del är lika värdefull och ingår i en försvarsanläggning som är unik och omistlig.

En arkeologisk förundersökning, utförd i maj 2014, resulterade i att mycket välbevarade lämningar kunde dokumenteras av bastion Christina Regina och yttre befästningsverk i fältvallen. Rustbädden till bastionen dokumenterades. En dendrokronologisk datering av timmer från rustbädden gav fällningsår 1637/1638. På andra sidan vallgraven i park och allé stråket påträffades murlämningar efter banketten, vilken är en del av fältvallen. Vallgravens sträckning rätades ut på 1800-talet men lämningar efter föregångaren kan finnas kvar.

Västlänken kommer att innebära irreversibla skador på bastion Christina Regina som till stor del kommer att grävas bort i linjeschaktet, liksom vallgrav och fältvall i park och allé stråket. Detta innebär mycket stora både förlorade och skadade värden på fornlämningen.

Glacis utanför Vallgraven

Området har tillhört Göteborgs stads marker sedan grundandet och är en del av fd befästningsstråket med obebbyggda marker ner mot befästningarna. Idag utgör ytan ett parkområde. Glacisen fungerade som en fältvall, en lågt sluttande jordvall framför vallgraven eller den betäckta vägen i en fästning.

Vallen var uppbyggd av jord- och lermassor och hölls på plats mot vallgraven med vertikalt ställda pålar utmed kanten mot vattenspegeln.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Kulturhistoriskt berättarinnehåll

Utredningsområdet som helhet bär på flera berättelser om Göteborgs utbyggnad, från grundandet på 1620-talet till byggandet av den nya stenstaden utanför vallgraven vid 1800-talets slut och universitetsstadens framväxt och utveckling från sekelskiftet 1900 fram till idag. Det innehar därigenom ett stort stadsbyggnads- och stadsplanehistoriskt värde, vilket utgör en väsentlig del i motiveringen till de tre respektive riksintresseområdena.

Det enda indragna grönstråket

Haga Kyrkoplan är intressant som en av de platsbildningar som ingick i 1866 års plan. Det var då, och är fortfarande, den enda plats i staden där grönstråket längs vallgraven drogs in i den täta kvartersstaden. I parken placerades senare de två solitärerna Hagakyrkan och Stadsbiblioteket.

Gräns mellan stadens utbyggnadsfaser

Kungsparken och Haga Kyrkoplan fungerar som en grön kil som markerar gränsen mellan stadens olika utbyggnadsfaser. Kungsparken och Rosenlundskanalen utgör en tydlig gräns mellan den gamla befästa staden innanför vallgraven och 1800-talets stadsutvidgning utanför vallgraven. Haga Kyrkopark utgör en tydlig gräns mellan Göteborgs första förstad Haga och det nya Vasastaden som byggdes 1870-1910.

Kritiska punkter

- Karaktären av en grön kil mellan stadens olika utbyggnadsskeden kan lätt spoileras av ny bebyggelse i parken. Parken är ytterst känslig för ny bebyggelse eller andra förändringar som försvagar kontrasten mot de omgivande kvarteren

Gräns mellan olika sociala samhällsskikt

Sedan Haga utvidgats på 1800-talet drogs vallgravens grönska in genom Haga Kyrkoplan som separerade denna arbetarstadsdel från det nya borgliga Vasastaden som byggdes 1870-1910. I undersökningsområdet finns tydliga exempel bostadsbebyggelse för olika sociala samhällsskikt. De välbevarade landshövdingehusen längs Sprängkullsgatan i Haga tillhör de äldsta i Göteborg och ger en god bild av arbetarnas levnadsförhållanden. De pampiga bostadshusen i Vasastaden utgör representativa exempel på 1800-talets högborgerliga arkitektur. Den påkostade arkitekturen åskådliggör att miljön utformades speciellt för industri- och handelsaristokratin.

Kritiska punkter

- Samspelet mellan den slutna kvartersbebyggelsen och Haga Kyrkoplans öppna ytor är en viktig del i miljön och utgör en tydlig gräns mellan arbetarstadsdelen och borgarstaden.

Välbevarad stadsplan

Större delen av utredningsområdet präglas av 1866 års stadsplan, vilken är i det närmaste oförändrad (se illustration s 6). Detta kommer till uttryck i den tydliga rutnätsplanen med slutna kvarter samt den boulevardliknande Vasagatan. Även Haga har en välbevarad stadsplan och bebyggelse som speglar stadsdelens historia från 1600-talets mitt till 1900-talets början.

Kritiska punkter

- Den tydliga rutnätsplanen med slutna kvarter i Vasastaden är känslig för förändringar.
- Hagas karaktär och förståelsen för dess historia är starkt beroende av gatustrukturen och stadsplanemönstret.

Rutnät av gröna stråk

Utredningsområdet innehåller värdefulla grönområden och stråk med stort trädgårds- och stadsbyggnadshistoriskt värde. Haga Kyrkoplan, Vasagatan, Nya Allén och Kungsparken ingår i det rutnät av gröna stråk som utgjorde en fundamental del av 1800-talets stadsplaneringsideal. Parkstråket med Kungsparken och Nya Allén ansluter till de samtida stadsbyggnadsidealerna så som de tillämpades i andra storstäder på kontinenten och planeringen visar på stadens ambitioner att göra Göteborg till en betydelsefull stad.

Kungsparken är anlagd med den engelska parken som förebild, vilket kommer till uttryck i de mjukt böljande grusångarna, de stora träden osv. Parkstråket är till stora delar oförändrat sedan sin tillkomst. Haga Kyrkoplan är ett värdefullt grönt inslag i staden som har använts för lek och rekreation i snart 150 år.

Kritiska punkter

- Det är väsentligt att Vasagatans trädgrönska fortsatt upplevs stå i förbindelse med Hagaparken vegetation, trots den stora biblioteksbyggnadens delvis avskärmande verkan. Träden på ömse sidor om biblioteket har stor betydelse som förmedlande länk.

Arkitekturhistoriskt intressant miljö

Utredningsområdet domineras av bebyggelse från 1800-talets andra hälft med tidstypisk gestaltning som illustrerar tidens ideal för såväl enkla arbetarbostäder i Haga som pampiga borgarbostäder Vasastaden och monumentala institutionsbyggnader på Haga Kyrkopark. Sammantaget har bebyggelsen ett högt samhälls- och arkitekturhistoriskt värde som speglar delar av stadens utveckling och strävanden inom arkitekturen.

Universitetsstadens framväxt

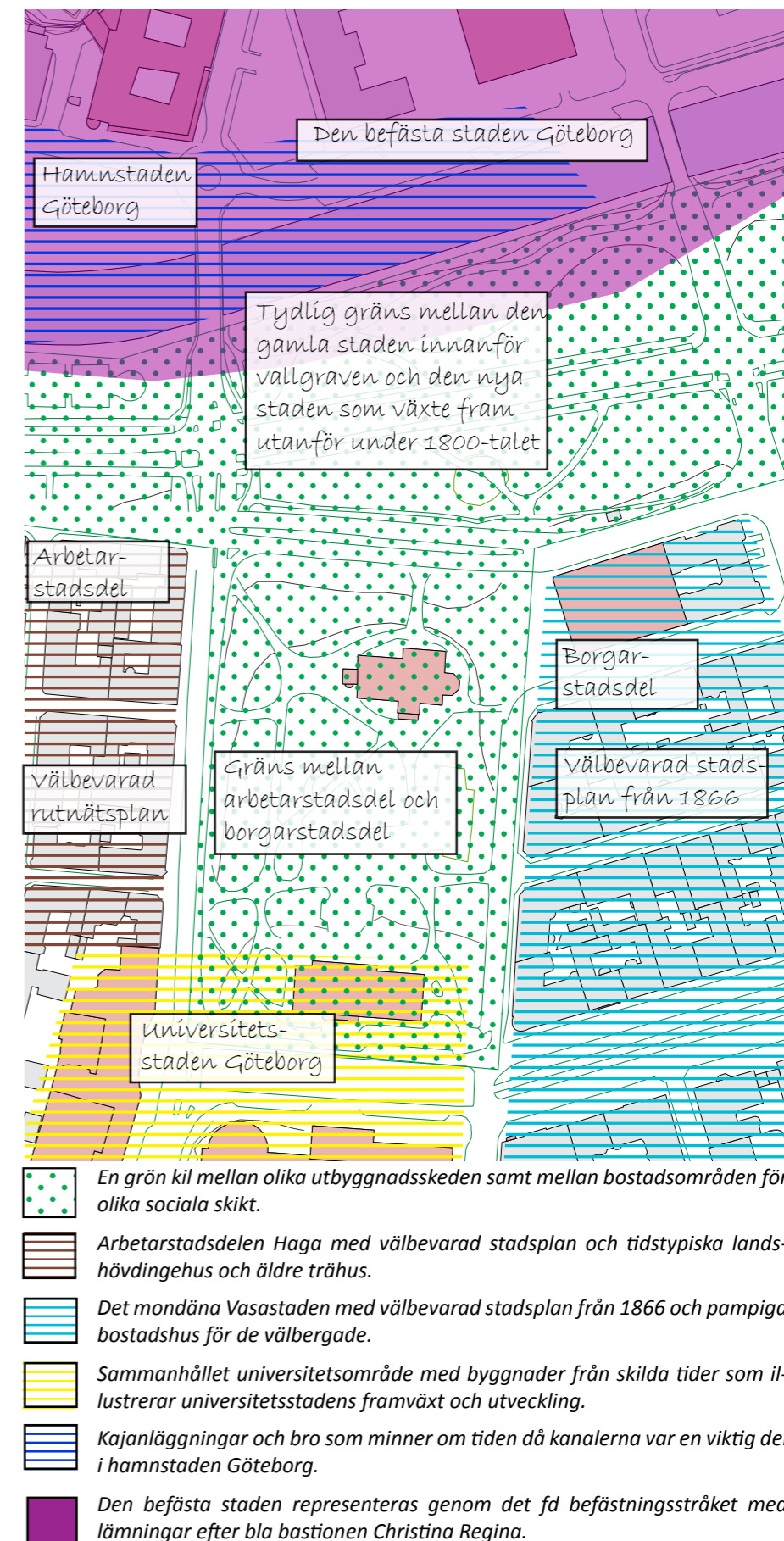
Universitetsbyggnader från olika tider (KTB från 1901, Handelshögskolan från 1950 och utbyggnad 1993 samt Campus Haga från 1990-talet) ger uttryck för framväxten av Universitetsstaden Göteborg.

Minnen av hamnstaden Göteborg

Miljön kring Rosenlundskanalen bär ett stort stadsbyggnadshistoriskt värde där kajanläggningarna berättar om tiden då båtar gick in till staden. Den utträtade sträckningen visar att framkomligheten för båtar var prioriterad.

Den befästa staden

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, se sid 12. Här finns troligen lämningar efter bastionen Christina Regina, vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Karaktärsdrag, arkitektur och material

Park med infogade solitärbyggnader

Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga biblioteket är planerade som två monumentala solitärbyggnader i park. Tillsammans med den skarpa gränsen mellan Haga Kyrkoplan och intilliggande bostadskvarter är detta centralt för områdets karaktär. Samspelet mellan den slutna kvartersbebyggelsen och Haga Kyrkoplans öppna ytor är en viktig del i miljön och utgör en tydlig gräns mellan de två stadsdelarna.

Kritiska punkter

- Eftersom Haga Kyrkoplan är förhållandevis liten, finns risk att ytterligare bebyggelse förskjuter karaktären till "bebyggt område med omgivande grönska".
- Haga Kyrkoplan är mycket sårbar för ytterligare förminskning då den riskerar att till stor del tappa sitt sammanhang.
- Gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt och inte suddas ut genom småbyggnader eller andra element.

Viktig fondverkan

De välbevarade husen utmed Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata utgör viktiga fonder som ger Haga Kyrkoplan en historisk inramning. Stråken innehåller välbevarade byggnader som karaktäriseras av konstnärligt rik utformning med hantverksmässigt utarbetade detaljer.

Kritiska punkter

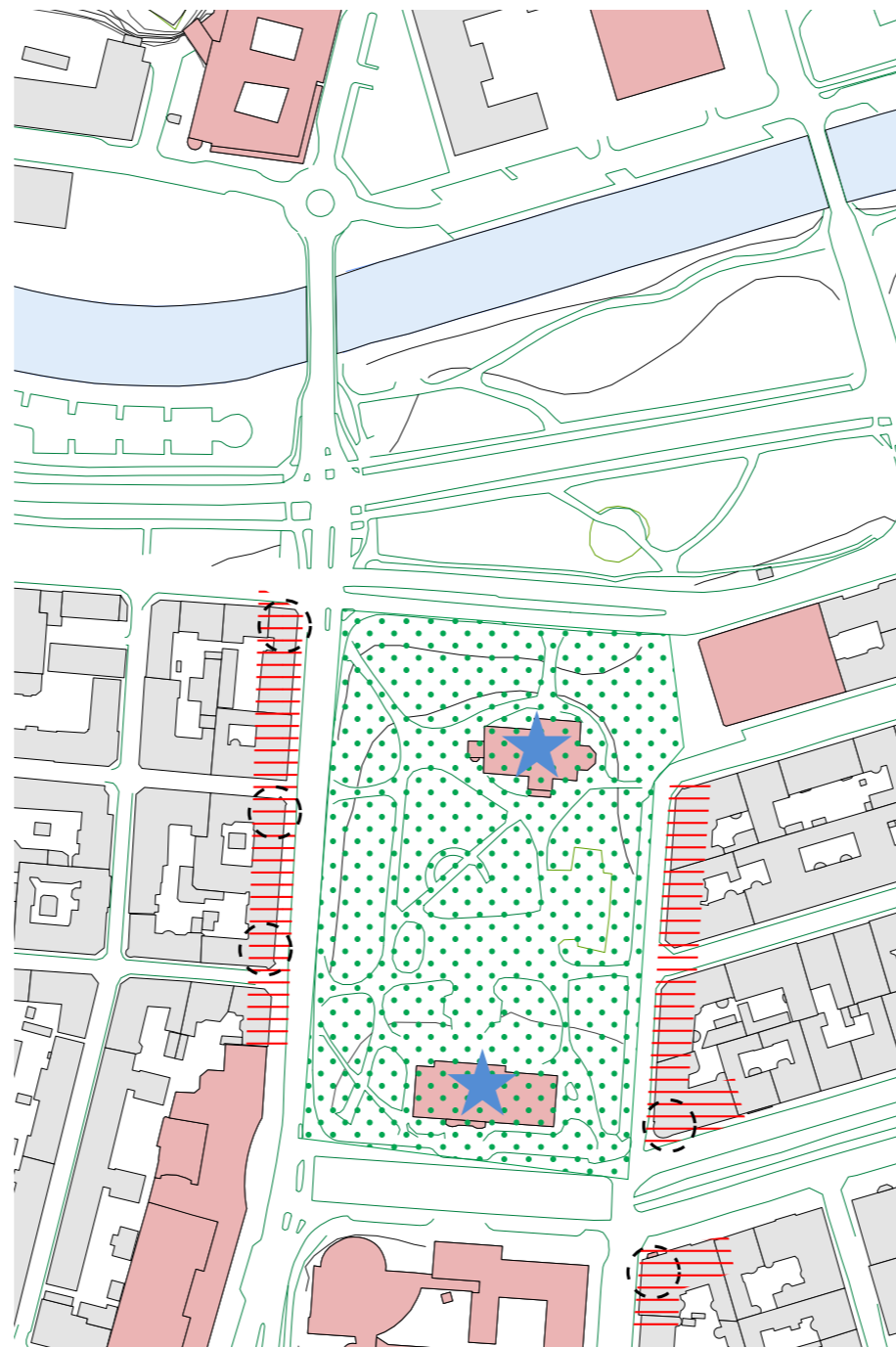
- Bebyggelsen som vetter mot Haga Kyrkoplan är känslig för förändringar och moderna tillägg som förtar stråkens fondverkan mot Haga Kyrkoplan.
- Hörnhusen är särskilt känsliga eftersom dessa på ett tydligt sätt länkar samman kvarteren och skapar entréer in i området. Hörnbyggnader är i regel även speciellt detaljrikt utformade.

Arkitektur av hög kvalitet

Bebyggelsen inom utredningsområdet präglas av höga arkitektoniska anspråk och utgör en central del i områdets karaktär. *Hagakyrkan och KTB är välbevarade och omsorgsfullt utformade monumentalbyggnader* som utgör viktiga delar av miljön. *Den småskaliga landshövdingehusarkitekturen i Haga* med konstnärlig utformning och hantverksmässigt utformade detaljer har ett högt estetiskt värde som utgör en viktig del i områdets karaktär. *De pampiga bostadshusen i Vasastaden* har omsorgsfullt utformade fasader och har ett starkt miljöskapande värde.

Kritiska punkter

- Material och form är särskilt viktiga komponenter i den känsliga miljön kring Haga Kyrkoplan. Platsen omges av byggnader huvudsakligen uppförda i gedigna material så som sten, tegel samt trä med omsorgsfullt utformade detaljer i t ex tegel, gjuten dekor, träelement eller smide.
- Området karaktäriseras av en lågmäld färgskala i framför allt tidstypiska, dämpade kulörer i huvudsakligen jordfärger som beige och bruna toner.

 Park med infogade solitärbyggnader

 Viktig fondverkan

 Viktiga hörnbyggnader

 Monumentalbyggnader med starkt karaktärgivande egenskaper

Haga Kyrkoplan omges av byggnader huvudsakligen uppförda i gedigna material i en lågmäld färgskala och med omsorgsfullt utformade detaljer.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Karaktär, upplevelse & rumsliga samband

Tydlig rumskänsla

Hagakyrkan, SAMhällsvetenskapliga biblioteket och de intilliggande fasaderna i Haga och Vasastaden samt de höga träden och platsens relativa höjdläge skapar en tydlig rumskänsla på Haga Kyrkoplan. Den öppna rumsligheten ger ljus och luft mellan de mötande stadsdelarna. Gångstråken över Haga Kyrkoplan (Haga Nygata – Vasagatan samt Haga Nygata – Bellmansgatan) fyller en funktion som genomfart mellan Haga och Vasastaden.

Kritiska punkter

- Haga Kyrkoplan är känslig för uppförande av ytterligare bebyggelse vilket skulle kunna förta den tydliga rumskänslan.
- Avskärmningar av gångstråken riskerar att isolera sträckan så att kyrkoplanen förlorar sin funktion som genomfartsstråk.

Göteborgs historia i ett slag

Idag har man från Haga Kyrkoplan fri sikt mot Haga, Hagakyrkan, Vasastaden, Skansen Kronan, Handelshögskolan och Kungshöjd/Rosenlund. Därmed kan man i ett slag uppleva en stor del av Göteborgs historia, från tiden för stadens anläggande fram till idag.

Kritiska punkter

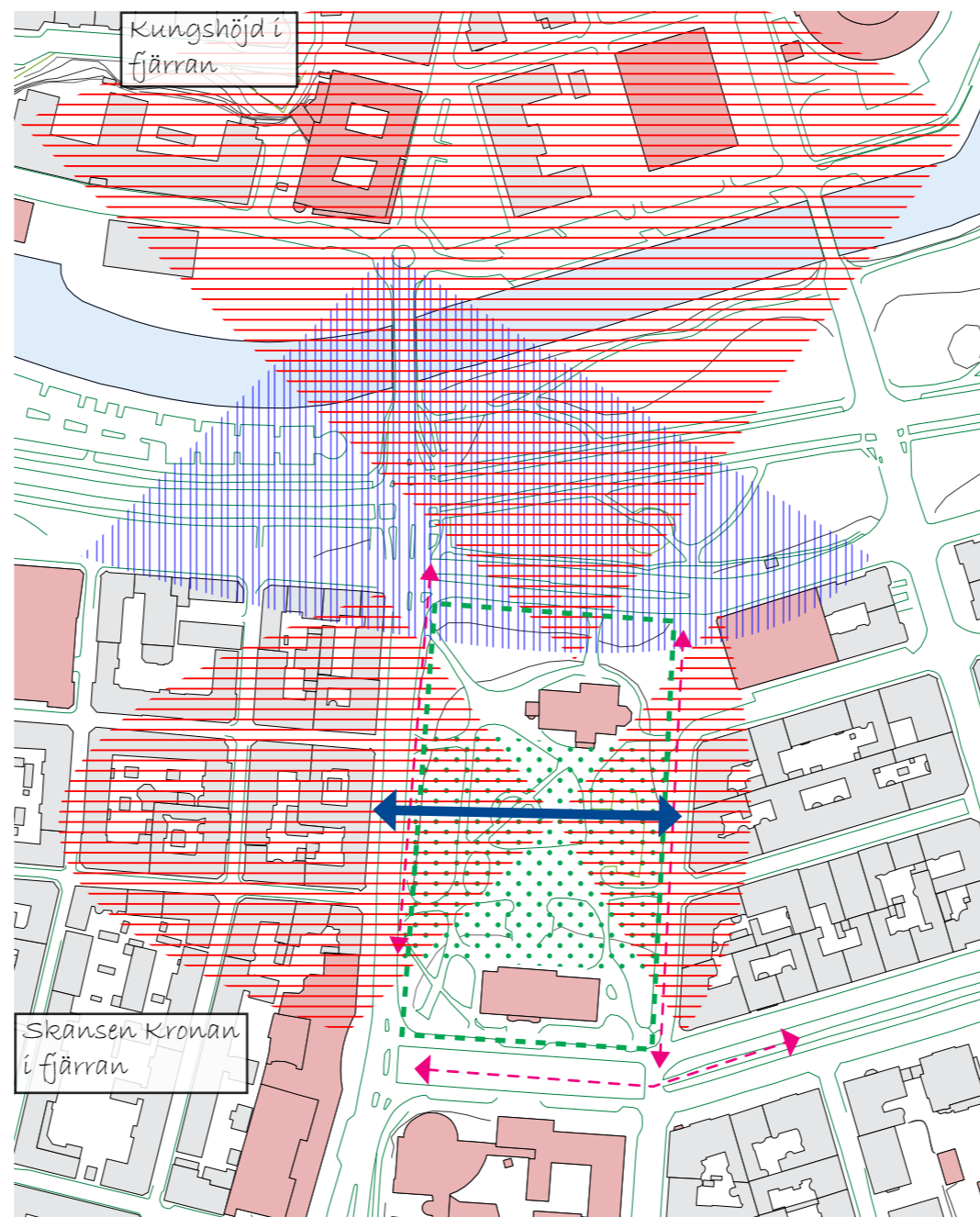
- De öppna siktfälten är viktiga för såväl den historiska upplevelsen av platsen som för de visuella sambanden och är därmed känsliga för förändringar.

Visuellt samband och siktlinjer

Haga Kyrkoplan markeras, och ramas in, av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan. Dessa siktlinjer utgör också en viktig del av Haga Kyrkoplans inramning och de kopplar även samman Haga Kyrkoplan med Kungsparken, Nya Allén och Vasagatan. Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken är viktigt för upplevelsen av området som en grön kil i den i övrigt täta kvartersstaden. Detta upplevs särskilt starkt från Rosenlundskanalens kajkant.

Kritiska punkter

- De långa siktlinjerna är känsliga för förändringar då det skulle förändra de visuella sambanden och kopplingarna.
- De stora träden har en stor betydelse för kopplingen mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken.
- Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken från Rosenlund är viktigt att bevara.

 Karaktär av park med infogade solitärbyggnader

 Tydlig rumskänsla

 Siktfält innefrån

 Siktfält utifrån

 Siktlinjer

 Samspel mellan den slutna kvartersbebyggelsen och Haga Kyrkoplans öppna ytor

Platsens öppenhet ger fri sikt mot Haga, Hagakyrkan, Vasastaden, Skansen Kronan, Handelshögskolan och Kungshöjd/Rosenlund.

Haga Kyrkoplan ramas in av långa siktlinjer längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan.

Gångstråken över Haga Kyrkoplan fyller en funktion som genomfart mellan stadsdelarna Haga och Vasastaden.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Sammanhållen parkmiljö

Nya Allén och Kungsparken har stora upplevelsemässiga värden och grönstråket som skapades utmed Vallgraven är ett av de mest framträdande dragen i den göteborgska stadsmiljön och har bidragit till att göra Göteborg känt som parkernas stad.

Grönstråket upplevs som en sammanhållen och tidstypisk park utmed Vallgraven. Än idag utgör Nya Allén och Kungsparken ett obebyggt stråk från Stora Teatern till Järntorget. Anläggningen är idag kraftigt störd av tät trafik på korsande och omgivande gator. Den har naggats i kanten av bland annat framdragnings spår.

Kritiska punkter

- Bevarandet av anläggningens karaktär är mycket känsligt för ytterligare ingrepp och störningar.

Stora och imponerande träd

Många av de stora träden i Kungsparken och på Haga Kyrkoplan är ursprungliga från tiden då området iordningställdes som parkmark efter vallraseringen i början av 1800-talet. Dessa träd har stort historiskt värde och bidrar till att ge anläggningen en karaktär av ålderdomlighet och beständighet. De stora och gamla träden har dessutom stort upplevelsevärde och bidrar i hög grad till områdets historiska prägel.

Kritiska punkter

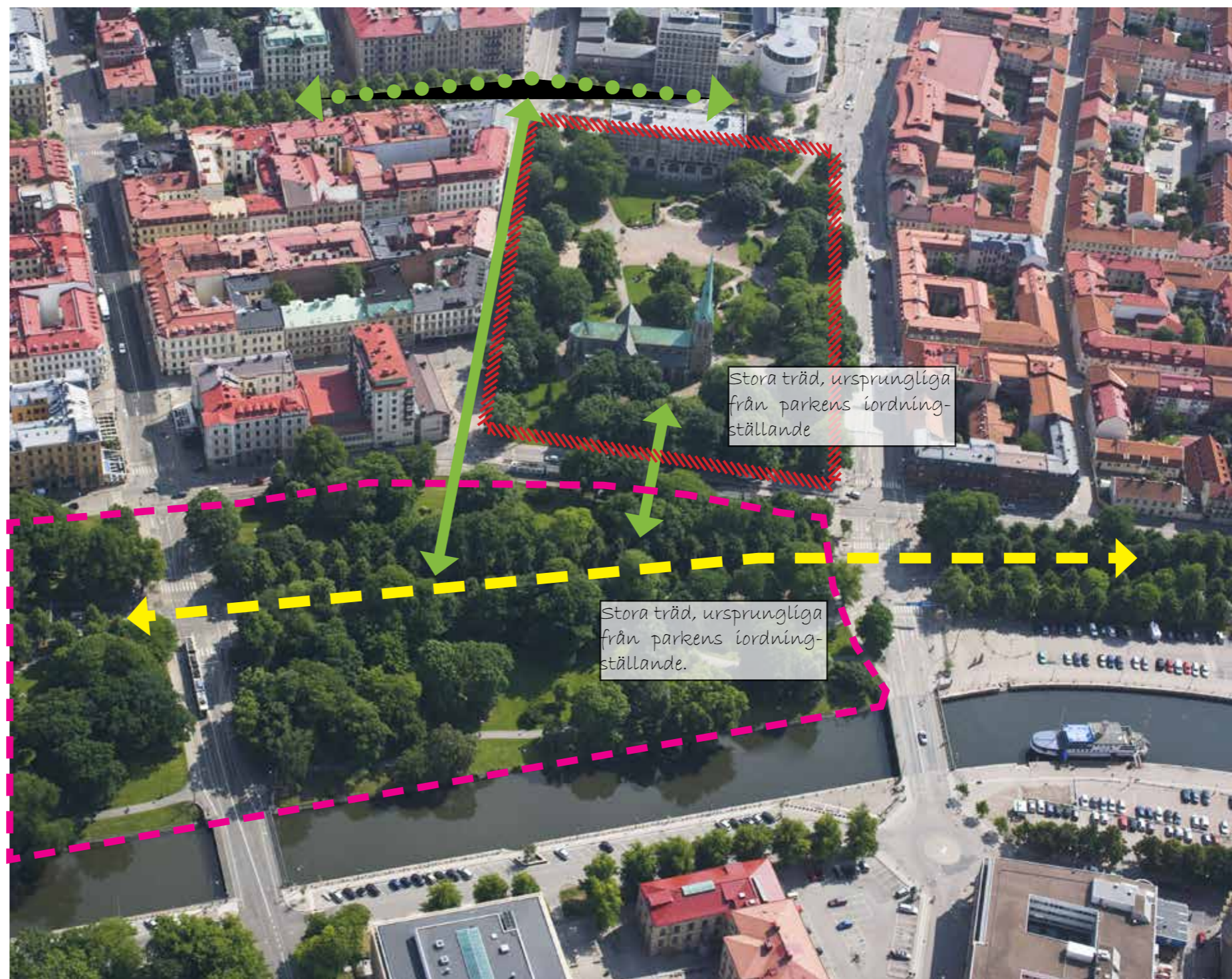
- De äldre stora träden är av strategisk betydelse för det historiska djupet.
- Det bör påpekas att trädens rotsystem i allmänhet har större utsträckning än trädkronan.

Skarpa gränser

Haga Kyrkoplan har liksom andra centralt belägna parker sitt största värde som en kontrast till den omgivande täta stadsbebyggelsen.

Kritiska punkter

- Gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt och inte suddas ut genom småbyggnader eller andra byggda element.

Sammanhållen parkmiljö

Skarp kontrast till den täta stadsbebyggelsen

Visuellt samband

Obruten siktlinje längs Nya Allén

Viktigt alléstråk

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning

Delområden

Utredningsområdet kan delas in i sex olika delområden med olika karaktär, men som samtidigt interagerar och bidrar till att skapa platsens identitet. Mot syd ansluter även Rosenlundsbron och kajanläggningen med sina trappor som berättar om tiden då segelbåtar gick in till Fisktorget.

A Delområde A: Haga Kyrkoplan

I kärnan av utredningsområdet ligger Haga Kyrkoplan, en park med friliggande offentliga byggnader i en uttrycksfull tegelarkitektur. Mot norr övergår parken i en slänt med träd som fungerar som en länk till Kungsparken. Haga Kyrkoplan markerar gränsen mellan den borgerliga stenstadsbebyggelsen i Vasastaden i öst (delområde C) och den småskaliga arbetarbebyggelsen i Haga i väst (delområde B).

B Delområde E: Kungsparken och Nya Allén

I norr löper Vallgravsstråket med Kungsparken och Nya Allén som både berättar om den befästa staden och utvecklingen till en öppen stenstad omgiven av ett parkstråk samtidigt som området i sig självt har stora rekreations- och estetiska värden.

C Delområde B: Haga

Väster om Haga Kyrkoplan ligger den småskaliga arbetarstadsdelen Haga med företrädesvis landshövdingehus i trä.

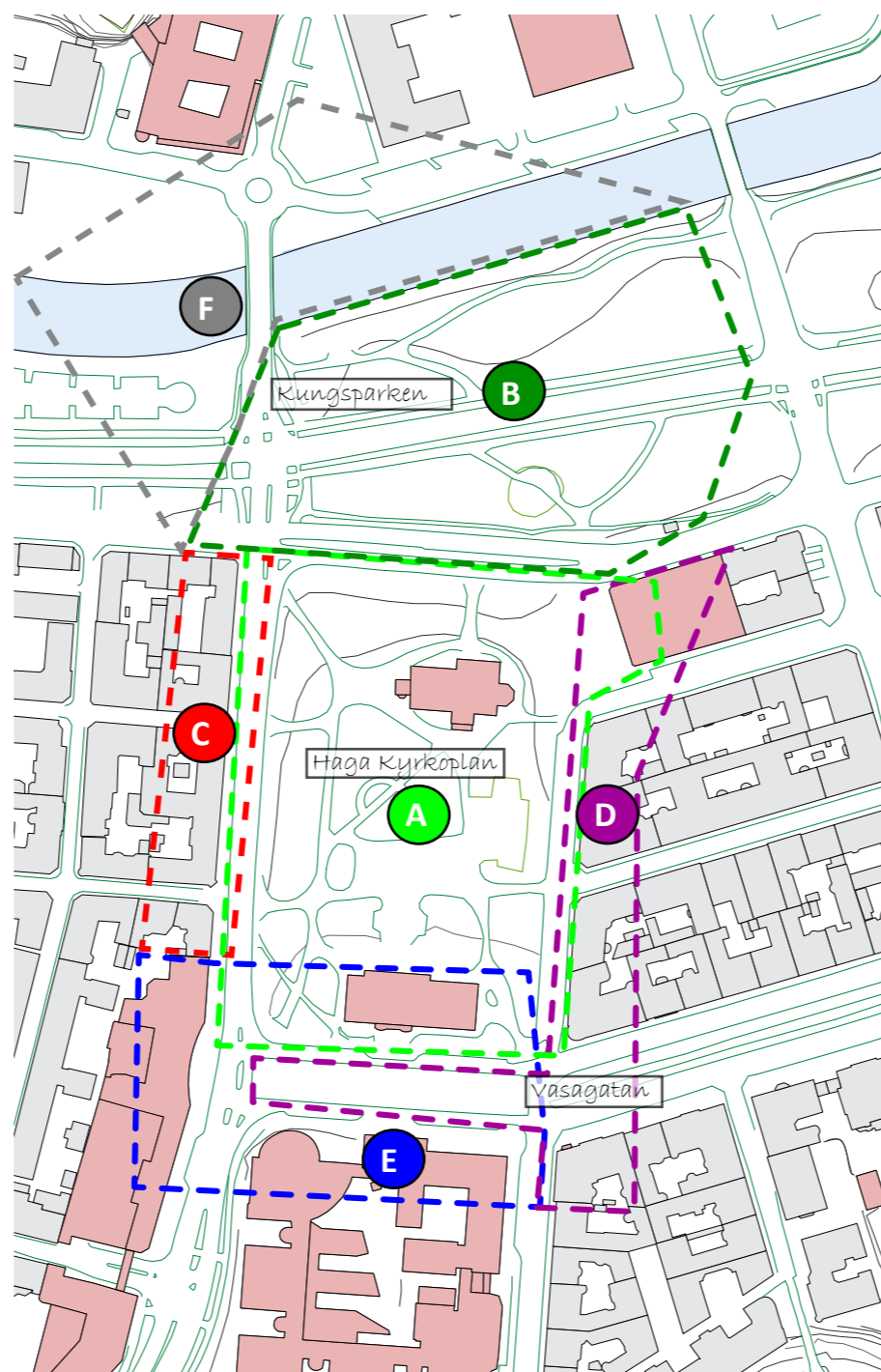
D Delområde C: Vasastaden

Öster om Haga Kyrkoplan ansluter stenstaden med sin högborgerliga arkitektur och välbevarade stadsplan från 1866.

E Delområde D: Universitetsområdet

Mot söder ansluter universitetets institutionsområde med byggnader från 1900-talets andra hälft.

F Delområde F: Rosenlundskanalen

Utredningsområdet kan delas in i sex olika delar - A-F på kartan ovan. De har olika karaktär, men interagerar samtidigt och bidrar till att skapa platsens identitet.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga Kyrkoplan

Haga kyrkoplan

Historik

Marken kring Haga Kyrkoplan var obebyggd fram till 1800-talets mitt. År 1859 uppfördes Hagakyrkan åt den växande befolkningen i arbetarstadsdelen Haga. I anslutning till kyrkan anlades Haga Kyrkoplan som sträckte sig till Nya Allén i norr. Vid anläggandet revs ett kvarter med enklare hus tillhörande stadsdelen Haga.

Grönstråket förs in i kvartersstaden

Området ingick i 1866 års utbyggnadsplan då bland annat de två stora stråken Vasagatan och Sprängkullsgatan drogs fram. Haga Kyrkoplan ingick som en öppen plats i planen som förde in grönskan från Nya Allén och Kungsparken i kvartersstaden. På samma sätt som parkbältet längs vallgraven skilde den gamla staden från den nya kom Haga Kyrkoplan att avsättas som en park som skilde den äldre arbetarstadsdelen Haga från det nya Vasastaden. Detta kom också att bli den enda plats i staden där grönstråket längs vallgraven drogs in i den täta kvartersstaden. Områdets södra del var vid denna tid tänkt som ett torg.

Den engelska landskapsparken

Liksom Kungsparken anlades Haga kyrkoplan i den fria trädgårdsstil som har sina rötter i den engelska landskapsparken. Stilen karaktäriseras av mjukt svängda och välansade grusgångar, omgivna av prydliga gräsmattor, planteringar och fritt stående träd. Mellan kyrkan och biblioteket fanns en grusplan för lek och vila samt en stor damm med fontäner.

Vasastadens gröna inramning

Sin nuvarande utformning fick parken omkring 1900 då det i parkens södra del uppfördes ett stadsbibliotek (nuvarande Samhällsvetenskapliga biblioteket) och parken utvidgades fram till Vasagatan. Hela området gjordes nu om till park, med kyrkan och biblioteket som två solitärer. Med parkens utvidgning bands Kungsparken samman med Vasastaden, varvid denna del av stadsdelen blev omgärdad av ett sammanhängande grönstråk på tre sidor. Vid denna tid revs även den tidigare trähusbebyggelsen utmed kyrkoplanens västra del. Haga Kyrkoplan anpassades till rutnätsplanen genom att kullen som tidigare legat på platsen sprängdes bort. Men Sprängkullen gör sig fortfarande påmind genom kyrkoplanens upphöjda markprofil.

Parken blev en viktig plats för invånarna i Haga och Vasastaden, och den kom att markera gränsen mellan den borgerliga stenstadsbebyggelsen och den småskaliga arbetarbebyggelsen samtidigt som den utgjorde en länk mellan de två bostadsområdena. Platsen har, och används fortfarande för lek och rekreation.

Kulturhistoriskt berättarinnehåll och uttryck

Det enda indragna grönstråket

- Haga Kyrkoplan är stadsplanehistoriskt intressant som en av de platsbildningar som ingick i 1866 års plan. Detta var, och är fortfarande, den enda plats i staden där grönstråket längs vallgraven drogs in i den täta kvartersstaden. Ytan utgör än idag ett öppet rum i den slutna kvartersstrukturen i staden.

Speglar stadens utveckling

- Miljön fungerar som ett värdefullt grönt inslag i staden som har använts för lek och rekreation i snart 150 år. Den historiska miljön med den intilliggande vallgraven, Kungsparken, Nya Allén, Vasastaden och Haga, förmedlar en tydlig upplevelse av historisk kontinuitet och illustrerar hur staden växt fram, utvecklats och förändrats.

Arkitektoniska monument

- Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga biblioteket är båda välbevarade och omsorgsfullt utformade monumentalbyggnader som utgör viktiga delar av miljön samtidigt som de bär på ett stort byggnads- och arkitekturhistoriskt värde. Den konstnärliga utformningen ger ett högt arkitektoniskt och estetiskt värde. De är också intressanta representanter för arkitekterna A Edelsvärds och H Hedlunds arbete. Stadsbiblioteket fungerar även som ett uttryck för Universitetsstaden Göteborg

Platsen har en lång kontinuitet som rekreativ område. Här syns källkåkande göteborgare kring sekelskiftet 1900. Vy från Sprängkullsgatan. (GSM)

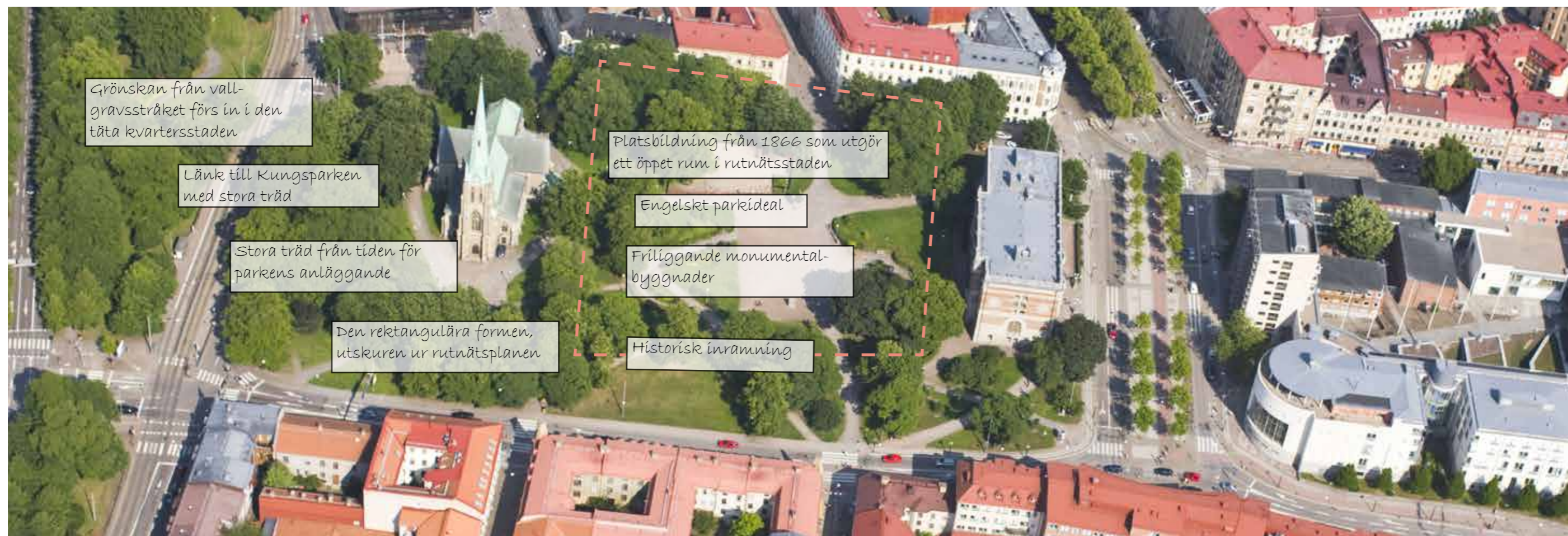

Haga Kyrkoplan omkring sekelskiftet 1900. Notera de breda, ljusa och mjukt svängda gångvägarna och det låga staketet som skyddar den intilliggande gräsytan. I gräsytona finns fritt placerade grupper av buskar och träd. (GSM, Foto 3924:27)

Hagakyrkan sedd från söder med fontänen i förgrunden (GSM)

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga Kyrkoplan

Karaktärsdrag

Haga Kyrkoplan är omgiven av rutnätsstaden på tre sidor. Parken har därmed en rektangulär form och den upptar en yta som motsvarar ungefär 6 stads- kvarter av den kvartersstorlek som återfinns i Haga. Den förbinder två av den centrala stadens viktigaste alléstråk: Nya Allén och Vasagatan. Parken domineras av de två solitärbyggnaderna, Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga biblioteket, i en monumental och uttrycksfull tegelarkitektur. Platsen ramar in i öster av Vasastadens eleganta stenhusfasader och i väster av Hagas småskaliga bebyggelse. I söder möter Handelshögskolan från 1950-talet och i norr ansluter Kungsparken med Nya Allén.

Imponerande träd mot norr

Idag är många av parkens träd mycket stora, och flera är från tiden då parken anlades på 1800-talet. Några lindar är mycket stora, med imponerande stamomfång och anseelig höjd. I takt med att träden blivit större har antalet reducerats, men nyplantering av träd och buskar har genomförts under senare år. Parkens gräsytor är slitna och grusgångarna har förlorat sina distinkta kanter. Nivåskillnaden mellan parken omkring Hagakyrkan och de lägre liggande gatorna Sprängkullsgatan och Parkgatan tas upp av relativt brant sluttande gräsytor som begränsar nyttjandet av dessa delar av parken för vistelse.

Mellan Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga biblioteket

Liksom tidigare domineras ytan mellan Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga

biblioteket av en grusplan där idag ett minnesmärke över Raoul Wallenberg är uppfört. Den tidigare dammen norr om Samhällsvetenskapliga biblioteket är omgjord till en blomsterplantering. Under 1900-talets senare del tillkom de klippta avenbokshäckar som finns på platsen idag, i syfte att åstadkomma en viss avskärmning mot omgivande gator.

Baksideskaraktär mot öst

I parkens östra del har en inhägnad lekplats tillkommit. Här finns också en återvinningscentral, cykelställ för låncyklar och en transformatorstation, vilket gör denna del av parken lite till en baksida.

Karakteristika

- Den rektangulära formen, utskuren ur rutnätsstadens planmönster.
- Inramningen av Vasastadens, Hagas och Handelshögskolans fasader.
- Den skarpa gränsen mellan bebyggda bostadskvarter och park.
- Hagakyrkan och Samhällsvetenskapliga biblioteket, monumentalarkitektur i parkmiljö.
- Parkens fria former, med rötter i den engelska landskapsparken.
- De stora och uttrycksfulla träden från tiden för parkens anläggande
- Anslutningen i norr till Kungsparksstråket och Nya Allén samt till Vasagatans allé i söder.

Upplevelse och rumsliga samband

Haga Kyrkoplan fungerar som ett roligande avbrott i den i övrigt täta kvartersstaden. Den öppna rumsligheten ger ljus och luft mellan de mötande stadsdelarna. Den upplevs också som ett tydligt avbrott mellan den mer storskaliga Vasastaden och det småskaliga Haga. Platsen omsluts av omsorgsfullt utformad bebyggelse som tillsammans skapar vackra väggar. Miljön är informell och inneslutande med en tydlig rumskänsla, en upplevelse som skapas av de intilliggande fasaderna i Haga och Vasa, KTB och Hagakyrkan samt genom de höga träden och platsens relativa höjdläge. Den historiska dimensionen på platsen, som kommer till uttryck i solitärbyggnaderna, de omgivande husfasaderna och de stora träden förmedlar en upplevelse av kontinuitet. Miljön illustrerar hur staden växt fram, utvecklats och förändrats och ger på så vis en upplevelse av tidens gång och en känsla för såväl dåtid som nutid.

Den socialhistoriska berättelsen är närmast ikonisk i sin formmässiga spegling, där Kungsparkens romantiska parkmiljö förts vidare och bokstavligen körts in som en grön kil mellan två olika sociala livsrum i kvartersstaden, symboliskt förmedlad av kyrkobyggnaden som tronar självständigt på kullen med skyddande grönska mot det världsliga livets larm utmed Hagas och Vasastadens bebyggelsefronter mot Haga Kyrkopark.

I vy från Sprängkullsgatan ges betraktaren en god utblick över kyrkoplanen,

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga Kyrkoplan

vars successiva topografiska och vegetationsmässiga förändringen från söder till norr är påtaglig. I området närmare det gamla stadsbiblioteket i söder ges en mer avskalad miljö med glesare trädbestånd, ordnade häckplanteringar och delvis hårdgjord markbeläggning som också höjdmässigt ansluter till Vasastadens stadslandskap med dess anspråksfulla sten- och putsfasader. Här i söder dominerar öppenheten med fria genomsikter, vilket inifrån Kyrkoplan ger upplevelser av att gatan och stadsbebyggelsen tar mer plats och kommer närmare både visuellt och mentalt.

Mitt på Kyrkoplan har vi tillgång till ett välintegrerat tidsutsnitt, som omgärdas av Hagas och Vasastadens vackra trä- och stenfasader samt Stadsbiblioteket, Hagakyrkan och den skyddande parkmiljön, vilket låter oss uppleva äldre stadsbyggnadsepoker utan distraherande moderniteter i det omedelbara synfältet – och detta just på den plats där tre olika stadsdelar och riksintressen möts. I vissa positioner faller äldre byggnadsverk i fjärran in i synfältet från bergshöjderna, där Skansen Krona i sydväst och Arsenalen uppe på Kungshöjd i nordväst ytterligare förstärker det historiska djupet i upplevelsen.

Haga Kyrkoplans möte med Kungsparken

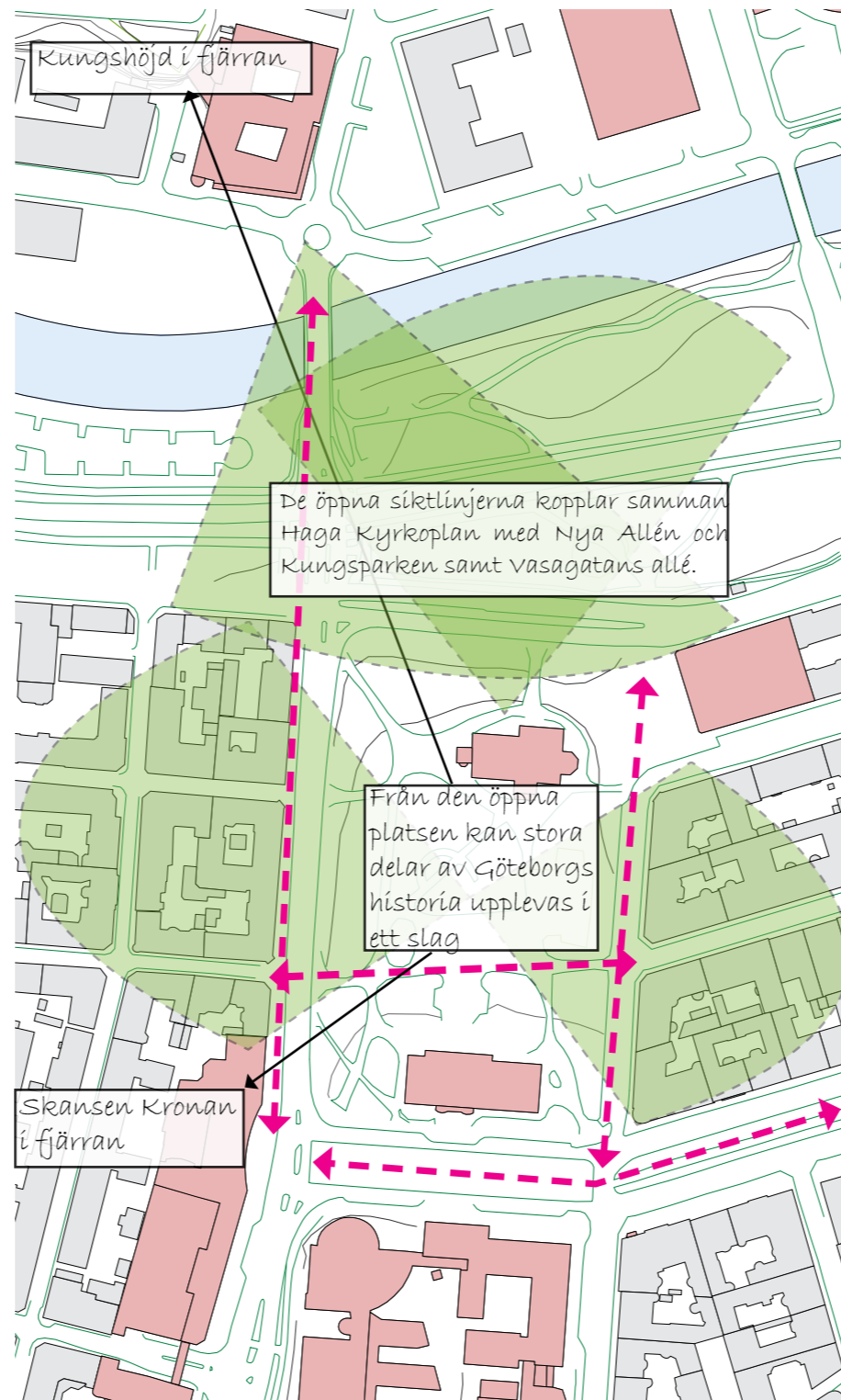
Riktigt man uppmärksamheten mot Hagakyrkan blir den topografiska förändringen tydlig, där landskapet successivt övergår till en mer kuperad och friare parkterräng med tätare trädvegetation som lyfter sig påtagligt från gatan, för att sedan bekräftas av Kungsparken på andra sidan Parkgatan – vilket också förstärker upplevelsen av organisk framväxt. Utmed gången på kyrkans norra långsida bildas efter lövsprickningen i det västra avsnittet ett intimt och skyddat grönt rum där staden på vissa punkter nästan helt försvinner ur synfältet, en platsupplevelse som skulle kunna vara lokaliserad till vilken kyrkomiljö som helst i Sverige. Framme vid norra porten möts man av den trädombäddade grusgången ner mot Parkgatan, vilken ursprungligen gick hela vägen ner till Kungsparken och som de högresta träden idag ger ett övertygande monumentalt intryck.

Nyckelord

- Kyrkoplanens parkmiljö som en grön kil mellan två olika sociala livsrum
- Omslutande och ombonad miljö
- Ett rogivande avbrott i den täta kvartersstaden
- Sammankopplad med Kungsparken och Nya Allén genom slänten med planterade träd
- Historik inramning genom intilliggande fasader, solitärbyggnader och äldre träd som ger en känsla av historisk kontinuitet

Siktlinjer

Platsen domineras av två huvudstråk, det ena längs Vasagatan och vidare in på Haga Nygata och det andra som utgår från hållplatsen Hagakyrkan. Parken fungerar även som en distribuerande länk mellan olika destinationer vilket är tydligt i de många passager och gångvägar som korsar parken. Haga Kyrkoplan utmärks vidare av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan.

Haga Kyrkoplan utmärks av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan vilka kopplar samman platsen med Nya Allén och Kungsparken samtidigt som de är en viktig del i den historiska upplevelsen av platsen. Den öppna platsen ger fri sikt åt alla väderstreck och därmed kan man i ett slag uppleva en stor del av Göteborgs historia, från tiden för stadens anläggande fram till idag.

De öppna siktlinjerna och stråken bidrar starkt till att koppla samman Haga Kyrkoplan med Nya Allén och Kungsparken samt Vasagatans allé. De är också en viktig del i den historiska upplevelsen av platsen. Viktiga knutpunkter är dels platsen mellan SAMhällsvetenskapliga biblioteket och Handelshögskolan och dels hållplatsen vid Hagakyrkan. Vid dessa två platser är mycket människor i rörelse med störst koncentration under universitetets öppettimmar.

- Siktlinjen längs Sprängkullsgatan med Kungshöjd som fondmotiv skapar ett visuellt samband och en koppling till Kungsparken, Nya Allén och Rosenlundskanalen och förstärker på så vis det gröna sambandet.
- Siktlinjen längs Haga Kyrkogata, med Smyrnakyrkan och Nya Allén respektive stenstadens kvartershörn som fond, skapar ett visuellt samband mellan Stenstaden, Haga Kyrkoplan, Kungsparken och Nya Allén.
- Siktlinjen mellan Haga Nygatan – Bellmansgatan utgör en viktig länk mellan de två stadsdelarna.

Utblickar

Den öppna parkmiljön skapar unika vyer mot Haga och Vasastaden. När träden inte är lövade har man från Haga Kyrkoplan fri sikt mot Skansen Kronan högst uppe på Skansberget, mot Hagas trähusbebyggelse, mot Hagakyrkan och Kungsparken med Vallgraven, där ovanför den borgliknande bebyggelsen på Kungshöjd, Vasastadens uttrycksfulla stenhusharkitektur och slutligen den modernistiska Handelshögskolan. Därmed kan man i ett slag uppleva en stor del av Göteborgs historia, från tiden för stadens anläggande fram till idag. Man får även ett smakprov på olika epokers arkitekturstilar: från 1600-talets fästningsarkitektur, över klassicism och modernism till vår egen tids arkitektur.

- Från Haga Kyrkoplan skapar vyn mot stadsdelen Haga, med Skansen Kronan i fonden, en historisk och starkt miljöskapande inramning mot väst. I den öppna siktlinjen in i Haga, längs Haga Nygata, skymtar ett varierat taklandskap fram och skapar en spännande miljö.
- Från Haga Kyrkoplan skapar vyn mot stenstaden en historisk och starkt miljöskapande inramning mot öst.

Inblickar

När man närmar sig Haga Kyrkoplan från Haga Nygata respektive Bellmansgatan i Vasastaden uppstår en tydlig kontrast. Den täta staden öppnar sig mot Haga Kyrkoplan med sin grönska. Samspelet mellan den slutna kvartersbebyggelsen och Haga Kyrkoplans öppna ytor är en viktig del i miljön.

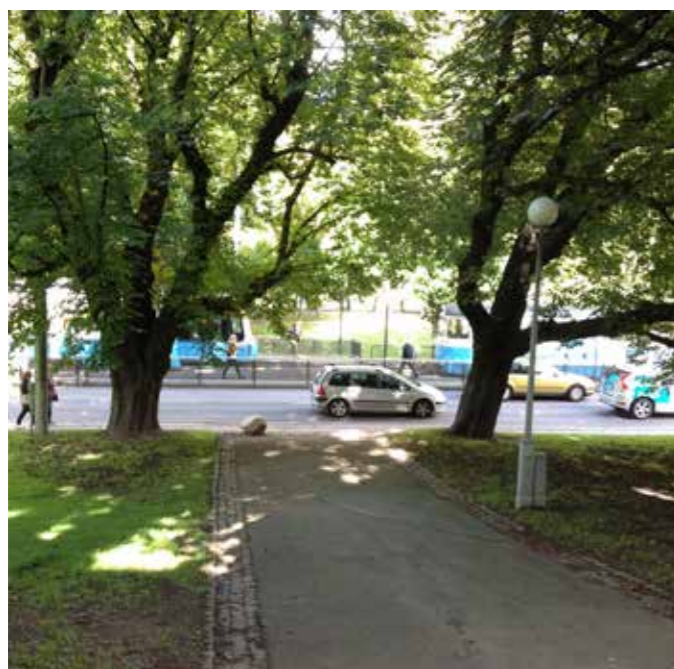
Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken och dess karaktär av en grön kil upplevs särskilt starkt från Rosenlundskanalens kajkant.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga Kyrkoplan

Haga och Vasastadens fasader mot Haga Kyrkoplan skapar en historisk inramning till platsen och de öppna siktlinjerna skapar visuella samband till Kungsparken, Nya Allén och Rosenlundskanalen.

Den öppna platsen ger fri sikt mot Haga och Skansen Kronan på Skansberget, mot Kungsparken och Vallgraven med Kungshöjden i fonden, mot Vasastadens stenstadsbebyggelse samt mot den modernistiska Handelshögskolan.

Haga Kyrkoplan kopplas samman med Kungsparken och Nya Allén genom slänten med trädplanteringar. Utmed gången på kyrkans norra långsida bildas efter lövsprickningen i det västra avsnittet ett intimt och skyddat grönt rum där staden på vissa punkter nästan helt försvinner ur synfältet.

Den täta staden öppnar sig mot Haga Kyrkoplan med sin grönska.

Öppna stråk binder samman kyrkoplanen med Vasagatans allé.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga kyrkoplan

Arkitektur & material

På Haga Kyrkoplan finns institutionsbyggnader från 1800-talet. De har en monumental utformning med en uttrycksfull tegelarkitektur och har placerats friliggande i parkmiljön.

Hagakyrkan

Hagakyrkan uppfördes åren 1857-59 efter ritningar av Adolf Wilhelm Edelsvärd och utformades som en treskeppig basilika och med nygotikens spetsiga former och strävpelare. Fasaderna är klädda med gult tegel och har mönstermurad dekor. Fönstren och portalerna är utförda i sandsten. Hagakyrkan är mycket välbevarad och har ett högt arkitektur- och samhällshistoriskt värde.

Samhällsvetenskapliga biblioteket

Samhällsvetenskapliga biblioteket uppfördes som stadsbibliotek åren 1897-1900 efter ritningar av H Hedlund som gav byggnaden en omsorgsfullt utformad och monumental gestaltning. Fasaden är livfullt artikulerad i gulbrunt tegel med inslag av kalksten. Ursprungligen var huset helt symmetriskt med starkt markerad huvudentré centralt placerat. År 1924 utvidgades biblioteket genom en tillbyggnad mot öster i samma material och stil som den äldre delen. Samhällsvetenskapliga biblioteket är en välbevarad byggnad med högt kulturhistoriskt värde.

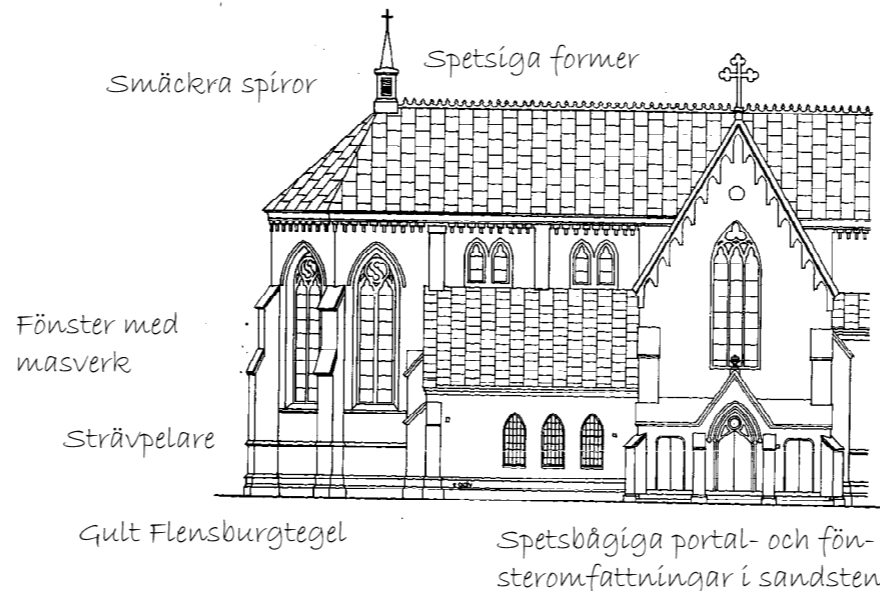
Sammantaget utgör Hagakyrkan och Stadsbiblioteket två viktiga komponenter i parkmiljön och exempel på välbevarad och tidstypisk 1800-talsarkitektur med en monumental och konstnärlig utformning som ger ett högt arkitektoniskt och estetiskt värde. De utgör därför viktiga komponenter för platsens identitet och historia.

Nyckelord

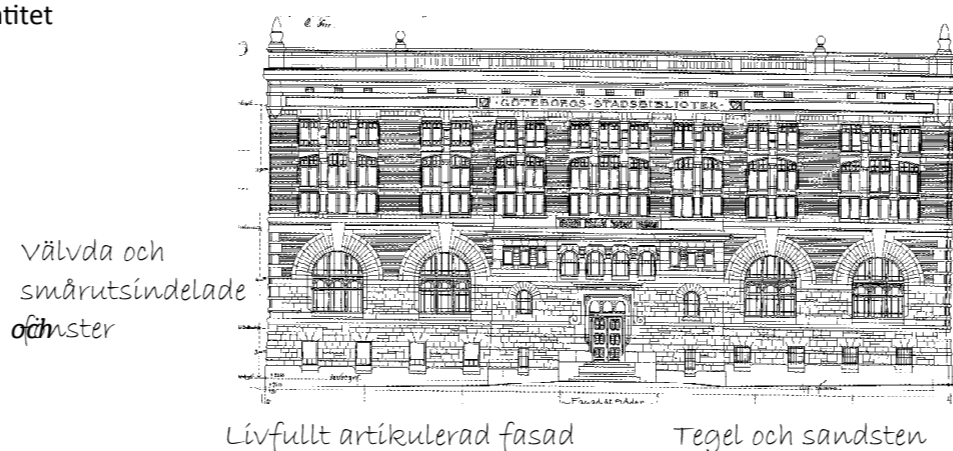
- Monumental utformning
- Gedigna material med tegel som huvudkomponent
- Friliggande placering i parkmiljö

För fördjupad beskrivning av Samhällsvetenskapliga biblioteket och Hagakyrkan se sid. 38-41.

Hagakyrkan – Nygotik (1859)

Samhällsvetenskapliga biblioteket (1901)

Material och färgskala

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Kungsparken och Nya Allén

Kungsparken och Nya Allén

Historik

I början av 1800-talet ändrades Göteborgs karaktär radikalt. Kgl. Maj:t beslöt år 1806 att stadens befästningar skulle överlätas på staden för omedelbar raserings. En plan för nyttjandet av det forna fästningsområdet upprättades 1807-08 av stadsarkitekten Carl Wilhelm Carlberg. Landfrontens murverk skulle rivas ner till gatunivå, men vallgraven i stort behållas med omgrävning av den västra delen (nuvarande Rosenlundskanalen). Raseringsarbetet pågick sedan under 20-30 år.

I raseringskontraktet ingick en bestämmelse om att staden skulle anlägga en allé utanför vallgraven och att "staden skall åligga att hela Alléen sedan den en gång blivit färdig, allt framgent vid makt hålla". Befästningarna utanför vallgraven utjämnades - nuvarande "Floras kulle" döljer resterna av ravelinen "Prins Ulrik" - och omgavs av Nya Allén som korsade Gamla Allén vid Exercisheden. Allén med dess 1 400 almar i fyra rader planterades 1823 och var avsedd för både åkande och gående.

Kungsparken

Planen från 1806 omfattade kvartersbebyggelse mellan allén och vallgraven, men när utbyggnaden skulle genomföras på 1840-talet beslöt man att i stället avsätta området för parker - Kungsparken (inledningsvis benämnd Kungsportsparken) och Trädgårdsföreningens park.

Kultuhistoriskt berättarinnehåll och uttryck

Stadsbyggnadshistorisk berättelse

- Det vidsträckt och omsorgsfullt utformade parkstråket på de raserade fästningsvallarna har ett stort stadsbyggnadshistoriskt värde och ansluter till de samtida stadsbyggnadsidealerna så som de tillämpades i andra stora städer såsom Wien, Bremen, Frankfurt am Main och Köpenhamn. Planeringen visar på stadens ambitioner att göra Göteborg till en betydelsefull stad som inte stod de stora städerna på kontinenten långt efter.

Trädgårdshistorisk berättelse

- Kungsparken är anlagd med den engelska parken som förebild, vilket kommer till uttryck i de mjukt böljande grusgångarna omgivna av gräsytor med träd, buskar och blomsterplanteringar i en fri placering. Dessa omständigheter bidrar till att ge stråket ett stort trädgårdshistoriskt värde. Att parkstråket i sina huvuddrag fortfarande är till största delen oförändrat sedan tillkomsttiden bidrar till dessa värden.

Stadsbilda- och upplevelsemässiga kvaliteter

- Nya Allén och Kungsparken har även stora upplevelsemässiga värden. Grönstråket som skapades utmed Vallgraven är ett av de mest framträdande dragen i den göteborgska stadsmiljön och har bidragit till att göra Göteborg känt som parkernas stad. Det är väl etablerat i göteborgarnas medvetande och har under de gångna 150 åren motstått alla förslag till bebyggelse. Nya Allén utgör allt sedan 1800-talets början ett viktigt stråk för både gående och åkande mellan den centrala stadens nordöstra och sydvästra delar. Denna funktion är idag väl så viktig som

när stråket anlades.

Fortifikationshistorisk berättelse

- Då rester av bastionerna kan förmodas vara begravda under parken har den även ett fortifikationshistoriskt värde.

Karaktärsdrag

Nya Allén

Nya Allén har karaktär av en bred boulevard, med för sin samtid väl tilltagna ytor för fordonstrafik i mitten och gångtrafik på sidorna. De fyra trädraderna markerar den stora betydelse som tillmättes detta kommunikations- och promenadstråk. Ursprungligen var endast persontrafik tillåten, medan godstransporter fick söka sig andra vägar.

Kungsparken

Kungsparken gavs en karaktär av promenadpark, dock inte lika påkostad som Trädgårdsföreningens park längre åt nordost. Parken är anlagd i den för samtiden rådande parkstil som har sina rötter i den engelska landskapsparken. Det innebär en utformning med mjukt böljande grusgångar omgivna av gräsytor med träd, buskar och blomsterplanteringar i en fri placering. För trädplanteringarna valdes gärna exotiska eller hortikulturella trädslag med t.ex. avvikande kronform, bladform eller bladfärg.

Vattenkontakten

Vattenkontakten var en viktig kvalitet i parken och gångarna drogs så att utblickar över vattnet erbjöds här och var. Med hjälp av placeringen av buskar och träd skapades vackra perspektiv i parken, som gärna tog fasta på särskilt sevärda byggnader i omgivningen.

I Kungsparken dominerar idag de stora och gamla träden, även om en betydande nyplantering ägt rum under senare år. I Nya Allén har större delen av de ursprungliga almarna sedan ca 20 år bytts mot nya lindar.

Kvarteren längs parkbältet har utformats med tanke på det exponerade läget och vänder symmetriska, monumentala fasader mot Nya Allén. I Haga vänder många av stadsdelens mer påkostade allmänna inrättningar sina fasader mot Nya Allén.

Karakteristika

- Den fyrradiga allén med friväxande, stora träd.
- Kungsparkens gångvägsnät med slingrande grusvägar.
- Kungsparkens stora lövträd från tiden för parkens anläggande vid mitten av 1800-talet.
- Trädbeståndets variation och mångformighet.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Kungsparken och Nya Allén

- *Vårblomningen* med mattor av lökväxter.

Upplevelse och rumsliga samband

Parken och allén upplevs liksom övriga stadsparker som ett positivt avbrott i den täta stadsbebyggelsen. De stora träden, gräsytor, vattnet och planteringarna har stora skönhetsvärden. De gamla träden bidrar till att ge anläggningen en karaktär av ålderdomlighet och beständighet, kvaliteter som upplevs som positiva.

Kungsparken och Nya Allén

Det gröna bältet ger tillsammans med Vallgraven och Rosenlundskanalen en mycket tydlig och lätt uppfattbar gräns mellan den gamla befästa staden innanför vallgraven och den nya staden som växte fram utanför vallgraven och den 1800-talets välplanerade stadsutvidgning mot söder. Parkstråket bidrar därmed till att göra staden strukturerad och lättfattlig.

Kungsparken och allén kan liknas vid en grön omslutande årsring som tryggar stadens historiska läsbarhet utan distraherande avbrott med byggnader och andra typer av anläggningar hela vägen från Avenyn till Haga kyrkoplan. Parkmiljön reglerar och ger händelserika utblickar mot stadens olika byggnadsepoker och arkitektoniska uttryck utmed hela sträckan åt både norr och söder, i de flesta blickfång upplevda i ostört sammanhang med parkmiljöns gamla trädstammar och grenverk – stundtals bara anade genom gläntor i det frodiga lövverket.

Kungsparkens möte med Haga Kyrkoplan

Kungsparkens fria former med slingrande stigar och lövträd i otvungen placering erbjuder i många positioner en idyllisk stämning som för tankarna till både slottsparker och mer lantliga hagmarker, ett fredat och rofyllt upplevelserum under ett grönt tak som skänker avkoppling och stimulerar fantasin. Denna romantiska parktyp får också sin fortsättning kring Hagakyrkan på andra sidan Parkgatan. De åldrande träden kring Hagakyrkan, som tiden krökt till vördnadsfulla gestalter med knotiga armar och frodiga lövverk, har i samspel med den gamla kyrkomurens väderbitna tegelmur en starkt suggestiv verkan som låter oss uppleva något av platsens historia med alla sinnen.

Det historiska sambandet mellan Kungsparken och Haga Kyrkoplan – och som kan dokumenteras i kartmaterialet – återspeglas vidare på ett upplevelserikt sätt kring den grusade gången upp mot kyrkans norra sida, som tillsammans med de majestätiska träden bildar en grön förgård. Trots Parkgatans och spårvägens framdragningskraft, som skurit sig igenom denna gröna zon, kan vi fortfarande känna av detta historiska samband genom de båda sidornas frodiga grenverk som sträcker sig ut över gatan och hållplatsen.

Vykort med Nya Allén som motiv. Nya Allén har än idag karaktär av en bred boulevard, med väl tilltagna ytor för fordonstrafik i mitten och gångtrafik på sidorna.

Det gröna bältet ger tillsammans med Vallgraven en tydlig gräns mellan den gamla befästa staden innanför vallgraven och den nya staden som växte fram utanför vallgraven vid 1800-talets mitt sedan befästningarna rivits.

De stora träden ger en skyddad miljö för fotgängare.

De åldrande träden kring Hagakyrkan, som tiden krökt till vördnadsfulla gestalter med knotiga armar och frodiga lövverk, har i samspel med den gamla kyrkomurens väderbitna tegelmur en starkt suggestiv verkan som låter oss uppleva något av platsens historia med alla sinnen.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga

Haga

Historik

Haga är Göteborgs första förstad. Den första stadsplanen för "Hagorna" vid foten av Skansberget fastställdes 1660. Västra och Östra Haga åtskildes 1690-1812 av den s.k. Kaponjären - en täckt och vattengravsomgiven förbindelsegång mellan stadsfästningen och Skansen Kronan. Förstaden var bebyggd med enklare träbebyggelse avsedd för framför allt arbetare med anknäring till älven eller hamnen.

Utvidgning mot norr och öster

Stadsdelen utvidgades med nya kvarter mot norr och öster från och med 1810-talet i samband med att befästningsvallarna revs. Stadsplanen följde ett rutnätsmönster och förutom arbetarbostäder uppfördes även flera allmänna byggnader med sociala funktioner.

Stadsmässiga hyreshus mot Sprängkullsgatan

Sprängkullsgatans tvåvåningshus från år 1860 berättar om tiden innan de små trähusen ersattes med mer stadsmässiga hyreshus. Det putsade stenhuset, Sprängkullsgatan 5, är även det från 1860-talet, men är mer påkostat och sannolikt avsett för en mer välbärgad samhällsklass. Den övriga trähusbebyggelsen längs Sprängkullsgatan består av landshövdingehus från perioden 1880-94.

Omfattande sanering

En omfattande sanering av stadsdelen Haga inleddes på 1960-talet. Det äldre byggnadsbeståndet finns främst vid Skanstorget, Södra Allégatan, Sprängkullsgatan, Haga Nygata, Västra Skansgatan och Mellangatan.

Kulturhistoriskt berättarinnehåll och uttryck

Göteborgs första förstad

- Stadsdelen var stadens första förstad. Stadsplanen, med sitt bevarade rutnätsmönster, och den bevarade äldre bebyggelsen speglar stadsdelens historia från 1600-talets mitt till 1900-talets början.

Socialhistoriskt intressant stadsdel

- Stadsdelen byggdes som arbetarstadsdel. Bostadshusen och de mönstergilla arbetarbostäderna ger en bild av arbetarnas levnadsförhållanden vilken ger ett stort socialhistoriskt värde.

Arkitektur- och byggnadshistoriskt intressanta byggnader

- Välbevarade landshövdingehus längs Sprängkullsgatan som tillhör de äldsta i Göteborg med en tidstypisk arkitektonisk gestaltning som illustrerar det sena 1800-talets ideal och sociala bostadsbyggande.
- Exempel på äldre trähus från 1860-talet med stort byggnadshistoriskt värde som berättar om tiden innan de små trähusen ersattes av mer stadsmässiga landshövdingehus.
- Bebyggelsens rika och konstnärliga utformning med hantverksmässigt utformade detaljer ger ett högt arkitektoniskt och estetiskt värde.

Karaktärsdrag

Stadsplanen är välbevarad och Haga präglas än idag av rutnätsplanen där kvarteren följer en regelbunden kvadratisk rutnätsform och där byggnaderna följer kvartersgränserna. Stadsdelen präglas av småskalighet med framförallt trähusbebyggelse i 2-3 våningar. Miljön som helhet är enhetlig och homogen.

Unik fond från 1800-talets andra hälft

Mot Haga Kyrkoplan vänder sig välbevarade kvarter med främst landshövdingehus vilka skapar en unik fond bestående av byggnader från perioden 1860-1890. Formspråket utvecklas stilmässigt, i kronologisk ordning, från enkel klassicism i syd, till nyrenässans och schweitzergotik/eklekticism i norr.

Karaktäristika

- Rutnätsplan och rätvinkliga kvarter
- Småskalighet
- Enhetlighet
- Smala gator belagda med gatsten
- Landshövdingehus respektive lägre tvåvåningshus i trä med sten/tegelsockel

Upplevelse och rumsliga samband

Haga präglas av en lugn och gemytlig atmosfär vilken förstärks av den gröna kopplingen till Haga Kyrkoplan och den småskaliga bebyggelsen. Till skillnad från Vasastaden råder här en småstadskänsla med smala gator som skapar tydliga gaturum. Här utgör gatukaraktären med gatsten och gånghållar i bohusgranit en viktig komponent.

Hörnbyggnader binder samman

Flera av kvarterens hörnbyggnader är försedda med burspråk och torn vilka binder samman kvarteren och skapar entréer in i Haga samt in till Haga Kyrkoplan.

- Gemytlig och lugn småstadsatmosfär
- Smala gator som skapar tydliga gaturum
- Siktlinjen längs Sprängkullsgatan
- Den välbevarade bebyggelsen utmed Sprängkullsgatan skapar en unik fond mot Haga Kyrkoplan bestående av dekorativt utformade fasader med hantverksmässigt utarbetade detaljer.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Haga

Arkitektur & material

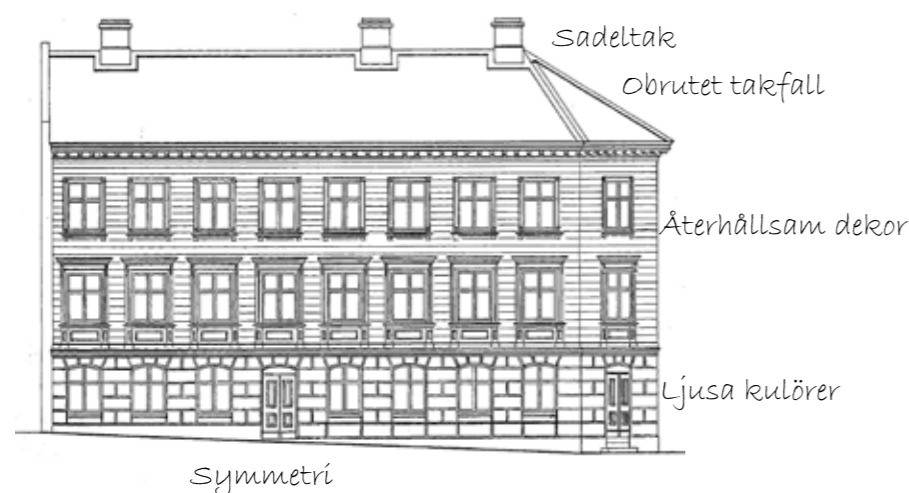
Hagas bevarade äldre byggnader har var för sig stora värden samtidigt som fasaderna på Sprängkullsgatan 1-15 genom sin arkitektur, materialbehandling och kulör tillsammans skapar en unik fond mot Haga kyrkoplan. Bebyggelsen utgörs av framförallt landshövdingehus av olika ålder och med olika formgivning – allt ifrån enklare klassicism till rikt dekorerad nyrenässans och Schweizergotik.

Bebyggelsen präglas av småskalighet. Deras form, gestalt, kulör och material är en viktig del av platsens karaktär.

Nyckelord

- Småskalighet, 2-3 våningar
- Traditionell och tidstypisk färgskala i t.ex. beige, bruna och grå toner
- Formspråk präglad av klassicism och "nystilar"
- Sadeltak och brutna tak i plåt (röd eller zink) eller tegel
- Små eller inga takkupor
- T-post och korspostfönster i trä
- Rikt utformade fönsteromfattningar och överstycken
- Burspråk och torn markerar hörnen och skapar entréer in i Haga och binder samman kvarteren
- Detaljomsorg och hantverksmässighet

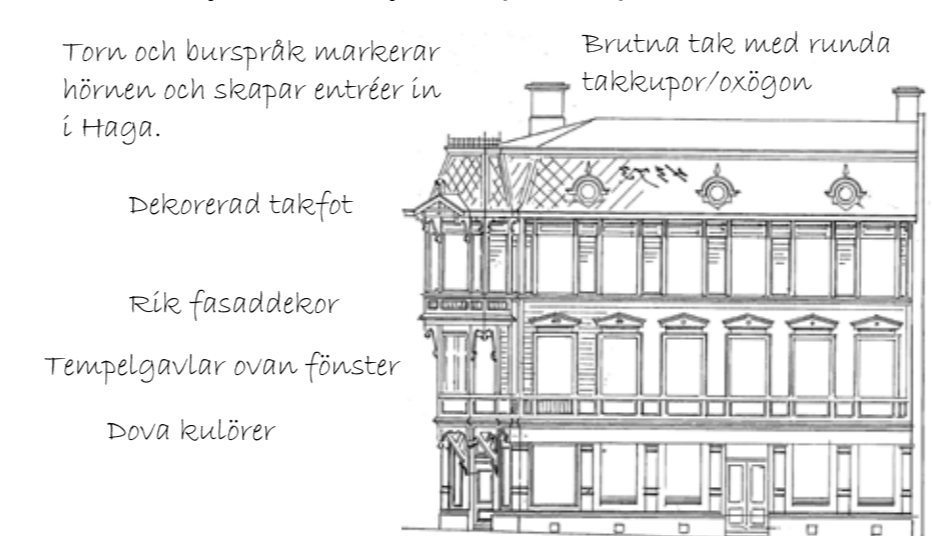
Kv. Dragonen – Tidig landshövdingehus arkitektur (1880-tal)

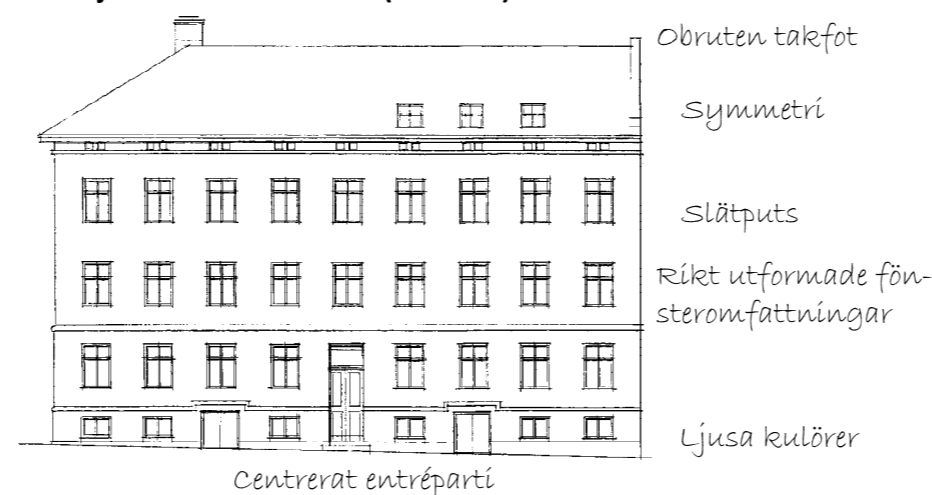
Kv. Bajonetten – Schweizergotik (1890-tal)

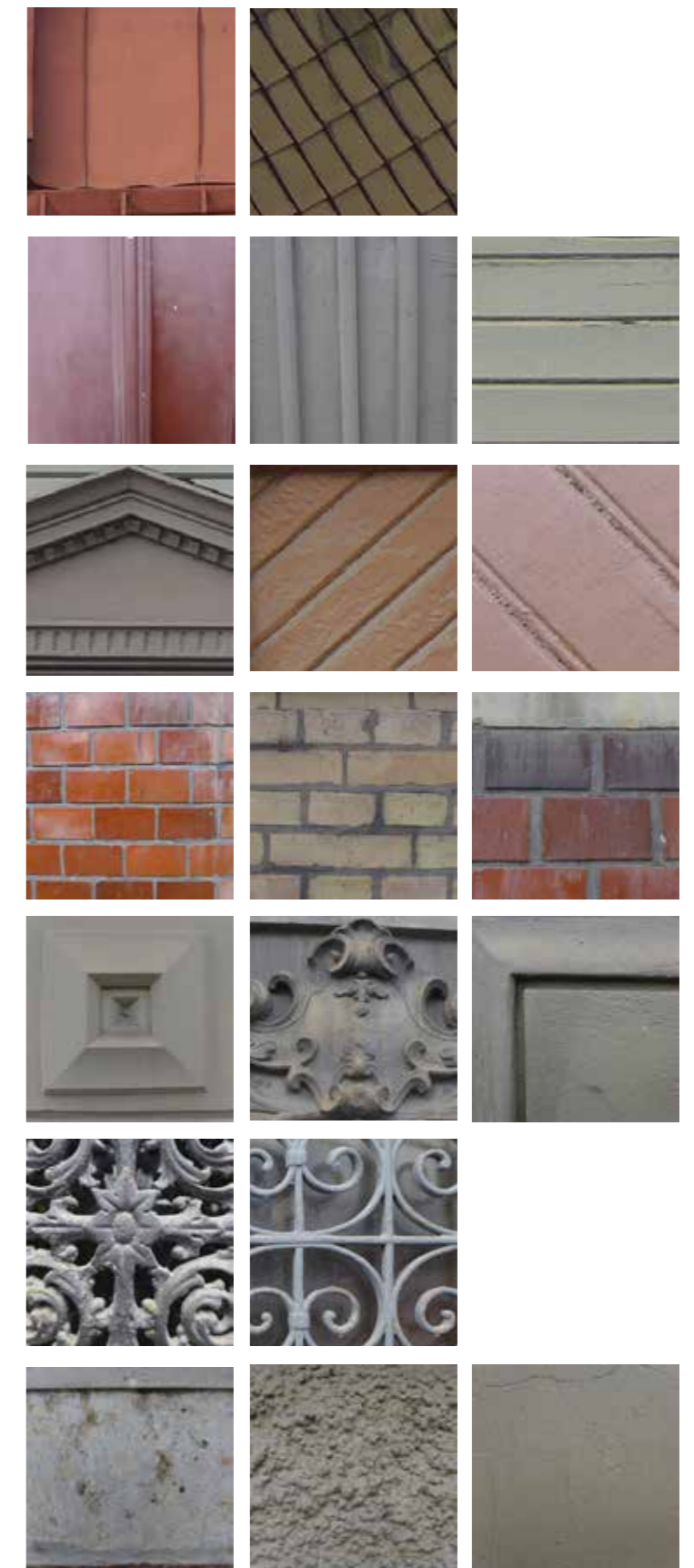
Kv. Sabeln – Nyrenässans/Nybarock (1890-tal)

Kv. Bajonetten – Klassicism (1880-tal)

Material och färgskala

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Vasastaden

Vasastaden

Historik

Vasastaden tillkom i en tid då nya befolkningsgrupper framträdde - det industrialiserade Göteborgs över- och medelklass. Vid mitten av 1800-talet var Göteborg helt utbyggt innanför vallarna och under 1800-talets andra hälft fyrdubblades Göteborgs befolkning. På 1860-talet stod det därför klart att det krävdes nya områden för det växande Göteborg. En stadsplanetävling utlystes 1861 vilken kom att resultera i 1866 års stadsplan.

1866 års stadsplan

Planmönstret var inspirerat av samtidens väldiga omdaningar i de europeiska storstäderna, främst det epokgörande parisiska esplanadsystemet. I anslutning till grönstråket längs vallgraven byggdes ett exklusivt bostadsområde med stenhus i palatsliknande arkitektur med förträdgårdar tillägnad industri- och handelsaristokratin. Marken som planlades var sedan tidigare bebyggd med enklare träbebyggelse, landerier och villor, vilka nu revs för att ge plats åt den nya stadsdelen Vasastaden.

Ett mondänt Göteborg

Ett nytt mondänt Göteborg kom att växa fram på Hagaheden. Byggandet inleddes i kvarteren närmast Hagakyrkan och i trakten av Kungsportsavenyns nedre del vilket kan avläsas i bostadsbebyggelsens varierande höjd och arkitektoniska utformning.

Esplanadsystemet

Esplanadsystemet som planstil var en konsekvens av städernas kraftiga expansion, låg hygiensisk standard samt buller och luftproblem. Idealet var likt tidigare den rätvinkliga planen, men nytt i 1866 års plan var att vissa gator utformades till breda, trädplanterade huvudstråk, ibland med diagonal sträckning. Kvarteren gjordes rektangulära med avskurna hörn.

Parker och grönska

Likaså var parker och grönstråk en viktig komponent. Vasagatan planerades liksom Kungsportsavenyn och Linnégatan som en esplanad av kontinentalt snitt. Den breda mittremsan mellan trädraderna var avsedd för bekväm och skyddad promenad under trädkronorna.

Vasagatans allé

I det förslag till utbyggnad av staden söder om Vallgraven som utarbetades på 1860-talet utgjorde "Stora Allégatan", nuvarande Vasagatan, ryggraden och det mest bärande elementet. Inspirationen till breda trädplanterade gator kom från de stora städerna på kontinenten och då i synnerhet boulevarderna i Paris. Modellen för Vasagatans utformning kom dock inte därifrån, utan från Finland, där en förordning från 1856 noga föreskrev måtten för en esplanad med trädplantering i mitten och gator på sidorna. Vasagatan anlades enligt denna stadga och fick därmed en bredd av 60 alnar (35,7 meter), uppdelat på två sidoställda körbanor á 20 alnar och en trädplanterad promenad i mitten á 20 alnar. Träden planterades på ett inbördes avstånd i längsled av 7,5 meter och med ett avstånd av 8,9 meter mellan trädraderna.

Vykort över Vasagatans allé och de högborgerliga stenhusen, sent 1800-tal.

Vykort med motiv från korsningen Vasagatan - Haga Kyrkogata, sent 1800-tal.

Trädslaget i allén utreddes omsorgsfullt och valet föll slutligen på den holländska linden (parklind, *Tilia vulgaris*). Som detta trädslags företräden framhölls att den holländska linden är väl beprövad i slottsanläggningar sedan flera hundra år, att trädet har en vacker krona, har ett enhetligt växtsätt och lätt låter sig beskäras. Det ansågs även klara hårda vindar bra och trivas på Göteborgs tunga lerjord. Att trädet uppnår hög ålder framhölls även som en fördel, liksom att det användes som gatuträd på kontinentens storslagna avenyer och boulevarder. På 1880-talet hade Vasagatan ännu en oklar avslutning i väster, men sedan det dåvarande stadsbibliotekets uppfördes vid sekelskiftet 1900 fick gatan en värdig avslutning och förlängdes fram till Sprängkullsgatan. Denna västligaste sektion av Vasagatan är väsentlig som en del i alléstråket mellan Haga och Kungsportsavenyn/Heden.

Kulturhistoriskt berättarinnehåll och uttryck

Sveriges mest välbevarade stenstadsmiljö

- Stadsbyggnadshistoriskt intressant stadsdel med välbevarad stadsplan vilken illustrerar 1800-talets stadsbyggnadsideal. Vasastaden är Sveriges mest välbevarade stenstadsmiljö där kvartersindelningen och gatunätet är i det närmaste oförändrat.
- Vasagatans allé gör esplanadsystemet tydligt avläsbart än idag och fungerar fortfarande som ryggraden i området. Den trädplanterade Vasagatan mellan Samhällsvetenskapliga biblioteket och Handelshögskolan ingår tillsammans med Nya Allén, Kungsportsavenyn och Haga kyrkoplan i det rutnät av gröna stråk som utgjorde en fundamental del av 1800-talets stadsplaneringsideal.

Socialhistoriskt intressant stadsdel

- Stadsdelen är socialhistoriskt intressant då den separerade de rika borgarna ifrån de vanliga arbetarna vilket fortfarande går att avläsa i den välbevarade stadsplanen och de eleganta bostadshusen som ger en god bild av levnadsförhållandena i de övre samhällsskikten.

Arkitekturhistoriskt värdefull "palatsarkitektur"

- De palatsliknande bostadshusen har ett högt arkitekturhistoriskt värde då de är välbevarade och utgör representativa exempel på 1800-talets högborgerliga stadsbyggande där den påkostade arkitekturen åskådliggör att bostadsmiljön utformades speciellt för industri- och handelsaristokratin.

Karaktärsdrag

Stadsplanemönstret är välbevarat och området präglas än idag av 1866 års stadsplan med sitt rutnätsmönster som likt en solfjäder strålar ut från Vallgraven med långa, raka, gatuperspektiv som ramar in de rektangulärt formade kvarteren. Vasagatans allé löper som en grön paradgata genom stadsdelen. Stadsplanen påbjöd en tät stenstadsbebyggelse och bebyggelsen följer kvarterens rutnätstruktur. Tomterna har en typisk disposition för området och tiden, med eleganta bostadshus mot gatan och de flesta med en liten kringbyggd innergård med enkla gårdsfasader.

Torgkaraktär

Idag har Vasagatan mellan Samhällsvetenskapliga biblioteket och Handelshögskolan något av torgkaraktär genom att de grusytor som finns utmed gatans övriga sträckning här är belagda med betongsten. De nyplanterade träden utgörs av lönn i stället för de ursprungliga lindarna. Träden är ännu relativt små, men kommer efterhand att växa ikapp de övriga träden i allén varigenom sambandet med övriga delar av Vasagatan blir

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Vasastaden

tydligare.

Höga arkitektoniska anspråk

Byggnaderna präglas av höga arkitektoniska anspråk. Gatufasaderna präglas av nyrenässansens stilideal och har ljust putsade, rikt dekorerade fasader samt 1890-talets fantasifulla arkitektur. Se vidare under "Arkitektur och material".

Fondverkan

Sammantaget utgör Vasastaden en omistlig del i den värdefulla miljön kring Haga Kyrkoplan, både genom den välbevarade stadsplanen och genom den fondverkan som skapas av de pampiga fasaderna. Kvartershörnen mot Vasagatan - Haga Kyrkogata är exempel på viktiga inslag i stadsbilden.

Karakteristika

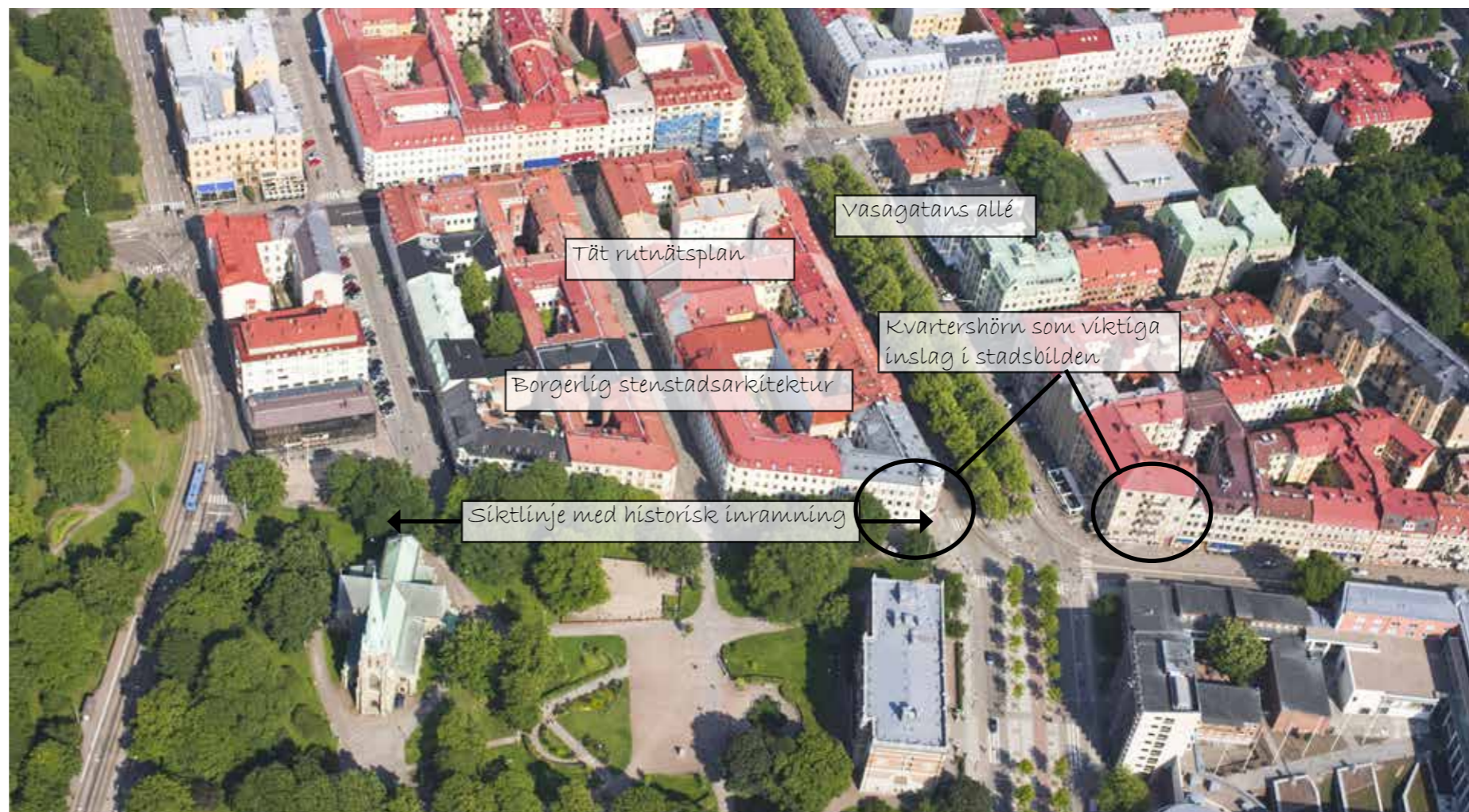
- Tät stenstadsbebyggelse
- Gator och kvarter följer strikt rutnätsplanen från 1866.
- Vasagatan som en boulevardliknande paradgata med en allé i mittpartiet.
- Breda gator som ger ett öppnare gaturum
- Planteringar och parker
- Elegant bostadshus med pampiga gatufasader och enklare gårdshus
- Byggnader som följer kvarterens rutnätsstruktur
- Större skala, 4-5 våningar, än det intilliggande småskaliga Haga

Upplevelse och rumsliga samband

Vasastaden upplevs som en tät och homogen storstadsmiljö. Området har en tydlig gatuhierarki med Vasagatans boulevard som skär igenom området och skapar öppna vyer. Stadsdelens praktfulla och vackra fasader är ständigt närvarande i blickfånget. Träden utgör ett rumsskapande element. Haga Kyrkogata utgör en tydlig gräns mot stenstaden.

Vasagatans strikta och imponerande allé med långa siktlinjer i nära samspel med det sena 1800-talets stilarkitektur återspeglar ett historiskt livsrum med social betydelse, en genomtänkt och inramad rytmsättning som skänker den gående ett naturomgärdat skydd och bekräftelse mitt i stadens larm. Framme vid Haga Kyrkogata viker riktingen av något, och den tidigare sammanhållna arkitektoniska paraden på båda sidor försvinner och rummet öppnar sig, mycket också beroende på de relativt små nyplanterade lönnträden.

- Tät och homogen storstadsmiljö
- Tydlig gatuhierarki
- Öppna vyer längs Vasagatan
- Vasagatans strikta och imponerande allé med långa siktlinjer

Vasagatans allé och de högborgerliga stenhusen.

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Vasastaden

Arkitektur & material

Byggnaderna utmed Haga Kyrkogata tillhör de äldsta i området Vasastaden-Lorensberg och uppfördes mellan år 1870-1890 i nyrenässansstil. Formspråket präglas av höga arkitektoniska anspråk och fasaderna är skulpturala med hög relief. Utmärkande är också den rika fasaddekoren och de palatsliknande dragen. Flera byggnader är ritade av framstående arkitekter.

I utredningsområdet berörs Kv. Alen, Kv. Boken, Kv. Apeln och Kv. Enen. De tre förstnämnda byggdes ut under 1860-70-talen medan Kv. Enens bostadshus uppfördes kring 1892-1902. I kvarteret Alen finns några av de första hus som byggdes i Vasastaden, vilka präglas av en tidstypisk nyrenässansdekor. I kvarteret Apeln och Enen har flera byggnader ritats av kända arkitekter så som A C Peterson. För flera av husen finns dokumenterade värdefulla interiörer, bland annat dekormålade trapphus.

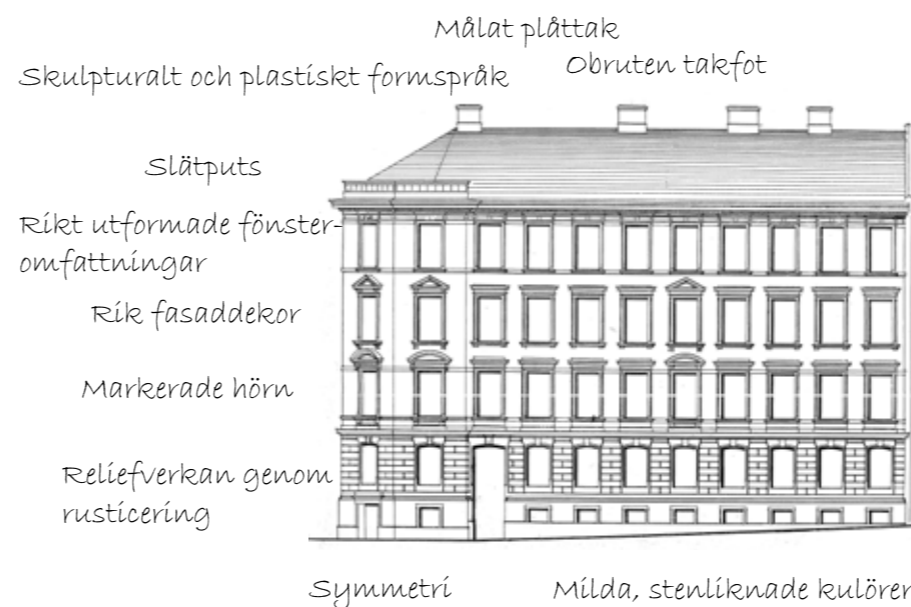
Pampig fond

Tillsammans skapar de genom sin form, materialbehandling och kulör en pampig och elegant fond mot Haga Kyrkoplan som präglas av den italienska och franska palatsarkitekturen. Byggnadernas fasader mot gator och öppna platser är genomgående omsorgsfullt utformade medan gårdsfasaderna är enklare. Sammantaget utgör de representativa exempel på det sena 1800-talets arkitektoniska ideal. Deras form, gestalt, kulör och material är en viktig del av platsens karaktär.

Nyckelord

- Palatsarkitektur
- Skulpturalt och plastiskt formspråk
- Strikt symmetriska fasader och harmonisk proportionering
- Putsade fasader alternativt kulörta tegelfasader
- Rik fasaddekor med detaljer i sandsten, marmor och granit
- Hög reliefverkan genom bland annat rusticeringar
- Stora portiker
- Milda stenliknande kulörer
- Omsorgsfullt utformade fasader med stort estetiskt värde som utgör en väsentlig del i den värdefulla miljön kring Haga Kyrkoplan

Nyrenässans – 1870-80-tal

Renässansgotik - 1890-tal

Material och färgskala

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Universitetsområdet

Universitetsområdet

Historik

Den södra delen av Haga kyrkoplan och kvarteret Husaren har en tydlig kontinuitet i användning som institutions/universitetsområde från tidpunkten då platsen bebyggdes. Under 1800-talets andra hälft var kvarteret Husaren bebyggt med flera friliggande institutionsbyggnader. Kvarteret kom att ändra karaktär på 1950-talet då Lidströmska Stiftelsens bostadshus revs och ersattes med Handelshögskolan som uppfördes efter ritningar av C Nyrén. År 1992-93 revs även övrig äldre bebyggelse i kvarteret, bestående av låga trähus, för att ge plats åt högskolans utvidgning. Under 1990-talet uppfördes i kv Dragonen, Sprängkullsgatan 17-21, nya lokaler för Göteborgs universitet - Campus Haga.

Kulturarhistoriskt berättarnehåll och uttryck

Universitetsstadens framväxt

- Universitetsbyggnader från olika tider (KTB från 1901, Handelshögskolan från 1950 och utbyggnad 1993 samt Campus Haga från 1990-talet) ger uttryck för framväxten av Universitetsstaden Göteborg.

Arkitekturhistoriskt intressant bebyggelse

- Samhällsvetenskapliga biblioteket utgör exempel på det tidiga 1900-talets institutionsbyggande genom sitt monumentala formspråk och friliggande läge i parkmiljö.
- Handelskomplexet utgör representativa exempel för modernismens och postmodernismens arkitektur.

Karaktärsdrag, upplevelse och rumsliga samband

Området består av ett sammanlänkat universitetsområde med Handels och Campus Haga samt Samhällsvetenskapliga biblioteket på Haga Kyrkoplan. Det domineras huvudsakligen av byggnader från 1900-talets andra hälft. Handelshögskolan består av en äldre del från 1950-talet i högkvalitativ 1950-talsfunktionalism och en yngre del i postmodern stil med påkostade material som anknyter till det äldre höghuset och domineras av det runda biblioteket mot kvarterets nordvästra hörn. Campus Haga utmed Sprängkullsgatan har en enklare tegelkaraktär.

Universitetsområdet präglas av heterogenitet vilket skapas av byggnadernas varierade skala, formspråk och materialkaraktär. Vasagatan har här en torgkaraktär som skapas genom att de grusytor som finns utmed gatans övriga sträckning här är belagda med betongsten. Detta bidrar till att skapa ett tydligt samband mellan Samhällsvetenskapliga biblioteket och Handels.

Karakteristiska

- Sammanhållet universitetsområde avseende funktion
- Heterogenitet med avseende på formspråk och material
- Moderna material och variation i skala

Arkitektur & material

Institutionsbyggnaderna är utformade efter modernismens och postmodernismens ideal. Handelshögskolan uppfördes 1948-52 efter ritningar av C Nyrén i modernistisk stil. Den högre åttavåningsbyggnaden gavs en fasad av marmorplattor och bröstningar i grönfärgat glas samt fönster och dörrar i teak. Den lägre delen fick en tegelfasad med sockel i granit. En tillbyggnad i postmodernistisk stil uppfördes 1994 med påkostade material i form av bulgarisk kalksten. Campus Haga, på Sprängkullsgatan, gavs en enkel tegelarkitektur med ett artikulerat entréparti.

Nyckelord

- Tidstypisk utformning för respektive epok
- Hög materialkvalitet
- Integrerade i kvarteretsstrukturen

Material och färgskala

Fördjupad kulturmiljöbeskrivning: Rosenlundskanalen

Rosenlundskanalen

Historik

I slutet av 1600-talet var Göteborg en av Europas starkast befästa städer. Det bebyggda stadsområdet omgavs på holländskt vis av en fästningsgördel i bågformig sicksacklinje. Mot landsidan skyddades staden av en låg fältvall, en bred vattengrav samt höga stenmurar som formade bastioner och kurtiner. Området längs Rosenlundskanalen/Vallgraven är en del av befästningsstråket.

När befästningarna raserades i början av 1800-talet ändrades vallgravens vinklade form och sträckningen från hamnen till Sociala Huset rätades ut. Under 1850-1860-talen anlades Rosenlundskanalen med sina kajer och trappor

Kanalen försågs med öppningsbara broar så att man kunde föra in varor med båt. Kanalen var, jämte Stora Hamnkanalen, en av Göteborgs viktigaste hamnar och den blev tidigt fiskförsäljarnas hemvist. Fiskförsäljningen fick ståndsmässiga lokaler när Feskekörkan byggdes 1874.

Rosenlundsbron byggdes 1883 som en svängbro och ingick i stadens utbyggnad söderut och anslöt till Sprängkullsgatan som då hade förlängts ned till kanalen. Den ersatte en tidigare välvd stenbro, benämnd Husarbron. Rosenlundsbron byggdes om till en likarmad svängbro 1921. Den var svängbar fram till 1950-talet och öppnades med handkraft av fyra man. Sitt nuvarande utseende fick bron på 1990-talet, men delar av den äldre bron renoverades och återanvändes till den nya, bland annat de nitade fackverksbalkarna, som användes som sidoräcken. Även belysningsstolpar, murar och trappor är återanvända.

Kulturhistoriskt berättarinnehåll och uttryck

Samhällshistoriskt intressant kajgata

- Kajanläggningarna med trappor och stensättning berättar om tiden då segelbåtar gick in till staden för att lossa sin last. Den uträtade sträckningen visar att framkomligheten för båtarna var prioriterad på denna sträcka av den f.d. vallgraven. Man kan tänka sig att den snabbt växande staden genererade en ökande båttrafik.

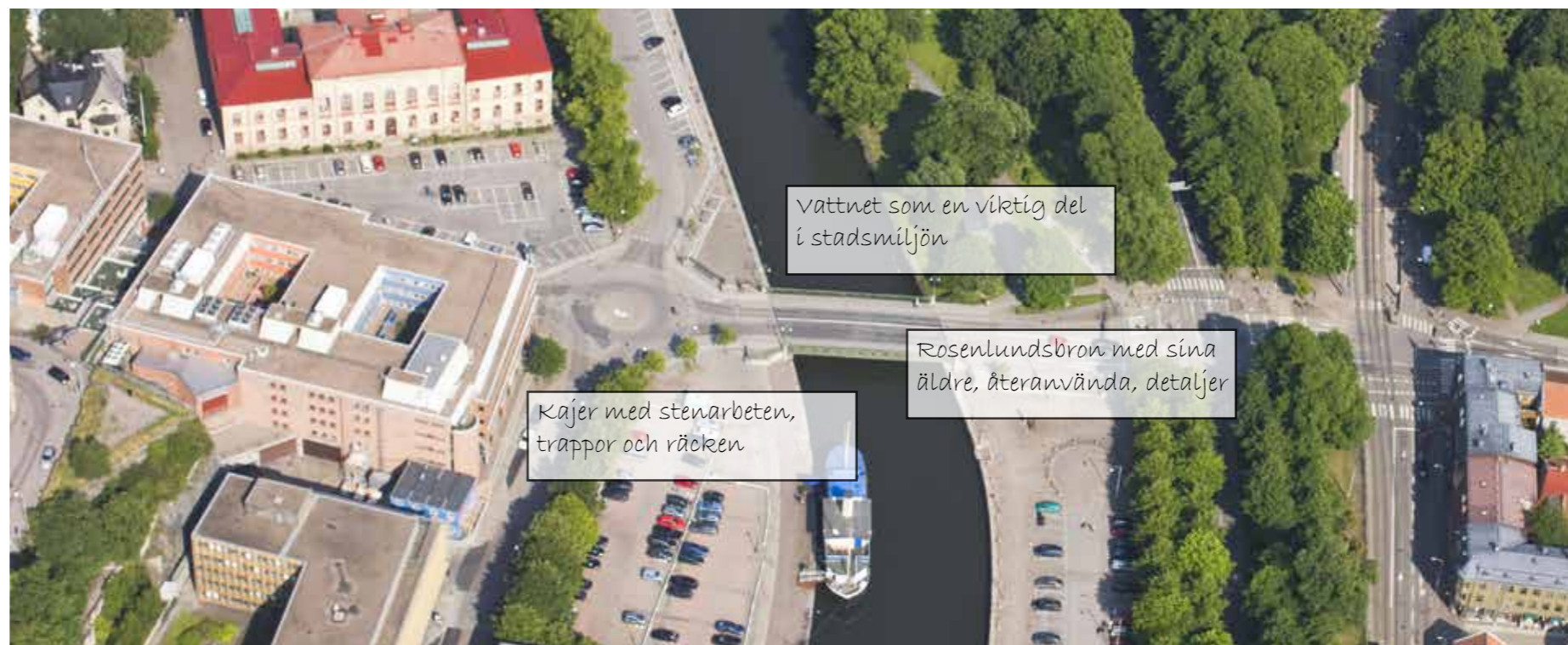
Fortifikationshistorisk berättelse

- Stråket längs vallgraven och kanalen innehåller lämningar under mark av de gamla befästningsverken vilket ger området ett stort fortifikationshistoriskt värde.

Karaktärsdrag

Kajerna med sina stenarbeten, kättingar och gamla belysningsstolpar, Rosenlundsbron, det f.d. elementarläroverket och Feskekörkan ger området en stark prägel av 1800-tal. Till 1800-talsmiljön har under 1900-talet adderats modern bebyggelse i form av skatteverkets hus, rosenlundskomplexet m.m.

Kajerna norr om Rosenlundskanalen och platsen framför f.d. elementarläroverket har med sin närhet till vattnet och Kungsparken förutsättningar att utvecklas till något annat än de nuvarande parkeringsytorna.

Karaktäristika

- Kajer med stenarbeten, trappor och räcken.
- Rosenlundsbron med dess äldre detaljer.

Upplevelse och rumsliga samband

Rosenlundskanalen/Vallgraven har ett stort upplevelsevärde genom att föra in vatten i stadsmiljön. Närvaron av vatten stärker Göteborgs karaktär av hamnstad. Med blicken mot norr upplevs gränsen mellan den gamla och nya staden samt den gröna kopplingen mellan Kungsparken och Haga Kyrkoplan.

Den idylliska stämning som sannolikt rådde här kring sekelskiftet 1900 har idag till stora delar fått ge vika för nya trafiksystem och parkeringsplatser som skapat ett rörligt intryck. Rondellen och parkeringsytorna ger miljön en baksidesstämning.

Området kring Rosenlundskanalen blev tidigt fiskförsäljarnas hemvist. På fotot, crika 1900, syns pågående kommers vid fiskekajen (GSM).

Särskilda beskrivningar: Rosenlundsbron

Rosenlundsbron

Historik

Göteborgs läge vid Göta älvs utlopp i Västerhavet gav tidigt staden rangen av viktig sjöfartsstad. När den nuvarande staden grundades 1621 låg den inklämd mellan Bohuslän och Halland som då fortfarande tillhörde Danmark. Som enda svenska landöppning mot väster fick Göteborg snabbt betydelse som hamnstad för handel med kontinenten och England.

Med sina långgrunda och vattensjuka stränder var Göta älv dåförtiden inte lämplig för kajbyggen. Istället anlades redan under 1600-talet tre hamnkanaler, vilka blev stadens hamnar. Omlastning blev därvid nödvändig mellan fartyg ute i älven och kanalernas kajer. Dessutom tillkom Vallgraven som hade utförts som en försvarsanläggning och var fullt utbyggd år 1643. Även i Vallgraven kunde mindre fartyg gå in, särskilt populär blev Vallgraven för kustfiskets båtar när man skulle landa sina fångster.

Förhållandet med stadens talrika kanaler tvingade fram kanalbroar för att man skulle kunna kommunicera mellan stadsdelarna. När staden expanderade blev man dessutom tvungen att etablera sig utanför Vallgraven, vilket krävde ytterligare broar. För sjöfartens skull blev det nödvändigt att göra berörda broar öppningsbara.

Över Vallgraven fanns av naturliga skäl få broar. Tidigt fanns dock bl a en bro i Husargatans förlängning mot Fisktorget, Husarbron. I samband med att Rosenlundskanalen/Vallgraven rätades ut, byggdes åren 1866-1872 flera nya broar på sträckan och alla utfördes som svängbroar med brospann av stålfackverk. Göteborgs svängbroar var bland de första av sitt slag i landet. Tidigare hade svängbroar i stort sett endast använts av järnvägarna. Med sina fackverk av den ålderdomliga gallerverkstypen är förmodligen broarna i Rosenlundskanalen de första av detta slag i landet.

Den nu aktuella bron, Rosenlundsbron, byggdes år 1866 och ersatte då Husarbron. En ny broöverbyggnad i samma läge utfördes år 1921. Denna byttes i sin tur år 1999. Alla tre broarna har utförts som svängbroar med en likartad utformning av brospann, svängpelare, landfästen och belysningsarmaturer.

Byggnadsbeskrivning

En ny Rosenlundsbro, den tredje på platsen, blev klar i augusti 1999. Den byggdes i samma läge och i samma sneda vinkel över Vallgraven som föregångarna. Pålning skedde med betongpålar för både landfästen och svängspann. För att den nya bron i framtiden skulle kunna göras öppningsbar utfördes den med svängspannet helt i svetsat stål.

Brons underbyggnad, landfästen och svängpelare utfördes i stort sett som föregångarnas med murverk av slåthuggen sten, krönt med ett vulstformat skift. Även landanslutningar mot norr och söder utfördes ungefär som den tidigare brons.

Rosenlundsbrons huvudbärverk utgörs nu av fyra långsgående balkar som förenas med ett flertal tvärbalkar. Brobanan av stålplåt har en svagt välvd

Första Rosenlundsbron omkring 1900. Brons gallerverksbalkar syns tydligt liksom belysningsarmaturerna och murverkens översta, vulstformade skift. Bild i Regionarkivet.

form. Brospannets upplagspunkter är ordnade dels vid vardera landfästet, dels på svängpelaren. Brospann, svängpelare och landfästen förbereddes så att de i en framtid ska kunna göra en ombyggnad till öppningsbar bro möjlig.

Den gamla (andra) brons bärverk monterades på den nya brons utsida som en "fackverkskuliss". Kandelabrar och räcken till landfästena togs också från den gamla bron liksom delar av murverken, särskilt de vulstformade översta murskiften på landfästernas pallar och svängpelaren.

Den med drygt tre meter ökade brobredden medförde att både landfästen och svängpelare måste breddas. Svängpelaren som tidigare varit rund blev nu oval för att få plats med den nya brons två mittupplag. Breddningen medförde även att nyhuggna krönskift med vulst och något avvikande färg har fällt in bland de gamla i brons mittlinje. Övrig mursten i svängpelare och landfästen är av natursten.

I vissa delar har murverken förnyats. De har då utförts med tunna stenskivor som bakgjutits med armerad betong. Delar av stenarbetena är mindre fackmannamässigt utförda.

Kulturhistorisk värde

Den nuvarande Rosenlundsbrons kvaliteter kan summeras i fyra punkter:

Industrisamhällets nya möjligheter

Broöverbyggnadens konstruktion och material återspeglar det framväxande industrisamhällets nya möjligheter till att kunna bygga längre, starkare och lättare brospann, en utveckling där Göteborg tidigt intog en ledande position. Detta gör att såväl konstruktion som material i sig har ett stort kulturhistoriskt värde, förhållanden som förstärks av det välexponerade läget.

Anpassning till omgivningen

Brons utformning passar väl in i de relativt intima och småskaliga omgivningarna. Detta kommer till uttryck både i brons färg och i dess form. Brons gröna kulör smälter ihop med det omgivande stadslandskapet.

Som ett värdefullt andrum från den hetsiga och larmande trafiken har det vid Rosenlundsbrons norra landfäste anordnats en nedsänkt mindre platsbildning. Den är vackert stensatt och försedd med ett flertal vilobänkar och mot vattnet en skyddande kedja på pollare. Det här är en kvalitet som man kan önska sig vid fler av Göteborgs stadsbroar.

Svängbarhet

Brons svängbarhet står som en viktig symbol för Göteborgs tidigare behov av inre sjöfart.

Brons svängbarhet åskådliggörs idag av dess konstruktion. Även om vridmekaniken nu är tagen ur drift sedan länge har man vid senaste ombyggnaden medvetet sett till att en framtida öppningsbarhet är möjlig.

Detaljrikedom

Brons bevarade uttryck med genomarbetade detaljer i granit, gjutjärn och smiden har ett tydligt estetiskt värde. Som exempel i helheten kan nämnas att de påhängda gamla fackverksbalkarna fungerar som antikens spolier i den italienska renässansarkitekturen. Det måste vidare anses som innovativt att omvandla en konstruktiv del till ett dekorativt element. Eleganta och tidlösa belysningskolonner är placerade som entréposter vid brons på- och avfarter och nitarnas textur är ett konstverk i sig.

Brons kvaliteter förstärks av att omgivningens är så beskaffad att bron kan betraktas av gångtrafikanter snett nerifrån från tre olika håll. Vid det norra landfästet har denna kvalitet förstärkts genom att en nedsänkt stensatt platsbildning skapats som försetts med vilobänkar.

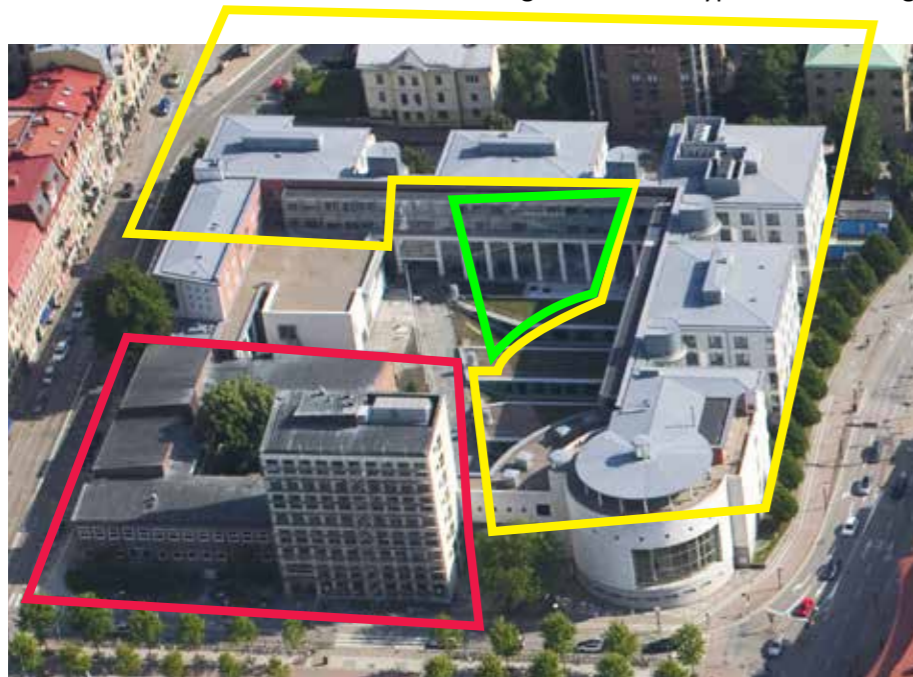

Tredje - nuvarande - Rosenlundsbron. Fackverksbalken har hängts som en "fackverkskuliss" utanför den nya brons bärverk. Av bilden framgår även svängpelarens och landfästernas murverk med ett vulstformat övre skift. Foto Bengt Spade 2014

Särskilda beskrivningar: Handelshögskolan

Handelshögskolan

Handelshögskolan i Göteborg består av åtta olika byggnadskroppar tillkomna åren 1951, 1994 och 2009. De äldre byggnaderna, ett höghus mot Vasagatan samt en tegellänga längs Vasagatan/Hagakyrkogata, uppfördes 1951 efter ritningar av den välkände arkitekten Carl Nyrén och är resultatet av en omfattande arkitekttävling. Trots senare tids om- och tillbyggnader besitter de äldre delarna ett arkitekturhistoriskt värde genom sin tidstypiska utformning.

- Carl Nyréns 1950-talsbyggnader med högt arkitekturhistoriskt värde
- Erséus, Frenning och Sjögren arkitekters tillbyggnad från 1994/95
- Peter Erséus tillbyggnad från 2009

Historik

Handelshögskolan grundades år 1923 och deras verksamhet inrymdes till en början i Handelsinstitutets gamla lokaler på Läroverksgatan 6. I samband med att antalet studenter stegvis ökade under 1930-1940-talen blev lokalerna snart för små. Frågan om en nybyggnad för Handelshögskolans väktes och år 1944 tillsatte Göteborgs stad en kommitté som skulle utreda frågan om vilken tomtmark som fanns tillgänglig för offentliga institutioner i Göteborg, däribland Handelshögskolan. Stadsägan nr 8845 i 22:a kvarteret Husaren, med adressnummer Vasagatan 3 och Haga Kyrkogata 1, uppläts för Handelshögskolan.

Arkitekttävlingen

Sedan en byggnadsfond upprättats och bidrag lämnats av 56 donatorer ansåg Handelshögskolans styrelse tiden mogen för en arkitekttävling. År 1947 utformades ett tävlingsprogram för den nya byggnadens utformning. Då tävlingstiden utgick hade 75 tävlingsförslag inlämnats. Första pris tilldelades ett förslag som anmälts under mottot "Pagina" inlämnat av

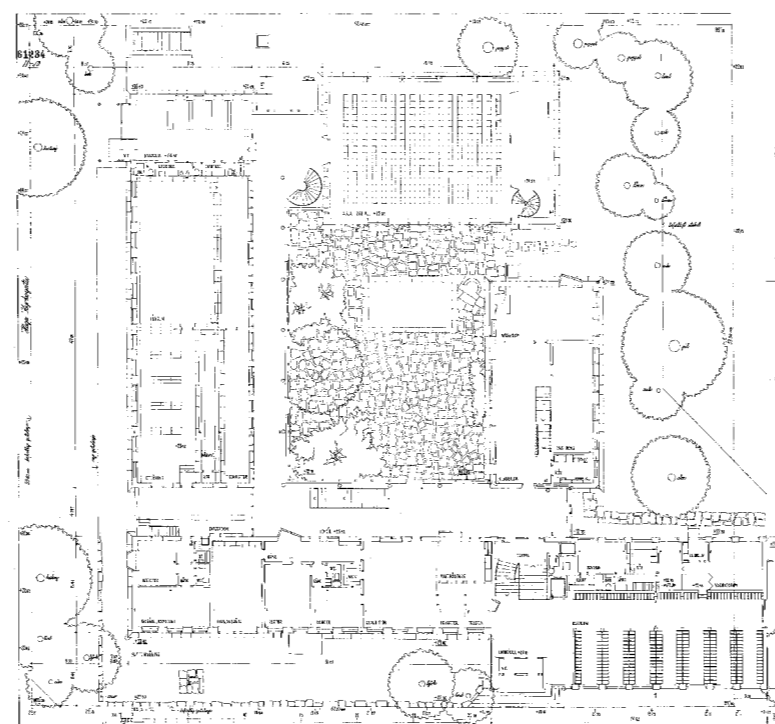
Stockholmsarkitekterna Sture Ljungqvist och Carl Nyrén. Ljungqvist kom dock inte att medverka i projektet utan uppdraget lämnades till Carl Nyrén ensam. Uppdraget med Handelshögskolan blev inledningen till den unge Carl Nyréns strålande karriär och starten för hans egen verksamhet.

Uppförandet

Nyrén lånade detaljer av Asplund och resultatet blev en byggnad i högkvalitativ 1950-talsfunktionalism präglad av enkelhet. Särskilt intressant är Nyréns lek med skalförskjutningar genom kombinationen av ett höghus och ett låghus samt hans hantering av ljuset genom glasade gallerigångar mot gården.

Handelshögskolan utfördes som en höghusdel om åtta våningar innehållande institutionerna, seminarierum, lärarrum och studentarbetsrum samt en lågdel bestående av tvåvåningslängor som sträckte sig från höghusets östra gavel längs Vasagatan fram till Haga Kyrkogata och vidare mot söder och på så vis omslöt en inre gård. I denna lägre byggnadskropp inrymdes de större föreläsningssalarna, bibliotek, aula, kårhus och administrationslokaler.

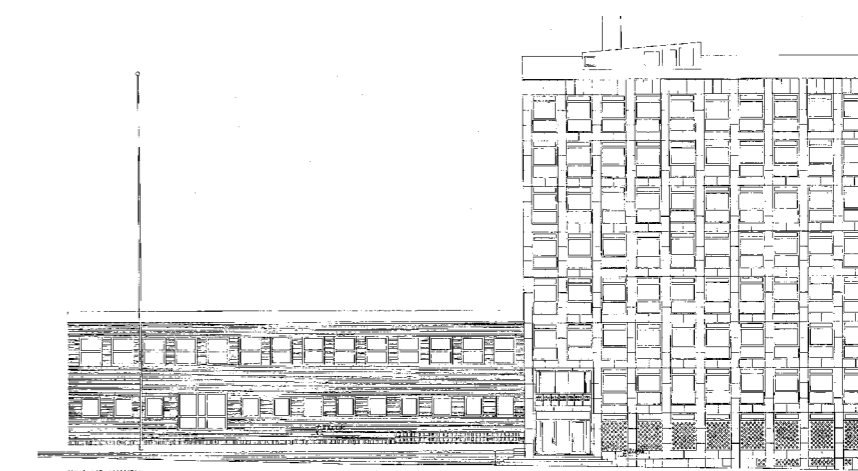
I tidens anda användes gedigna material och höghusbyggnaden fick en fasadbeklädnad av Ekebergsmarmor och fönsterbröstningar av grönt opalglas. Fönster och dörrar utfördes i teak. De lägre längorna utfördes i brunrött tegel med inslag av ljus marmor och koppardetaljer. Längorna omgav en inre öppen gård i tomtens mitt. Mot gatan var fönstren små, men gårdsfasaderna fick en öppen karaktär där de västra och södra gårdsfasaderna helt bestod av glaspartier innanför vilka en bred foajé i två våningar löpte.

Originalritning signerad Carl Nyrén 1951. Bottenvåningarna med administrationslokaler, bibliotek, aula, kårhus, entréhall och kapprum. Tegellängan omslöt en inre gård. Längs två sidor av gården utformades längan med en bred foajé i två våningar med glasade väggar mot gården. (SBK)

Foto från 1956 som visar Handelshögskolan från hörnet Vasagatan/Haga Kyrkogata. (GSM)

Originalritning signerad Carl Nyrén 1951, fasad mot Vasagatan. (SBK)

Originalritning signerad Carl Nyrén 1951, fasad sedd från söder med kårhuset och huslängan vid Haga Kyrkogata i genomskräning. (SBK)

Särskilda beskrivningar: Handelshögskolan

Eftersom rivningarna av den äldre bebyggelsen på platsen hade givit upphov till protester krävde staden att stadsrummets karaktär av park mellan Haga och Vasastaden skulle behållas. Parkkravet ledde till en gräsklädd "bastion" mellan tegellängorna och gatorna.

Tillbyggnad 1995

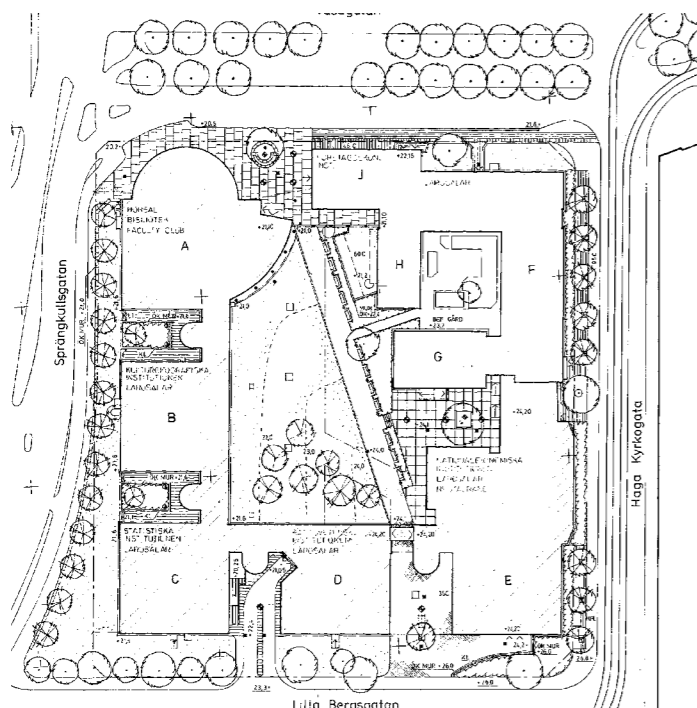
En tillbyggnad bestående av fem huskroppar, däribland den rundade biblioteksbyggnaden, uppfördes åren 1994-95 efter ritningar av Erséus, Frenning och Sjögren Arkitekter AB i postmodernistisk stil med påkostade material. Mot väst uppfördes det nya biblioteket som fick en framskjuten placering med en rundad huskropp mot hörnet Vasagatan/Sprängkullsgatan. Det tre våningar höga biblioteket försågs med stora perspektivfönster som öppnar sig mot gatan utanför.

I samband med uppförandet av nybyggnaden renoverades den gamla byggnaden. Det gamla höghuset kom nu att inhysa den företagsekonomiska institutionen. Renoveringen innebar förutom ytskiktsrenovering bland annat att hiss installerades i höghuset, att planlösningen ändrades marginellt i vissa delar samt att de tidigare bibliotekslokaler gjordes om till datasalar.

År 2009 utfördes en tillbyggnad på gården efter ritningar av Peter Erséus.

Kulturhistoriskt värde

Sammantaget bär Handelshögskolan ett högt kulturhistoriskt värde. De äldre delarna är upptagna i Göteborgs bevarandeprogram. Kvarteret ligger även inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5, som ett uttryck för framväxten av Universitetsstaden Göteborg. Gällande stadsplan är från 1950 och ger inget skydd av aktuella byggnader.

Situationsplan från 1992 som visar de fem nya byggnadskropparna (A-E) som tillfördes handelshögskolan. (SBK)

Högkvalitativ 50-talsfunkis

Genom sin tidstypiska utformning i högkvalitativ 1950-talsfunktionalism med gedigna material, enkla byggnadsvolymer och avskalat formspråk besitter Handelshögskolans äldre delar ett högt arkitekturhistoriskt värde. Detta förstärks av det faktum att Handelshögskolan ritades av den kände arkitekten Carl Nyrén. Nyrén var en ledstjärna i svensk arkitektur under flera epoker under sin långa karriär och Handelshögskolan markerar inledningen till hans karriär. I Handelshögskolan speglas tydligt Nyréns ledord: enkelhet. Här kommer också Nyréns lek med skalförskjutningar tydligt till uttryck och likaså illustrerar byggnaden ljusets betydelse i Nyréns arkitektur – något som kom att bli hans tydligaste kännetecken. Tegellängornas gårdsfasader med glasade gallergångar utgör det tydligaste exempel på Nyréns sätt att gestalta ljuset.

Även interiört uppvisar Handelshögskolans 1950-talsbyggader höga arkitektoniska ambitioner med exklusiva material så som den marmorklädda vestibulen i höghuset, marmorgolv, smäckra räcken och delvis bevarad inredning så som bänkar med kalkstenssitsar mm.

Viktiga formelement & bevarade detaljer:

- Formspråk präglat av enkelhet med ett minimum av dekorationer
- Höghuset ljusa marmorfasader
- Lågdelen tegelfasader
- De flacka pulpettaken
- Inslag av koppar i detaljer
- Fönster och dörrar av teak samt bröstningar av grönt opalglas
- Tegellängornas uppglasade partier mot gården
- Asymmetriska burspråk
- Gräsytan framför den norra tegellängan
- Den stenbelagda gården med fd vattenspegel
- Originaldetaljer i interiören så som den marmorklädda entrén, marmorgolv, ursprungliga trappor, räcken, dörrblad, dörrförlängningar av marmor, fönster och inredning i form av sittbänkar, Aulan och Kårhuset.

Universitetsstaden

Handelshögskolan bär sammantaget även ett samhällshistoriskt värde då komplexet är en del i berättelsen om universitetsstadens framväxt och utveckling. Detta förstärks ytterligare av intilliggande byggnader med koppling till universitetet så som Kurs- och tidningsbiblioteket och Campus Haga.

Stadsbildsmässigt och arkitektoniskt värde

Hela Handelskomplexet bär ett stort stadsbildsmässigt och arkitektoniskt värde genom sin framträdande roll i stadsbilden. Arkitekturen är genomgående av hög kvalitet. Även de yngre byggnaderna från år 1995 besitter ett stort stadsbildsmässigt och arkitektoniskt värde genom sin framträdande postmodernistiska utformning.

Handelshögskolans äldre delar är utförda i tidstypisk 1950-tals funkis med enkelhet och ljus som främsta ledord. Till vänster syns ursprunglig gräsyta framför norra längan. Överst till höger syns höghusdelen med sina teakfönster och bröstningar av grönt opalglas. Nederst till höger syns den kringbyggda gården med de glasade gallerierna.

Tidstypisk 1950-talsinteriör i tegellängorna med marmorgolv, trappor, smidesräcken och dörrförlängningar i marmor.

För ytterligare information se rapport "Handelshögskolan - Antikvarisk fördokumentation 2013".

Särskilda beskrivningar: Samhällsvetenskapliga biblioteket

Samhällsvetenskapliga biblioteket

Uppfört efter ritningar av arkitekt Hans Hedlund, invigdes Göteborgs stadsbibliotek i oktober 1900. Ursprungligen var byggnaden symmetrisk till sin form men byggdes ut åt öster år 1926. Sedan år 1995 inryms Göteborgs universitetsbiblioteks kurs- och tidningsbibliotek i lokalerna. Byggnaden bedöms besitta ett betydande byggnadshistoriskt värde vilket avspeglas genom dess formspråk och höga arkitektoniska kvalitet. Byggnaden är socialhistoriskt intressant då den utgör ett incitament för universitetsstaden.

Foto från väster före tillbyggnaden 1920-tal (GSM)

Historik

Stadsbiblioteket bildades år 1891 då biblioteket vid Göteborgs museum slogs ihop med biblioteket som tillhörde den nyöppnade Göteborgs Högskola. Det var således frågan om ett vetenskapligt bibliotek med en helt annan inriktning än Dicksonska Folkbiblioteket som sedan tidigare låg i stadsdelen Haga utmed Parkgatan. Stadsbiblioteket började sin verksamhet i museets lokaler vid Norra Hamngatan och andra hyrda utrymmen. Likt behovet av religiösa samlingsplatser i den expanderande staden växte även de lärda behov, och under åren 1897–1900 uppfördes därför en särskild biblioteksbyggnad. Medel ur Renströmska fonden ställdes till förfogande då stadens kassa var skral och biblioteket erhöll slutligen ett mycket påkostat utförande. Hedlund som ett par år tidigare hade ritat Dicksonska Folkbiblioteket anlätades för att upprätta ritningarna.

Internationell förebild

Hedlunds främsta inspiratörer skall ha varit amerikanen Henry Hobson Richardson, en av USA mest framstående samtida arkitekter. De arkitektoniska likheterna syns bland annat i Richardsons biblioteksbyggnad *The Converse Memorial Building* i Malden, Massachusetts, och *Billings Memorial Library* vid University i Vermont, samt Marshall Fields varuhus i Chicago, Illinois. Gemensamt för byggnadsverken är Richardsons och Hedlunds konsekventa användande av sten, vilken används för artikulering av fasaden genom varia-

tion av olika stentyper. Återkommande är även de massiva sockelvåningarna i sten som ofta löper över två plan, utförda i grovt huggen eller rusticerad natursten, samt inslag av stilretarderande arkitektoniska motiv så som kolonner, kopplade fönster, välvada fönsterbågar och flerindelade fönster.

Exponering i stadsrummet

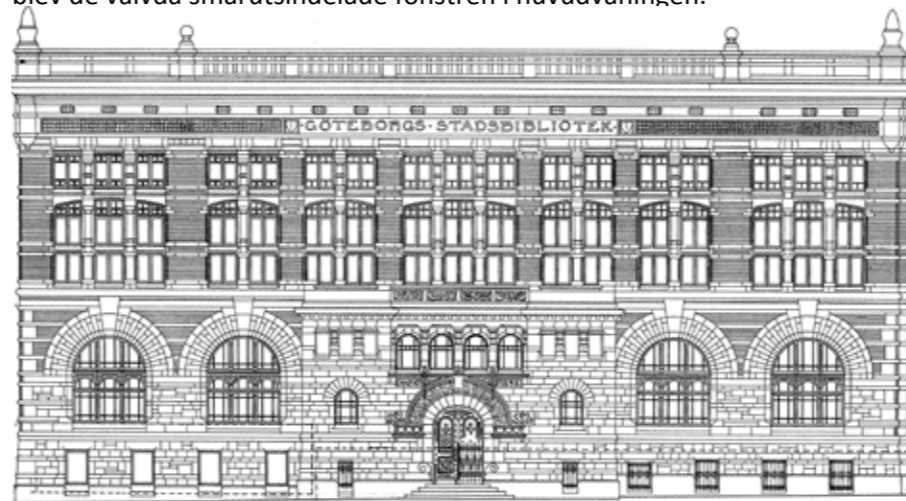
Byggnaden uppfördes i Haga kyrkoplans södra ände utmed Vasagatan, och markerar idag ett avslut av universitetsstråket i och med sin monumentala karaktär. Byggnaden står friställd och bildar en fond sedd från Haga kyrkoplan, samtidigt som dess platsbildande egenskaper sluter rummet mot Vasagatan.

Byggnadsbeskrivning

Biblioteket är uppfört med en tilltagen sockelvåning av huggen granit som inbegriper entréplan och källarvåning. Detta plan är betydligt högre än de överliggande planen. Det markeras med stora välvda kopplade fönsteröppningar, prydda med flerindelade fönsterbågar vilket är en tydlig kommunikatör för de samtida stilidealerna. Idag inhyser entréplanet expedition, stora läsesalen och administrativa utrymmen.

De tre överliggande planen inleds med ett mezzaninplan markerat med mindre rektangulära, kopplade tvåindelade fönster, som följs en ovanpåliggande rad av större välvda fönsteröppningar för att avslutas med en något mindre rektangulär fönsterrad. De två översta våningarna har erhållit flerindelade fönsterbågar med smårutsindelade överbågar, en tydlig kommunikatör för samtidens arkitektoniska ideal. Samtliga tre plan byggdes för att fungera som magasin, men inrymmer idag även administrativa utrymmen och mindre mötesrum.

Ursprungligen präglades fasaden av symmetri med en starkt markerad huvudentré, utförd i marmor, elegant dekorerad med ambitiöst uthuggen växtornamentik, typiskt för stilidealet jugend. Entrépartiet skjuter ut från fasadlivet och skapar en ovanpåliggande balkong i mezzaninplanet. Fasaden dekorerades med gulbrunt Siegersdorfertegel och inslag av kalksten. Taket är platt och kantas av en välartikulerad balustrad. En viktig del i arkitekturen blev de välvda smårutsindelade fönstren i huvudvåningen.

Ursprungsritning, entréfasad 1889 (SBK)

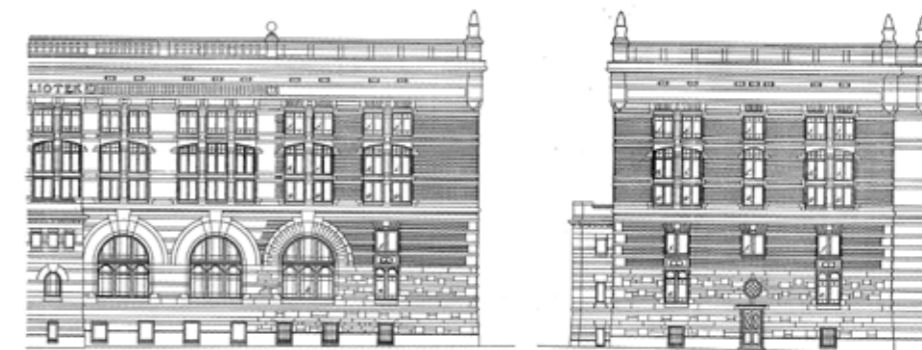

Foto av entréhallen samt expeditjonsdisk 1920-tal (GSM + UB)

Entréplanet interiör utformades med särskild omsorg. Väggar och valv i entrén och den stora läsesalen utsmyckades med dekormålningar i jugendstil rika på organiska motiv i böjande former. På läsesalens fondvägg placerades Carl Wilhelmssons målning *”Bildningen besöker de små i samhället”* vilken symboliserar samtidens bildningsambitioner. I vestibulen finns två marmortavlor med namn på bibliotekets donatorer; Sven Renström, August Röhss, Anders Wilhelm Levgren, Pontus Fürstenberg, Carl Wijk, Melcher Lyckholm, Gabriel Heyman, samt; Sven Adolf Hedlund, James J:son Dickson, Robert Dickson, D. Carnegie & Co., Carl Fredrik Wærn, Oscar Ekman, Sophie Ekman (född Kurck), Eric Hallin, Harald Bildt.

Biblioteket expanderar

I samband med invigningen av den nya byggnaden, bedömde man att utrymmet skulle vara tillräckligt för ungefär 40 år framöver, och till en början inreddes också endast de två lägsta bokvåningarna. Utrymmena skulle snart komma att visa sig otillräckliga, och år 1920 fick Hedlund i uppdrag att preliminärt beräkna kostnaderna för en tillbyggnad. Under våren 1921 presenterade han tillsammans med sin son Björner Hedlund en promemoria som innehöll fyra alternativa byggnadsförslag samt kostnadsberäkningar. År

Ritning av tillbyggnad, entréfasad samt östra gaveln 1924 (SBK)

Särskilda beskrivningar: Samhällsvetenskapliga biblioteket

1924 påbörjades arbetet med att utvidga byggnaden genom en tillbyggnad i öster. Denna kom att utföras i samma stil och material som den ursprungliga byggnaden, dock med en något avvikande fönstersättning i sockelvåningen. Vid de undersökningar som år 1924 utfördes i samband med tillbyggnaden, upptäckte man att pålningen under den ursprungliga byggnaden till stor del var upprutten. Svåra sättningssprickor konstaterades, särskilt för den norra fasaden och ett påkostat arbete för att åtgärda skadorna initierades. Tillbyggnaden stod färdig år 1926.

Stadsbiblioteket flyttar

Det skulle inte dröja många år innan platsbristen återigen var ett faktum. År 1954 flyttade biblioteket till nya lokaler bakom Götaplatsen, och biblioteksbyggnaden utnyttjades därefter av bland andra Samskolan, Stadsarkivet och Göteborgs museer. I samband med Stadsbibliotekets flytt gjordes inre förändringar, bland annat flyttades Carl Wilhelmssons målning från läsesalen. Åren 1994–1995 genomfördes en upprustning varefter byggnaden i september 1995 öppnades som en enhet inom universitetsbiblioteket, nu som filialbibliotek under centralbiblioteket. Läsesalen har vid tiden i huvudsak återfått sitt tidigare utseende och målningen sitter återigen på sin ursprungliga plats. Även entréhallen och exteriören inklusive takbarriären har vid denna tidpunkt restaurerats.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är uppförd som en offentlig institution vid sekelskiftet år 1900 i ett utförande som berättar om samtidens rådande stilideal. Placeringen i Haga kyrkoplans södra ände, mitt emot Haga kyrkan, utmed Vasagatan ger byggnaden en monumental karaktär. Biblioteksbyggnaden är välkänd på platsen, utförd i jugendstil med klassiserande inslag och har i och med dess kvalitativa utförande ett högt arkitektoniskt värde. Dess socialhistoriska värde konstitueras av dess betydelse för utveckling av universitetsstaden.

Foto, entréfasad 2013 (MS)

Samhällsvetenskapliga biblioteket ligger även inom riksintresse för kulturmiljövärden (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5, Vasastaden med omnejd. Byggnaden är även upptagen i *Göteborg. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande* antaget av kommunfullmäktige år 1999.

Högkvalitativ arkitektur

Bibliotekets massiva uppsyn och markerade bottenvåning för tankarna till renässansen. Smatidigt har Hedlund hämtat inspiration från den samtida arkitekturstilen jugend vilket kommer till uttryck genom fasaderna mjuka former och organiskt inspirerade dekor. Tillsammans med de återkommande klassiserande arkitektoniska motiven skapas ett eklektiskt byggnadsverk med flera arkitektoniska kommunikatörer. Gedigna material uttrycker omsorg och höga arkitektoniska ambitioner.

Viktiga formelement:

- Fasadens komposition, eftertänksamma dekor och exklusiva materialverkan
- Sockeln våningen, balkongerna, de utanpåliggande pelarraderna och entréernas gestaltade kalkstensomfattningar
- Murverkets sammanhållande egenskaper och mönsterrika variation
- De flerindelade fönsterpartierna med omsorgsfullt utsnidade träprofiler
- Det flacka taket markerat med genomsiktig balusterrad i kalksten. Tillbyggnaden markeras i takplanet genom att balusterraden övergår till att bli massiv.
- Enterportens omsorgsfulla utförande och massiva uppsyn, rikt dekorerad med svartmålat smide och glaspartier
- Ljusarmaturer framför huvudentrén

Värdefulla delar och detaljer i interiören:

- Fast inredning så som paneler och dekor i trä, fönsterbänkar, bänkar, synliga bjälklag mm
- Profilerade listverk i tak samt vid golv
- Stuckatur
- Dekormarmor och sten
- Äldre trappor och handledare
- Smidesdetaljer, äldre beslag och radiatorer
- Dekormålningar på väggar samt i tak
- Förgyllda ljusarmaturer
- Dörrar, dörrblad och dörrfoder

Ett incitament till universitetsstaden

Biblioteket bär ett samhällshistoriskt värde då byggnaden är en del av berättelsen om universitetsstadens framväxt och utveckling. Detta förstärks ytterligare av intilliggande byggnader med koppling till universitetet så som Handelshögskolan och Campus Haga. Biblioteksbyggnaden utgör ett incitament för vår samtida universitetsstad, och är en viktig representant för det sena 1800-talets utbildningsambitioner.

Ortoforo över Haga, Haga kyrkoplan samt Vasastaden 2012 (SBK)

Socialhistoriskt och miljöskapande tidsdokument

Byggnaden står friställd, och dess monumentala karaktär bekräftar platsen framför biblioteket som sluter rummet mot Vasagatan. Samtidigt bildar byggnaden en fond som definierar Haga kyrkoplan mot söder.

Kyrkoplanen med de två institutionsbyggaderna har sedan mitten av 1800-talet utgjort ett gemensamt gränsland mellan 1600-talets arbetarförstad Haga och det sena 1800-talets borgarstadsdel Vasastaden. Bebyggelsen som omger parken berättar om stadens olika exploateringsfaser samt dess kulturella- och sociala utveckling.

Särskilda beskrivningar: Hagakyrkan

Hagakyrkan

Hagakyrkan invigdes år 1859, uppförd efter ritningar av arkitekt Adolf Wilhelm Edelswärd. Kyrkan är starkt influerad av nygotikens stilideal och bär formen av en basilika. Hagakyrkan väckte vid tiden stor uppmärksamhet och blev den engelskinspirerade nygotiska kyrkoarkitekturens genombrott i Sverige. Kyrkobyggnaden bedöms besitta ett högt kulturhistoriskt värde, dels som enskild byggnad, och dels ur stadsbildmässig synpunkt då kyrkan tillsammans med Haga kyrkoplan utgör ett tidsdokument som på ett pedagogiskt sätt illustrerar stadens utbyggnadshistoria, samtida kulturella behov och sociala struktur.

Historik

Allt eftersom den befästa staden växte under slutet av 1600-talet, växte också Göteborgs förstäder. Haga var under slutet av 1600-talet en etablerad förstad med en befolkning vars behov av en egen kyrka växte i takt med antalet invånare. I början av 1840-talet konstaterades att stadens två kyrkor inte räckte till den kraftigt expanderade staden och ett privat initiativ initierade en in-samling, men eftersom pengarna inte skulle räcka beslutades vid en sockenstämma att dessa skulle återgå. Först år 1852 startade den insamling som skulle leda till den färdiga kyrkan. Ett stadsanslag tillkom som bidrog till att planerna realiserades. I samband med att befästningsvallarna revs planerades för stadens expansion, och år 1866 konstitueras den stadsplan i vilken Hagakyrkan med kyrkoplan skulle komma att ingå. Hagakyrkan byggdes ursprungligen som en annexkyrka till Göteborgs domkyrka, men blev moderkyrka då Haga församling bildades den 1 maj 1883.

Hagakyrkan, foto från nordöst 1860-tal (SM)

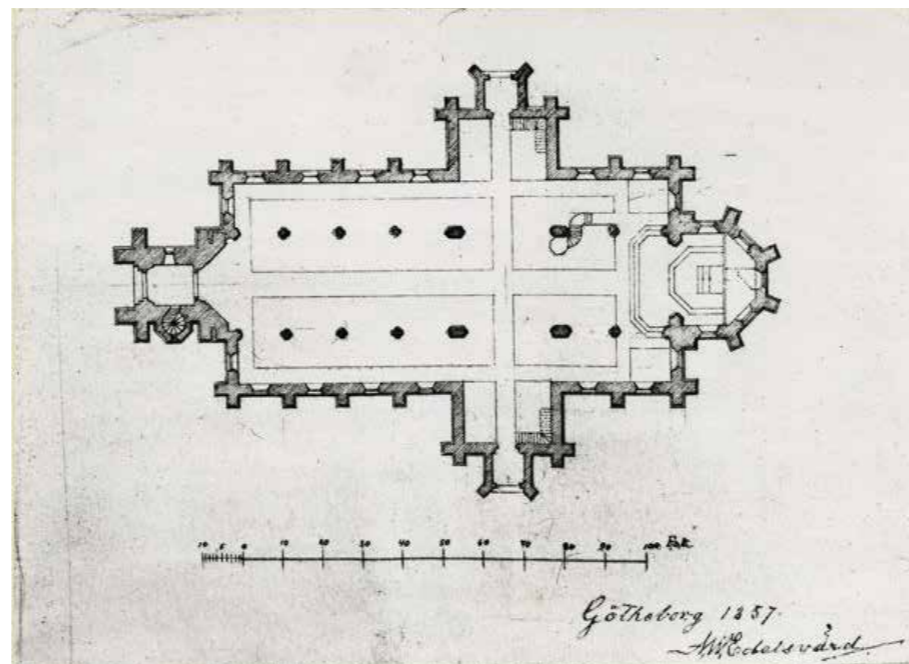
Nationell nygotisk förebild

Hagakyrkan är en av Sveriges första kyrkor i nygotisk stil, uppförd som treskeppig basilika med korsarmar och tresidig koravslutning samt torn. Ritningar till en kyrka från skriften "Society for promoting the enlargement, building and repairing of churches and chapels in England and Wales" utgjorde en inspiration för arkitekten Edelswärd vars ritningar fastställdes i juni 1856. Uppförandet av kyrkan påbörjades i mars år 1856 och slutfördes år 1859. Kyrkobyggnaden, men även predikstolen och altarskranket ritades av Edelswärd. Ansvariga för bygget var byggmästare Johan Joachim Ernst Dähn, snickaremästare A Bark, fabrikör G Michaeli, målaremästarna Ahlin och Strandman, bildhuggare Ahlberg, med flera.

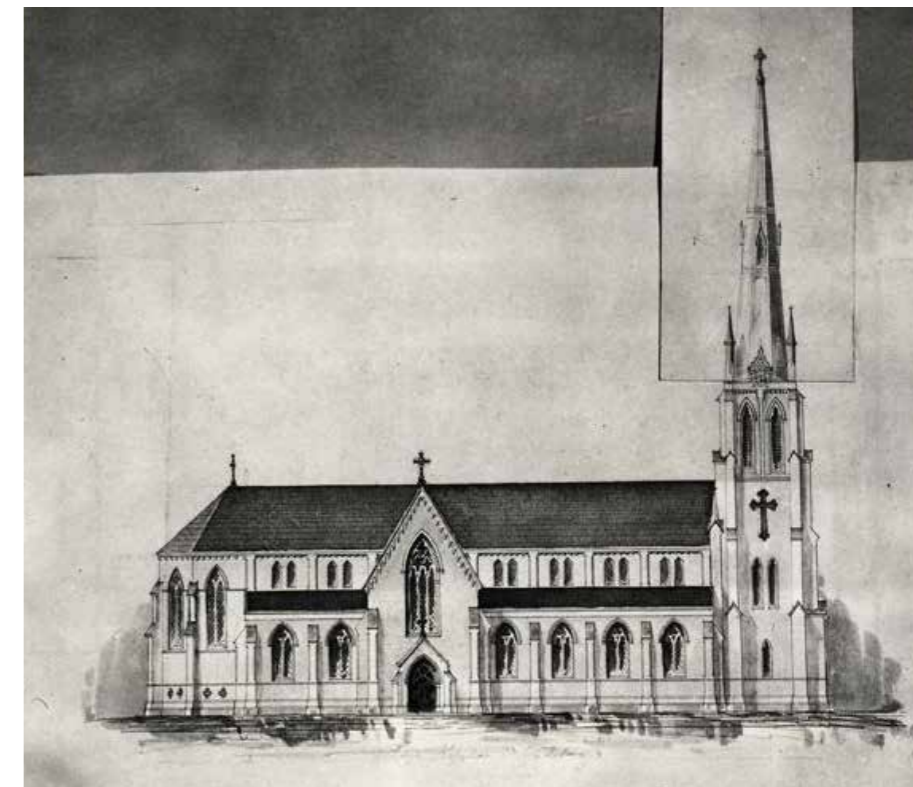
År 1956 byggdes sakristian till efter ritning av Sigfrid Ericson med detaljritningar av Erik Holmdal. Korfönstrens målningar är utförda av konstnären Albert Eldh, där det mittersta tillkom år 1924, de två därintill år 1934 och de två återstående år 1935. Träskulpturerna runt predikstolen har utförts av bildhuggaren C Ahlborn och föreställer de fyra evangelisterna.

Byggnadsbeskrivning

Hagakyrkan är belägen på sprängkullens beggrund, vars sprängsten användes som grundmur för kyrkan. Sockeln är uppförd i huggen granit från Råda socken i Västergötland, med bakmurning av tegel. Sakristians grund är utförd av betong. Gundförstärkningar har genomförts vid det norra tvärskeppet, senast genom pålning med järnpålar år 1992. Murverket består av rött tegel, utvändigt klätt med hårdbränt gult tegel, även kallat Flensburgstegel i kryssförband. Den kopparklädda tornspiran är i huvudsak murad av tegel. Fasaden pryds med strävpelare och mönstermurad dekor. En sockelgesims och en kappgesims löper runt hela kyrkan. De höga spetsiga fönstren, är karaktäristiska för Hagakyrkan, och sammanfogas i grupper om två till tre.

Planritning signerad A.W Edelswärd 1857 (SM)

Ritning signerad A.W Edelswärd 1857 (SM)

Ett klerestorium av sex fönster mellan strävpelarna belyser långhuset medan mittskeppet får sitt ljus från de mindre tvillingfönstren ovanför sidoskeppen. Tvärskeppet får ljus genom stora tredelade fönster på var sida. Samma fönstertyp återkommer ovan huvudingången i väster. Fönstren samt tornets ljusluckor har erhållit rikt dekor av gotiskt masverk i form av omväxlande tre- och fyrpass respektive fiskblåsemönster. De fem fönstren i koret är försedda med blyinfattade glasmålningar. Portaler och fönster är utförda i ljus sandsten, importerad från Edinburgh. De tre portalerna omfattningar är i likhet med kyrkans fönster försedda med skulpterade spetsbågar. Huvudingången ramas in av två par kolonetter dekorerade med gotiska bladkapitäler och har erhållit en särskilt rik artikulering, smyckad med bland annat en lövverksdekorerad arkivol. De båda sidoentréerna markeras av enklare kolonetter och skivkapitäl med släthuggna arkivolter. Ytterdörrarna utgörs av mörkt brunmålade spåntade bräddörrar satta i par, dekorerade med tilltagna gångjärn av svartmålat smide. Det 49 meter höga tornet omges av fyra småspiror, och avslutas upptill av finhuggen sandsten och ett 3 meter högt kors i förgylld koppar.

År 1887 satte en mindre takryttare upp över koret i samband med en förbättring av ventilationsanläggningen. Kyrkans två klockor skänktes år 1882 av Göteborgs Mekaniska verkstad, sedermera Götaverken, där de också göts. Kyrkans tak täcks av i huvudsak av kopparplåt.

Kyrkorummet bärs invändigt upp av en öppen takstol i trä med synliga

Särskilda beskrivningar: Hagakyrkan

spetsbådage takstolar. Takstolstypen är karakteristisk för nygotiken och kallas "hammer beam roof". Innertaket är klätt med spåntad brädpanel i furu. Sidoskeppen bärs upp av konsoller och har erhållit samma panelade innertak. Hela taket frenissades för att verkets naturliga färg skulle framstå, men har idag mörknat betydligt. Samma tak syns i vapenhusen.

Koret är försetts med en innehållsrik och imponerande målning av Albert Eldh år 1914. Kyrkorummets väggar är putsade och vitmålade med undantag för koret. Mycket lite av den ursprungliga dekormålningen finns bevarad. Innerdörrarna är av liknade typ som de yttre. Kyrkobänkarna är i huvudsak slutna, med sidostycken och dörrar rikt dekorerade med båg- och växtdekor i nygotisk stil. Även kyrkbänkarna är utförda i fernissad furu. Läktare finns i mittskeppet invid tornet i väster samt i korsarmarna. Läktarskranken är rikt dekorerad med utsnidade gotiska motiv.

Mittskeppet huserar kyrkans huvudorgel, byggd mellan åren 1861-62. Orgeln bekostades av grosshandlare Levgren, och har genomkott flera ombyggnader. Senast år 2002 restaurerades den. Till sitt yttre är den oförändrad bortsett från en ommålning. Fasaden är delad i tre spetsbågiga fält, rikt snidad och brunmålad med bronserade detaljer. Flera pipor är synliga.

Altaret står centrerat i koret. Altarskranken är rikt dekorerad med kolorerade detaljer med förgyllda partier. Det kröns av ett gotiskt ramverk med bågfriser och omges av tornliknande spiror.

Predikstolen, placerad vid den nordöstra pelaren är utförd i ek, brunmålad och rik på snidade detaljer med gotiska motiv. Golvet i kyrkorummet utgörs av ett lackerat brädgolv, utom i koret som är lagt med ekparkett.

Foto 1900-tal (SM)

Byggnaden renoveras

År 1970 genomgick kyrkan en omfattande renovering, under ledning av arkitekten Sven Brolid, då hela kyrkan ommålades invändigt samt nya bänkar installerades, med mera. I samband med renoveringen ordnades ett dopkapell i korets sydöstra del, där dopljusstaken skänktes av den lettiska församlingen, som haft Hagakyrkan som sitt andliga hem sedan år 1947. Biskop Bertil Gärtner återöppnade kyrkan den 22 november 1970.

Kyrkans placering

Lokalisering av kyrkan valdes med omsorg. Stor vikt lades vid platsens egen karaktär, skönt belägen omgiven av befästningsstråkets grönska samt Annebergs trädklädda höjer i fonden. Den fasta berggrunden skall ha haft en avgörande betydelse för kyrkans placering.

Kyrkotomten utgjordes ursprungligen av ett till större delen oplanerat grönområde. I samband med 1866 års utvidgningsplan anlades en park i Engelsk stil som sträckte sig runt om och norr om Hagakyrkan. Parkens gestaltning anknöt till kyrkobyggnadens arkitektoniska ideal vars abitioner idag realiserats. I samband med att utvidgningsplanen realiserades tillkom Vasagatan söder om Hagakyrkan samt spränkullegatan väster om kyrkotomten.

År 1896 påbörjades byggnationen av ett stadsbibliotek. Byggnaden placerades mitt emot kyrkan utmed Vasagatan. Därmed hade platsen antagit den rektangulära form som är bibehållen än idag. Parkytan med de monumentala institutionsbyggnaderna kom att omnämnas som Haga kyrkoplan och bildade en grön oas mellan stadsdelarna Haga och Vasastaden.

Kulturhistoriskt värde

Kyrkobyggnaden bedöms besitta ett högt kulturhistoriskt värde dels som enskild byggnad, och dels ur stadsbildmässig synpunkt. Kyrkan tillsammans med kyrkotomten utgör ett tidsdokument som på ett pedagogiskt sätt illustrerar stadens utbyggnadshistoria och samtida kulturella behov och sociala struktur.

Byggnaden med kyrkotomt är kyrkligt kulturminne och skyddad enligt 4 kap. KML. Även träd och annan växtlighet ingår då de bedöms ha stor betydelse för anläggningens helhetsverkan. Anläggningen ligger även inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5, Vasastaden med omnejd och är upptagen i *Göteborg - Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande* antaget av kommunfullmäktige år 1999.

Arkitektoniskt tidsdokument

Kyrkobyggnaden är en av de första nygotiska kyrkorna uppförda i Sverige och har stått förebild för flera efterkommande byggnadsverk i landet, och utgör därmed ett mycket värdefullt arkitekturhistoriskt tidsdokument. Kyrkobyggnaden är också en intressant representant för arkitekt A W Edelsvärds arbete.

Viktiga formelement:

- Fasadens komposition och helhetsverkan

- Fasadteglets struktur och mönstermurning
- Den kopparklädda tornspiran
- De höga spetsiga fönstren och dess rikta dekor av gotiskt masverk i fiskblåsemönster
- Korets fem fönster med blyinfattade glasmålningar
- Portaler och fönsteromfattningar i ljus sandsten
- Skulpterade spetsbågar och strävpelare
- Huvudingångens kolonetter dekorerade med gotiska bladkapitäler och lövverksdekorerade arkivolt
- Sidoentréerna med enklare kolonetter och skivkapitäl med slät-huggna arkivolter
- Ytterdörrarna av mörkt brunmålad spåntad bräddörrar satta i par, dekorerade med tilltagna gångjärn av svartmålat smide.
- Det 49 meter höga tornet omges av fyra småspiror
- Kors i förgylld koppar

Värdefulla delar och detaljer i interiören:

- Spetsbågade takstolar
- Innertaket klätt med spåntad brädpanel i furu
- Sidoskeppens valv, pelare och konsoler
- Dekormålning på väggar samt i tak
- Kyrkobänkar och läktare och äktarskranken med rikt dekorerad med utsnidade gotiska motiv
- Kyrkans huvudorgel
- Predikstolen, altaret med altarskrank och altartavlor
- Snidade detaljer med gotiska motiv
- Brädgolv, samt ekparkett

Starkt identitetsskapande kyrkomiljö

Kyrkan står friställd i kyrkoplanets norra ände som här reser sig något från gatunivån i Nya Allén och Sprängkullsgatan. Miljön kring kyrkobyggnaden domineras av ett flertal äldre träd som bidrar till platsens historiska dignitet. Den omsorgsfullt utformade och associationsrika kyrkobyggnaden har tillsammans med sin omslutande parkmiljö en starkt identitetsbildande funktion i stadslandskapet. Kyrkobyggnaden och de omgivande träden bildar en symbiotisk enhet i starkt beroende av varandra såväl upplevelsemässigt som med hänsyn till förståelsen av den ursprungliga arkitektoniska idén. Sambandet mellan kyrkobyggnaden och kyrkotomtens grönska blir därmed unikt.

Stadsplaneideal och stadsbyggnadshistorik

Hagakyrkan, som med sin kyrkotomt i norra delen av kyrkoplan ingår som en platsbildning i 1866 års plan, bidrar också till berättelsen om 1800-talets stadsplaneideal och stadens olika utbyggnadsfaser. Kyrkoplanen utgör en markör mellan 1600-talets arbetarstadsdel, och det mer påkostade sena 1800-talets stenstad.

Reflektioner inför framtiden

Bevarande av centrala kulturmiljövärden

Haga Kyrkoplan utgör sammantaget ett kulturhistoriskt mycket värdefullt och känsligt stadsrum. Nedan sammanfattas de mest centrala egenskaperna.

Unik grön kil åskådliggör historien

- Karaktären av en grön kil kan lätt spolieras av ny bebyggelse i parken så att kontrasten mot de omgivande kvarteren försvagas.
- Kopplingen och det visuella sambandet mellan Kungsparken och kyrkoplanen är därför ytterst viktigt att uppmärksamma. Centralt i sammanhanget är de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata samt de stora träden.

Intakt stadsplan med inspiration från kontinenten

- Den tydliga rutnätsplanen med slutna kvarter samt den boulevardliknande Vasagatan är därför mycket känslig för förändringar.
- Det är väsentligt att Vasagatans trädgrönska fortsatt upplevs stå i förbindelse med kyrkoplanens vegetation.

Park- och trädgårdshistoriskt värdefull miljö

- Parkmiljön är mycket känslig för ytterligare ingrepp eller störningar. Gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt.
- De stora och imponerande träden är viktiga att bevara.
- Eftersom kyrkoplanen är förhållandevis liten riskerar ytterligare bebyggelse att förskjuta karaktären till "bebyggt område med omgivande grönska". Kyrkoplanen är därmed mycket sårbar för ytterligare förminskning och gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt och inte suddas ut genom byggnader eller andra element.
- Kyrkoplanen är mycket känslig för uppförande av ytterligare bebyggelse.

Ett viktigt historiskt rum präglad av 1800-talets ideal

- Detta historiska rum är i princip ostört av senare tidars tillägg, och därmed ytterst känsligt för ytterligare tillägg.
- Material och form är särskilt viktiga komponenter att ta hänsyn till i den känsliga miljön. Färgskalan bör fortsatt präglas av tidstypiska, dämpade kulörer i huvudsakligen jordfärger som beige och bruna toner.
- De välbevarade husen utmed Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata är därför känsliga för förändringar och moderna tillägg som förtar stråkens fondverkan. Hörnhusen är särskilt känsliga eftersom dessa på ett tydligt sätt länkar samman kvarteren och skapar entréer in i området.
- Rosenlundskanalen med kajer, gamla belysningsstolpar, Rosenlundsbron, och Feskekörkan bidrar till områdets starka prägel av 1800-tal. Kanalrummet med dess kulturhistoriskt värdefulla komponenter bör behandlas med varsamhet.

Viktiga visuella samband

- **Utblickar:** Idag har man från Haga Kyrkoplan fri sikt mot Haga med Skansen Kronan i fjärran, Hagakyrkan, Vasastaden och Rosenlundskanalen och Kungshöjd i fjärran. De öppna siktfälten, viktiga för såväl den historiska upplevelsen av platsen som för de visuella sambanden, är känsliga för förändringar.
- **Inblickar:** Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken och dess karaktär av en grön kil upplevs särskilt starkt från Rosenlundskanalens kajkant. Detta visuella samband är viktigt att vidmakthålla.
- **Siktlinjer:** Haga Kyrkoplan markeras, och ramas in, av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan. Dessa siktlinjer utgör en viktig del av kyrkoplanens inramning och de kopplar även samman Haga Kyrkoplan med Kungsparken, Nya Allén och Vasagatan. Siktlinjerna är mycket känsliga för förändringar.

Den befästa stadens fornlämningar

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, se sid 12. Stora delar av befästningslämningen är välbevarade vilket bör även avspeglas i gestaltningen av området efter att Västlänken och Haga stationen anlagts.

Exploatering av aktuell yta kräver vidare förundersökningar med förtätade sökschakt. Även komplettering med marinarkologi i Rosenlundskanalen krävs för att utreda lämningarnas bevaringsgrad här. Området för vallgraven är inte undersökt.

Syftet är att öka kunskapen om befästningarnas konstruktion och hur de användes för att utreda lämningarnas fulla vetenskapliga och pedagogiska potential.

Övergripande frågor och problem inför vidare arkeologiska förundersökningar:

- Bastion Christina Regina, vallgrav och yttre befästningars faktiska utbredning och konstruktion behöver ytterligare säkras upp. Detta gäller hela ytan, det vill säga både vägytor och nuvarande delytor. Naturvetenskapliga analyser behövs för att nyansera tolkningar.
- Sökschakt behöver grävas för att utreda okända konstruktionsdetaljer. Den eventuella kulverten i schakt 1 är en sådan.
- Marinarkologisk undersökning i Rosenlundskanalen är absolut nödvändig för att utreda bevarandegraden här.
- Studera vetenskapliga potential i eventuell vallgravssediment inför djupanalyser vid slutundersökning, framförallt i avseende på naturvetenskapliga analyser men även närvaro av fynd.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Clarke, Eklund, Görander, Hansson (2012) *Haga kyrkoplan; Ett kulturmiljöunderlag*. Studentarbete Göteborgs Universitet

Hansson, Einar (2003). *Göteborg: att bygga staden*.

Järnvägsutredning inklusive miljökonsekvensbeskrivning (MKB) Underlagsrapport Kulturmiljö (2006)

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Kulturmiljöer av riksintresse. (2008) Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Nordström Karin (2012) *PM F8-002, Västlänken, Förutsättningar – kulturmiljö övermark*

SCHILLERSKA TOMTEN, VASAPARKEN & ANSLUTANDE GATURUM, Antikvariskt planeringsunderlag (2010) White

Torg och platser i Göteborgs innerstad (2009) Praktikantarbete Göteborgs Stadsbyggnadskontor

Wirsin, Ingrid & Rosvall, Jan (red.) (2004). *Göteborgs stenstad*.

Arkeologisk rapport 2014:13. FU Haga/Rosenlund. Göteborgs Stadsmuseum

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)
- Bygglövshandlingar och ritningar

Göteborgs stadsmuseum, Faktarummet
- Tidningsartiklar och fotografier

Litteratur Handelshögskolan

Erséus Peter (1995) *Handelshögskolan, Göteborg*. Ur Tidskriften Arkitektur (1995:7)

Handelshögskolan i Göteborg 1923-1971 : En minnesbok (1977) Red. Hadar Berglund och Kurt Grönfors, Västsvenska Akademibokhandeln, Göteborg

Handelshögskolan i Göteborg : Den nya byggnaden vid invigningen den 24 oktober 1952, Göteborg 1952.

Nyrén Carl (1983) *Katalog Nyrén. Skolor: Handelshögskolan, Göteborg, 1952*. Ur Tidskriften Arkitektur (1983:6)

Waern R (1995) *Intima rum i mäktig borg*. Ur Tidskriften Arkitektur (1995:7)

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)
- Bygglövshandlingar och ritningar

Göteborgs stadsmuseum, Faktarummet
- Tidningsartiklar och fotografier

Litteratur Samhällsvetenskapliga biblioteket

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999-). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Ove Nylén. (1988) *Från Börsen till Park Avenue: Intressanta göteborgsbyggnader uppförda mellan 1850 och 1950, uppställda i kronologisk ordning och avbildade på vykort*. Haspen Förlag 1988

Lars Wåhlin, Wald. (1915) *Göteborgs stadsbibliotek 1890-1915 : Minnesskrift*, Zachrissons Boktryckeri

S. Hallberg, (red.) (1941) *Göteborgs Stadsbibliotek : en minnesskrift 1891-1941*, utgiven av Göteborgs stadsbibliotek

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)
- Bygglövshandlingar och ritningar

Göteborgs stadsmuseum, Faktarummet
- Tidningsartiklar och fotografier

Litteratur Hagakyrkan

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999-). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Matilda Dahlguist (2002) *Hagakyrkan, inventering av Göteborgs kyrkobyggnader, rapport XI*. Elanders Novum AB

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)
- Bygglövshandlingar och ritningar

Göteborgs stadsmuseum, Faktarummet
- Tidningsartiklar och fotografier

Litteratur Rosenlundsson

Spade, Bengt. *Rosenlundsson - Kunskapsunderlag och karaktärisering*. Industriminnesbyrå 2014

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)
- Bygglövshandlingar och ritningar